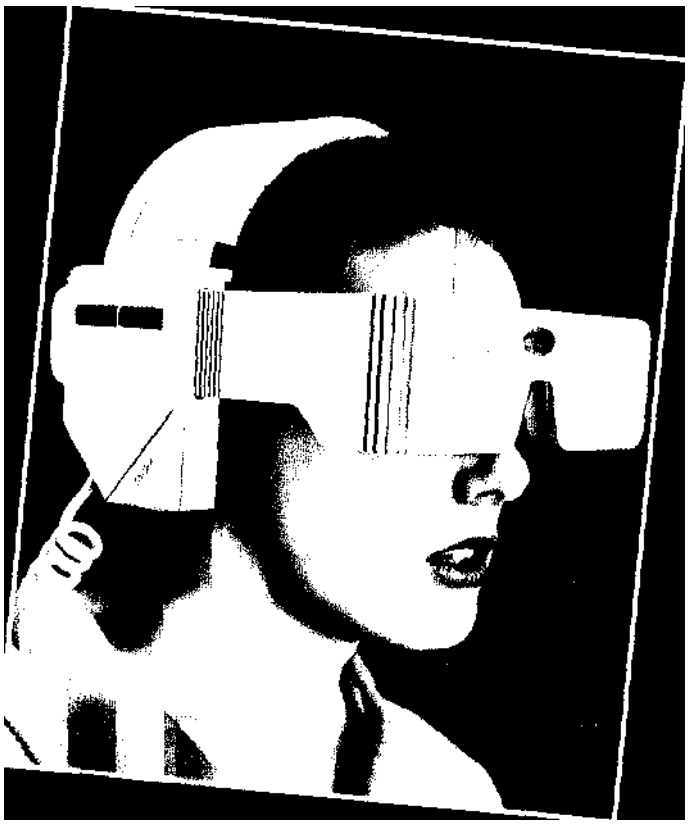

Explorează lumea în 84 de pagini bogat ilustrate cu **DESCOPERĂ,** revista de ştiinţă, tehnologie si călătorii. Apare în prima zi de vineri a fiecărei luni. **DESCOPERĂ** este un supliment al **Ziarului Financiar.**

Dan Apostol

Misterul cetăţilor aurului

Ascensiunea si ; decăderea marilor civilizaţii egeene

cunoştinţe
la îndemână

(artea de buzunar

© Editura **cartea de buzunar**
Toate drepturile rezervate.
Orice reproducere, integrală sau parţială, prin orice mijloace,
efectuată fără consimţământul editurii este ilegală şi constituie un delict sancţionat de Legea Dreptului de Autor şi de Codul Penal.

Coordonator: Dan Apostol
SGR: Titel Folea
Secretar de redacţie: Geta Vlaicu
Redactor: Rodica Bretin
Tehnoredactor: Cristian Dinu Coperta
I: Cristian Dinu

Director Marketing/Publicitate:
Georgeta Moldovan Consultant redacţional: Tudor Octavian

Descrierea CI P a
Bibliotecii Naţionale a României
APOSTOL, DAN
Misterul cetăţilor aurului. Ascensiunea şi decăderea marilor civilizaţii egeene / Dan Apostol
Bucureşti: **cartea de buzunar**
ISBN 973-8351-99-5
93(38)

Editura **cartea de buzunar**
Str. Tokio nr. 1, Bucureşti, sector 1
C.P. 135-O.P. 13
Telefon: 230.20.53, 230.20.52
Fax: 230.20.53
Mobil: 0744.379.859
E-mail: office§cdb,ro
www.carteadebuzunar. ro
www.cdb.ro
Contact: Titel Folea (SGR)

Difuzare:
Librăria NOI
Str. Comana nr. 50, Bucureşti, sector 1
Tel/fax: 222.89.84 email: nmp@xnet.ro

NDC Grup 2000 SRL
P-ţa Presei Libere, nr. 1, Casa Presei Libere,
Corp C, Parter, Bucureşti, Sector 1
Tel: 205.72.00;
Fax: 205.72.20;
Email: office@ndc.ro

Tipărit la:
CoPrInt
Tel.: 490.82.41 fax: 490.82.43 e-mail: vanzari@imp.ro

Editura PUNCT
Bd. Timişoara, nr. 139, Bucureşti, Sector 6
Telefon: 211.58.04, 212.03.47' Fax: 212.03.48 Email: paideia@fx.ro

INTRODUCERE

Miracolul Minoic: ţara Regelui Minos a fost prima putere medi-teraneeană din istorie care şi-a întins reţeaua de baze navale şi comerciale din Creta pînă în Insulele Britanice şi pe malurile Mării Negre. Vase de luptă înfricoşătoare, palate magnifice, bogăţii fabuloase, o artă şi o lume de un extraordinar rafinament, a preoteselor animiste - magi şi alchimişti deopotrivă -, a marinarilor-neguţători, a femeilor care luptau şi a prinţilor efeminaţi...

Regatele Miceniene: cetăţi ciclopice, construcţii rivalizînd cu cele egiptene, mezo-americane ori chineze, o societate violentă, aflată în veşnic război cu vecinii, splendide arme şi eroi de epopee, la apogeul civilizaţiei europene a bronzului. Şi un sfîrşit tragic, la care au contribuit - ironie a Destinului - triburile de amazoane din Europa de Nord-Est, prinse în avalanşa cataclismică a ceea ce Antichitatea va numi, cu *groază.,* „Marea Invazie Egeeană", cea mai largă dislocare de populaţii cunoscută în istorie pînă la începutul erei noastre.

Acestea sînt „regatele cetăţilor aurului" prezentate în lumina descoperirilor arheologice de ultimă oră, ce reînvie fascinantele civilizaţii mi-noică şi miceniană, urmaşele îndepărtate în timp, dar inevitabile, ale eternei Atlantida, adevărata precursoare a culturii şi societăţii europene sau „occidentale".

BLESTEMUL ZEILOR

S-a întîmplat în Cornwall...

Un foşnet, trosnetul crengilor rupte. Yssa a tresărit. Rămăsese lîngă izvor, în genunchi, cu capul întors spre locul de unde răsunaseră zgomotele, cu pletele căzîndu-i spre apă ca o cascadă de cîrlionţi negri-albăstrui.

Era în mijlocul pădurii, departe de portul ridicat de poporul ei cu abia zece ani în urmă, în Ţara Wessen, la capătul lumii cunoscute. Dar ***trebuia*** să îndeplinească ritualurile sacre, care-i legau pe cretani de Natura-Mamă, dătătoarea vieţii şi a morţii. Şi pentru asta avea nevoie de şerpi

- greu de găsit în acele locuri ceţoase, umede şi reci.

Un nou foşnet, şoapte. Yssa s-a prefăcut că nu le ia în seamă, închi-zînd ochii şi aplecîndu-se pînă ce a atins cu buzele chipul oglindit în ape

- chipul ***celeilalte,*** sora sa de Dincolo, de pe tărîmul unde fiece om şi fiece animal erau veşnic tineri, erau zei...

Era prea mult pentru tinerii păstori ai tribului dintre dealuri. Niciodată nu intraseră în pădurea misterioasă şi amenin ţătoare - însă ploaia şi fulgerele din ajun rătăciseră destule vite, iar ei s-au aventurat să le caute. Doar ca să dea peste zeiţa aceea de o frumuseţe care tăia răsuflarea. Zeiţă? Nu, femeie! Ce zeiţă ar fi rămas goală şi neajutorată, aşa cum venise pe lume, oferindu-se făpturilor cerului, apelor şi pămîntului cu o supunere ce chema, îndemna, ca şi trupul firav, cu sîni mici, nefiresc de alb - aproape o copilă, dar atît de tulburătoare, de ***altfel*** decît tot ce văzuseră vreodată...

Au ieşit dintre desişuri, apropiindu-se de străina ce se prosternase, oarbă şi surdă la orice. Cîţiva paşi, încă şovăitori, apoi unul a întins mîna spre şalele arcuite şi...

în clipa aceea, femeia a ţîşnit în picioare. Ţinea un coş de nuiele, parcă apărut de nicăieri, şi dinăuntru au zburat înspre bărbaţii uluiţi nişte curele negre-verzi, care se zvîrcoleau şuierînd.

Stînga: *Preoteasă animistă la izvorul sacru (reconstituire de Venzelos). Leii au trăit în Creta Minoică pînă în 1100 î.e.n., iar la Cnossos era uzuală îmblînzirea lor.*

Drepta: *Afrodita si Pan, reminiscenţe ale animismului în perioada helenistică clasică - grup statuar de marmură (Grecia, secolul I î.e.n). Arhiva autorului.*

Scuturîndu-se de şerpii furioşi, păstorii au mai apucat s-o zărească pe străină ridicînd o armă ciudată, a cărei lamă lucea ca flacăra, chiar şi în penumbra dintre arbori... Şi asta a fost tot.

Pădurea a mai răsunat o vreme de zgomote învălmăşite - hohotele de rîs ale femeii, nebunia goanei bărbaţilor. Pe urmă s-a lăsat liniştea...

Această scenă s-a petrecut - cu mai multă sau mai puţină exactitate a detaliilor - în Cornwall, acum 3 500 de ani. Yssa era preoteasă a Cultului Şerpilor şi, probabil, fiica unui bogat negustor cretan.

Venise din baza navală şi comercială ridicată de flota minoică la 32 km de actualul Plymouth, prin anii 1500-1450 î.e.n., în cadrul unei reţele strategice de puncte fortificate pe ambele coaste ale Mînecii, vitale pentru

aprovizionarea metropolei cu staniu şi cupru, Britania fiind principala furnizoare a lumii mediteraneene.

Pînă în vara lui 2001, cînd au fost găsite vestigiile a două asemenea aşezări în sudul Angliei şi, ulterior, ale altor trei pe coastele atlantice franceze, exista certitudinea schimburilor comerciale, însă nu se putuse demonstra întemeierea unor baze cretane permanente în Insulele Britanice, locuite pe atunci, din Cornwall pînă în Wessex, de aşa-numitul „popor din Wessex", o uniune de triburi sedentare paşnice, agricultori, crescători de vite şi mineri care extrăgeau prin decopertare bogatele zăcăminte de staniu, esenţiale pentru obţinerea unui bronz de bună calitate. Bronzul din care era făcută sabia-rapieră a Yssei şi care le-a permis cretanilor supremaţia în Mediterana, între anii 2000-1400 î.e.n., în ceea ce avea să fie numit, milenii mai tîrziu...

... Miracolul Minoic

Creta: insulă veşnic scăldată de razele soarelui şi stropii purtaţi de vînt dinspre talazurile Mediteranei. Un petec de pămînt (250 km lungime şi 50 km lăţime maximă) la răscrucea drumurilor ce unesc Europa, Africa şi Asia Mică. Un loc de întîlnire pentru navigatori şi civilizaţii deopotrivă, zguduit adesea de catastrofe naturale ori de năvăliri străine, teatrul unor lupte crîncene, perpetuate de-a lungul istoriei, începînd cu invazia ahee-nilor (secolul al XlV-lea î.e.n.) şi sfîrşind cu cea nazistă (1941).

Această insulă a fost leagănul uneia dintre cele mai fascinante civilizaţii mediteraneene antice. Dacă Egiptul a rămas inegalabil prin măreţia construcţiilor sale monumentale, iar Fenida este considerată prima stă-pînă a mărilor şi comerţului, Creta minoică poate fi numită, pe drept cu-vînt, o lume a frumosului, a armoniei şi a rafinamentului. Şi toate acestea la un nivel uluitor, cu forme de tranziţie prea scurte şi nesemnificative. Unii istorici încearcă să explice naşterea şi rapida maturizare a civilizaţiei minoice tocmai prin situarea insulei într-o poziţie favorabilă pentru a primi influenţele tuturor marilor civilizaţii din jur, anterioare şi contemporane: egipteană, sumeriană, feniciană. Alţii afirmă că aceste influenţe au deţinut doar un rol minor, iar cretanii le-au asimilat repede culturii pe care şi-o făuriseră singuri, imprimîndu-i o uimitoare originalitate. Descoperirile arheologice recente demonstrează că elementele preluate

de la egipteni şi din Asia Mică nu au avut decît un impact superficial, iar spiritul şi cultura cretană, deşi de o incontestabilă originalitate, datorează multe unei alte civilizaţii, necunoscute încă, poate chiar cea atlanta.

ddi

Muntoasă (cel mai înalt vîrf din Munţii Ida atinge 2 456 m) şi dis-punînd de puţine zone cu adevărat fertile, în nord, pe coaste şi de-a lungul rîurilor, insula beneficiază însă de o climă care permite cultivarea viţei de vie, a măslinilor, a smochinilor şi creşterea vitelor, în Antichitate, munţii şi pădurile ascundeau numeroase animale sălbatice (predominînd cerbii şi mistreţii), iar pescuitul a fost întotdeauna bogat, astfel că populaţia nu pare să fi cunoscut lipsurile. Existau în Creta zăcăminte de cupru, ba chiar aurifere; dar locuitorii se dovedeau nu numai buni agricultori sau meşteşugari, ci şi excelenţi navigatori şi negustori, ceea ce explică situarea principalelor oraşe pe coastă, Cnossos, Phaistos şi Mallia fiind porturi celebre în lumea antică.

Istoria civilizaţiei minoice (a cărei descoperire i se datorează lui Şir Arthur Evans) este încă insuficient cunoscută, apariţia ei rămînînd învăluită în mister, iar perioadele de bruscă înflorire fiind adesea întrerupte de cataclisme care distrugeau aproape complet societăţile din momentele respective, fără a le împiedica refacerea ulterioară. Iată o succintă prezentare a principalelor etape prin care a trecut civilizaţia autohtonă a Cretei antice:

• 4000-2800 î.e.n.: cele mai vechi urme de locuire, o societate neo litică, înapoiată atît tehnic, cît şi cultural (topoare de piatră, cuţite de obsidian, peşteri de locuit şi peşteri-cimitir, etc.);

• 2800-2500 î.e.n.: apare metalurgia aramei (cauza presupusă - emi grarea unor populaţii din sud-vestul Europei). Centrele principale de pre lucrare au fost descoperite în estul insulei, la Gurnia, Zakro şi Vasiliki;

• 2500-2000 î.e.n.: cultura minoică timpurie - începe epoca bronzu lui şi se consolidează structura societăţii sclavagiste. Vasele de piatră şle fuită şi argilă, bijuteriile din aur, sigiliile, armele de bronz dovedesc o tehnologie superioară celei din Grecia continentală, din insulele Mării Egee sau din Asia Mică. Se foloseşte scrierea pictografică;

• 2000-1900 î.e.n.: perioada construcţiei simultane a marilor palate din Cnossos, Phaistos şi Mallia, capitalele celor trei regate principale din insulă, apărute la începutul mileniului al II-lea î.e.n.; ,

1900-1700 î.e.n.: apogeul culturii minoice mijlocii - se generalizează metalurgia bronzului şi roata olarului (apariţia ceramicii stil Camares); se *cristalizează,* definitiv stratificarea socială în regatele de pe insulă. Palatele sînt împodobite luxos, flota cretană de război domină Mediterana orientală, iar cea comercială o concurează cu succes pe a fenicienilor, întreţinînd legături cu Egiptul, Fenicia, Grecia, Britania, Asia Mică, Africa de Nord. Abandonarea scrierii pictografice pentru scrierea liniară de tip *A;*

• 1700-1600 î.e.n.: o catastrofă (probabil de origine seismică) distruge flota, aşezările, porturile şi toate marile palate, lovind grav civilizaţia cretană prin anii 1700 î.e.n. Timp de o sută de ani, insula resimte din greu efectele crizei;

• 1600-1500 î.e.n.: reîncepe perioada de înflorire şi prosperitate. Marile palate sînt reconstruite, într-un stil arhitectural nou şi prin metode foarte avansate pentru acea vreme, dar sînt distruse iarăşi de o catastrofă naturală prin 1500 î.e.n. De data aceasta însă, redresarea Cretei este mult mai rapidă;

• 1500-1400 î.e.n.: unificarea celor trei regate sub sceptrul dinastiei Minos din Cnossos. Apariţia carului de luptă şi a calului (aduse din Orientul Mijlociu), inventarea scutului în formă de opt şi a săbiei lungi (rapieră). Reconstrucţia parţială a flotei, crearea unor splendide opere de artă - apogeul civilizaţiei minoice tîrzii şi al metalurgiei bronzului în Creta. Aşezări importante: Cnossos, Gurnia, Palaicastro. Colonii şi contoare comerciale cretane pe toate coastele Mediteranei, ajungînd pînă la ţărmurile Atlanticului (Peninsula Iberică, Golful Biscaya, Cornwall, . Normandia), cele ale Mării Negre şi chiar în Orientul îndepărtat; j •

1400-1200 î.e.n.: *invazia* aheenilor, veniţi din Grecia continentală. ;, Creta devine o parte a lumii miceniene, dar izbuteşte să-şi păstreze autonomia politică şi originalitatea culturii. Populaţia se elenizează doar superficial, palatul din Cnossos este jefuit şi parţial distrus la început, se introduce scrierea liniară de tip *B* alături de cea de tip *A.* Invadatorii sînt însă uimiţi şi impresionaţi de superioritatea culturii cretane, a tehnicii de construcţie a palatelor şi a navelor, de prelucrare a metalelor şi a ceramicii, de stilul operelor de artă, al îmbrăcăminţii, al ceremonialului de la curte. Ei adoptă majoritatea acestor noutăţi, sfîrşind prin a fi asimilaţi, a

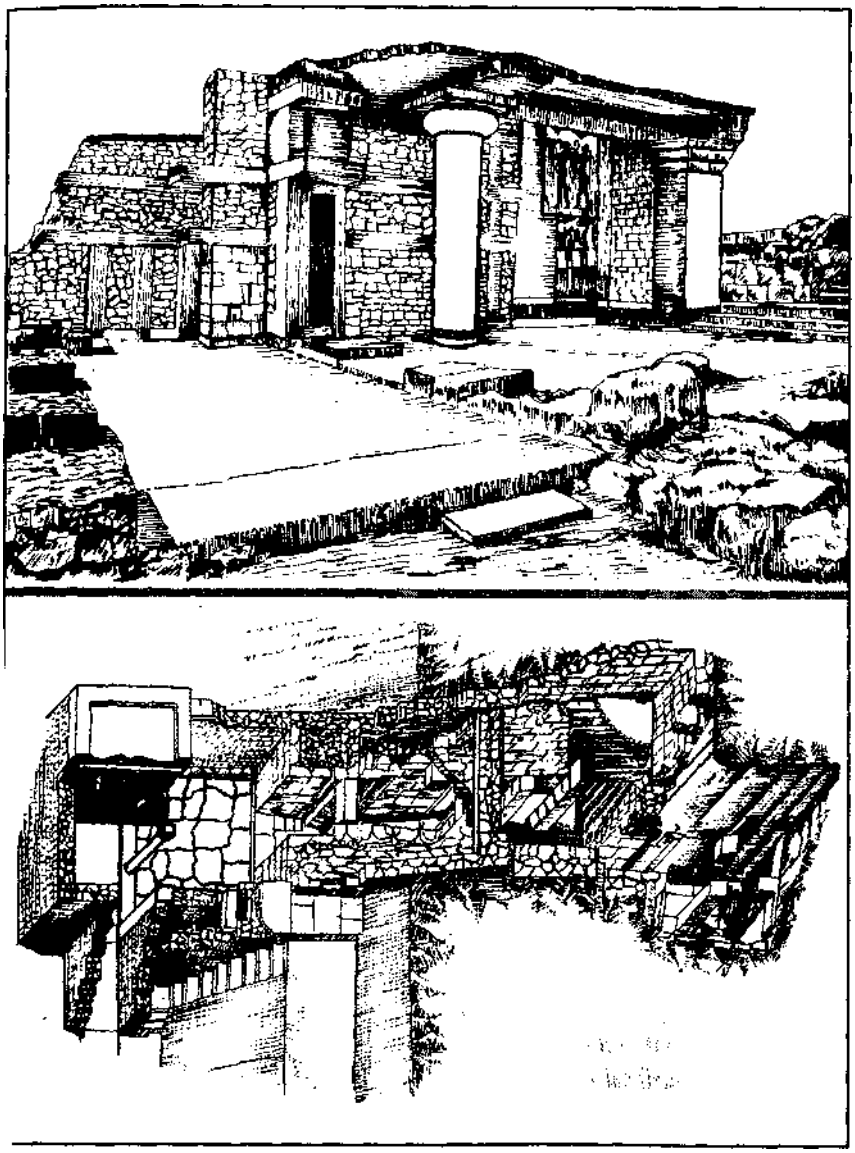

Cnossos; *Baza scării principale ţi anticamere din partea sudică a palatului* (sus - *stadiu actual); „Mormîntul-templu"* (jos - *reconstituire de Evans).*

se modela după obiceiurile celor cuceriţi, ba chiar a le răspîndi pe continent. Creta nu este colonizată, urmele micenienilor fiind întîlnite mai ales la Cnossos, unde aveau o garnizoană puternică, portul şi palatul fiind folosite de o dinastie venită de pe continent;

• 1200-1100 î.e.n.: dorienii (alungaţi de „triburile cîmpurilor de urne" din Peninsula Balcanică) pătrund în Grecia continentală, distrugînd în parte civilizaţia miceniană, apoi ocupă întreaga Cretă. Noii invadatori aduc cu ei metalurgia fierului, dar şi brutalitatea specifică marilor migratori: palatul din Cnossos (care cunoscuse o nouă epocă de înflorire sub aheenii „cretanizaţi") este nimicit pînă la temelii, iar populaţia autohtonă decimată. Splendida civilizaţie minoică, lumea artei şi a subtilităţii dispare definitiv din istorie, sucombînd sub năvala hoardelor de jefuitori, mult mai înapoiaţi şi mai insensibili decît aheenii sau oricare alt popor mediteranean.

Sintetizînd, s-ar putea spune că puţine civilizaţii cunoscute au avut parte de un destin atît de nemilos; iar cine cunoaşte şi înţelege esenţa societăţii minoice ar putea adăuga, atît de nedrept şi de nemeritat...

Ţara Regelui Minos

Creta, pămînt cu o existenţă zbuciumată, a fost unul dintre locurile preferate de grecii antici pentru a-şi plasa acţiunea legendelor cu zei, semizei şi eroi. Fapt deloc surprinzător: civilizaţia minoică era atît de uimitoare pentru contemporani, încît considerau că singura explicaţie o constituia... ajutorul pe care zeii îl oferiseră dinastiei regelui Minos, rudă apropiată a lor! în rezumat, povestea acestei înrudiri s-ar fi desfăşurat astfel:

Preschimbîndu-se într-un taur uriaş, Zeus a răpit-o pe fiica regelui Feniciei, frumoasa Europa şi a dus-o în Creta. Aid a sedus-o şi Europa i-a născut doi băieţi, Minos şi Radamante - apoi, după ce a fost părăsită de stăpînul Olimpului (celebru pentru aventurile şi necredinţa sa), s-a căsătorit cu Asterios, regele insulei. La moartea acestuia, cretanii l-au proclamat rege pe Minos, dar numai după ce tînărul şi-a dovedit originea divină cerîndu-i unchiului său, Poseidon, zeul apelor, să-i trimită din adîncuri un taur alb, ca amintire a înfăţişării luate odinioară de Zeus. Poseidon i-a împlinit ruga, poruncind însă ca taurul să-i fie jertfit tot lui, pentru

a se reîntoarce în mare. Viclean şi lacom, Minos a ascuns taurul, jertfind un animal oarecare, ceea ce l-a înfuriat cumplit pe unchiul său. Neputînd să se răzbune făţiş pe fiul lui Zeus, Poseidon şi-a plănuit cu grijă revanşa, lovind acolo unde nu se aştepta nimeni, cu cruzime, dar si cu o incontestabilă doză de umor. De vreme ce Minos ţinuse cu tot dinadinsul să aibă dovada înrudirii sale cu taurul divin, zeul mărilor s-a gîndit să-i dea încă una, mai deosebită, despre care toată lumea să-şi amintească în veci. Astfel încît, la nunta lui Minos cu Pasifae, una dintre fiicele Soarelui, Poseidon a vrăjit-o pe mireasă, făcînd-o să se îndrăgostească şi să se dea taurului alb, ascuns într-una din grădinile palatului din Cnossos. Curînd, Pasifae a dat naştere unui monstru cu trup omenesc şi cap de taur, care se hrănea numai cu carne de om. Pentru a scăpa de fiara ce înspăimînta întreg palatul, regele Cretei l-a chemat pe un faimos arhitect atenian, Dedal, cerîndu-i să construiască Labirintul, o pădure de ziduri şi coloane înalte, fără acoperit, unde ţi-a închis fiul, numit de toţi, Minotaur. Aici, monstrul primea un tain zilnic, compus la început din osîndiţii la moarte şi prinşii din războaie, iar mai apoi, cînd aceste două surse au secat, din tineri (băieţi şi fete) trimişi ca tribut de diferite cetăţi din Grecia continentală şi insulară. Pînă la urmă însă, lumea a scăpat de coşmar mulţumită lui Teseu, fiul lui Poseidon şi-al prinţesei ateniene Etra. Tînărul erou, ajutat de Ariadna (fiica lui Minos) şi Dedal, l-a răpus pe Minotaur şi a reuşit să iasă din Labirint, fugind apoi cu Ariadna. Mîniat, Minos i-a azvîrlit pe Dedal şi /car, *fiul acestuia, în Labirint. Atenienii şi-au făurit aripi din pene lipite cu ceară şi au pornit în zbor spre Grecia, dar* /car, *ridicîndu-se prea mult în văzduh şi-a atras pedeapsa lui Helios (Soarele), care l-a făcut să se prăbuşească din înalturi. între timp, taurul lui Poseidon, ce se sălbăticise şi pustia Creta, a fost prins de alt erou faimos, Herades, fiul lui Zeus şi-al reginei Alcmena şi dus în Argos (Grecia).*

Talentul de povestitori şi fantezia inepuizabilă a vechilor greci sînt bine cunoscute. Dar sînt toate acestea numai legende? Descoperirile arheologice din ultimele două secole tind să confirme ori să infirme unele elemente, deşi nu întotdeauna cele previzibile. Spre exemplu, Creta nu putea pretinde în anii 1500 î.e.n. tribut de la Atena pentru simplul motiv că, la acea dată, statul atenian nici nu exista, el cristalizîndu-se prin anii 700 î.e.n. în schimb, Labirintul era într-adevăr o parte componentă a palatului de la Cnossos, dar avînd o cu totul altă întrebuinţare decît cea pe care i-o atribuie legenda, în ceea ce priveşte zborul lui Dedal, el nu a fost desigur decît o fantezie, care dovedeşte însă cît de impresionaţi erau

străinii de geniul tehnic al arhitecţilor şi meşteşugarilor cretani. (Faptul că Dedal, Icar şi Teseu sînt consideraţi ***atenieni,*** în tradiţii transmise de ***atenieni,*** nu înseamnă mare lucru...).

Alte elemente îmbracă în metaforă realităţi confirmate istoric: aducerea pe insulă a primelor vite domestice din Asia Mică sau sudul Europei prin anii 2800 î.e.n.; puterea şi prestigiul de care se bucura Creta în rîn-dul micilor regate continentale sau insulare în anii 1800-1500 î.e.n. (este probabil că unele dintre ele solicitaseră protecţia flotei cretane şi plăteau tribut); bogăţiile şi autoritatea de necontestat ale regilor dinastiei Minos. Iar Minotaurul nu este o simplă legendă, încă din Paleolitic, picturile rupestre înfăţişează oameni mascaţi în tauri şi se ştie că existau, atît în Europa şi America de Nord, cît şi în Africa, dansuri rituale legate de venirea primăverii, anotimpul trezirii naturii la viaţă şi al fecundităţii.

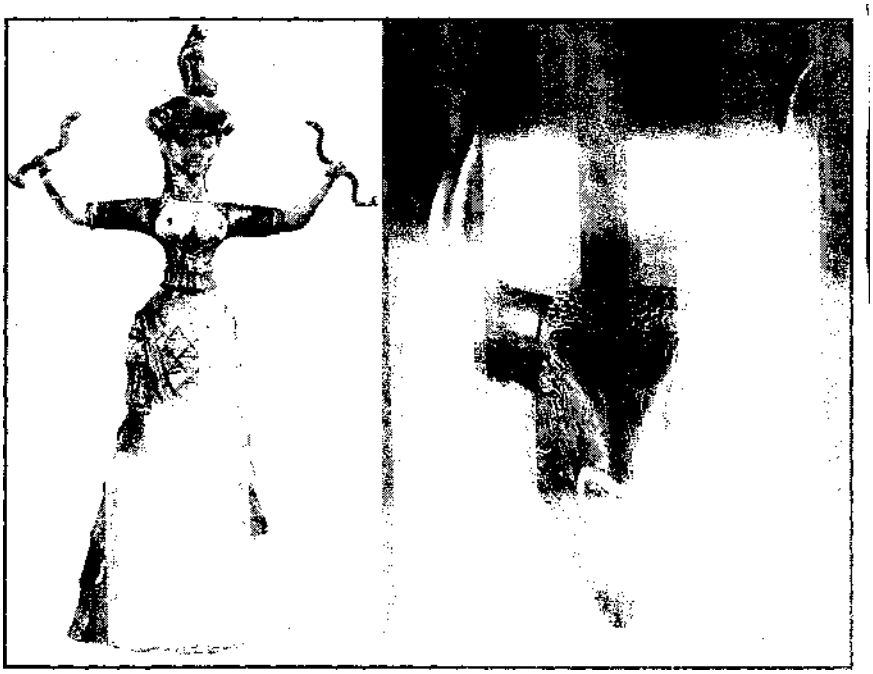

Cnossos: Preoteasă la ceremonia de chemare a „Zeiţei minore cu şerpi" (statuetă de faianţă - stînga); *Cap de auroch (rhyton de ciontă* - dreapta). *Arhiva autorului.*

Iubirea dintre fiica Soarelui şi Taurul Mării era probabil un simbol de origine atlanta transmis prin intermediul egiptenilor (în Egiptul antic taurul a fost un animal sfînt, asociat de preferinţă lui Ra, zeul soarelui), dar cretanii au ştiut să-i dea o puternică nuanţă de originalitate, fapt normal, căci insula lor datora totul soarelui şi mării. Numeroase vase pictate, fresce, bijuterii de aur, statuete şi pocale din perioada 2500-1400 î.e.n. prezintă, aproape obsesiv, imaginea unui bărbat cu cap de taur. Măşti ceremoniale din bronz sau aur, în formă de cap de taur au fost găsite în cîteva locuri (Cnossos, Phaistos, Haghia Triada, Mallia etc.) şi cercetători prestigioşi afirmă că în Creta minoică existau o serie de ceremonii legate de vechiul cult al soarelui, la care participau atît bărbaţi, cît şi femei, purtînd măşti ce simbolizau soarele, marea, fertilitatea (elemente asociate într-un fel sau altul taurului, care nu era considerat însă o zeitate, ca în Egipt).

De altfel, în anii 6000-2000 î.e.n., în Peninsula Iberică, în Sardinia şi în sudul Franţei înflorea un straniu cult al „taurului ce dă viaţă", în cadrul căruia, anual, fecioare alese anume erau silite să se împerecheze cu tauri sălbatici (aurochii sau **Boş *primigenius)***. Actul se consuma ca atare şi tradiţia s-a continuat în Spania pînă la cucerirea romană, inspirînd mai tîrziu cîteva dintre cele mai crude spectacole organizate de Diocleţian, Nero, Titus şi Domiţian, care aveau o predilecţie pentru legenda Europei - doar că transpunerea ei în viaţa reală, prin asmuţirea unui auroch în călduri asupra unei femei legate pe un cadru de butuci, avea mai întotdeauna ca urmare sfîşierea pîntecului nefericitei de către animalul înnebunit de excitare şi de urletele din tribune, după cum consemnează Marţial.

Dar ce se ascundea în spatele vălului mitologic, care era adevărata viaţă a societăţii minoice şi de ce realizările acestei civilizaţii uimesc şi astăzi, aşa cum i-au impresionat pe grecii de acum patru milenii?

Oameni, veşminte, podoabe

Din punct de vedere antropologic, oamenii Cretei minoice aparţineau unui grup deosebit de cele din Grecia continentală ori insulară, Egipt şi Orientul Mijlociu, constituind o populaţie foarte interesantă, redusă numeric, dar care s-a păstrat şi în Creta contemporană. Caracteristicile sale

în Antichitate erau: statura puţin mai înaltă decît a egiptenilor (însă arareori depăşind 1,65 m), trupurile şi membrele zvelte, trăsăturile de o fineţe uimitoare. Iniţial se crezuse că reprezentările de pe vase sau bijuterii, statuile şi picturile minoice idealizează această frumuseţe (există o exagerare, talia extrem de subţire a femeilor şi bărbaţilor, dar ea se datorează unui canon estetic al epocii). Datele obţinute în urma studiilor efectuate în anii 2000-2003 pe schelete descoperite în mormintele antice şi informaţiile furnizate de cercetări comparative între actuala populaţie a Cretei şi cea din Grecia continentală confirmă însă întru totul imaginea generală ce rezultă din arta minoică.

Fizionomia tipică şi astăzi cretanilor (chipul oval, alungit, bărbia retrasă, fruntea înaltă şi înclinată, nasul drept, mai curînd etrusc decît grec, ochii mari, denotînd vivacitate şi o inteligenţă deasupra mediei) se completează fericit cu o carnaţie în mod normal albă, dar adesea puternic bronzată, contrastînd cu părul bogat şi negru (purtat în epoca minoică în bucle tăiate scurt şi inelate pe frunte, lăsate în şuviţe foarte lungi la spate, atît la bărbaţi, cît şi la femei). De altfel, artiştii cretani aveau un deosebit de pătrunzător spirit de observaţie şi izbuteau să fixeze cu exactitate caracteristicile fiziologice ale unui anumit tip rasial. Mărturie stau portretele propriei populaţii, cît şi cele de greci continentali, negri, fenicieni sau egipteni descoperite la Cnossos.

Bărbaţii nu erau foarte puternici, compensînd forţa fizică printr-o agilitate remarcabilă, demonstrată atît de atitudinile în care sînt redaţi grafic, cît şi de conformaţia membrelor şi trunchiului, modul de luptă şi tipul armelor adoptate. Femeile erau frumoase şi delicate, după cum arată multe statuete şi fresce descoperite la Mallia, Haghia Triada şi, mai ales, la Cnossos (cum ar fi, de exemplu, un portret denumit „Micuţa pariziană", care, în pofida unor stîngăcii, rămîne definitoriu pentru cretanele din Antichitate şi, într-o mare măsură, chiar pentru cele de astăzi). Despre femeia din epoca minoică, profesorul german Friedrich Matz, un erudit cercetător al civilizaţiilor arhaice greceşti scria, în volumul său ***„Kreta, Mykene, Troja" („Creta,*** *Micene,* ***Troia"):*** „Ochii mari, întunecaţi, te privesc cu naturaleţe, inteligenţă şi o ironică mirare, de sub sprîncenele desenate cu fineţe. Buze mici, viu colorate, nas îndrăzneţ, uşor ridicat şi o bărbie delicată alcătuiesc împreună un profil deschis.

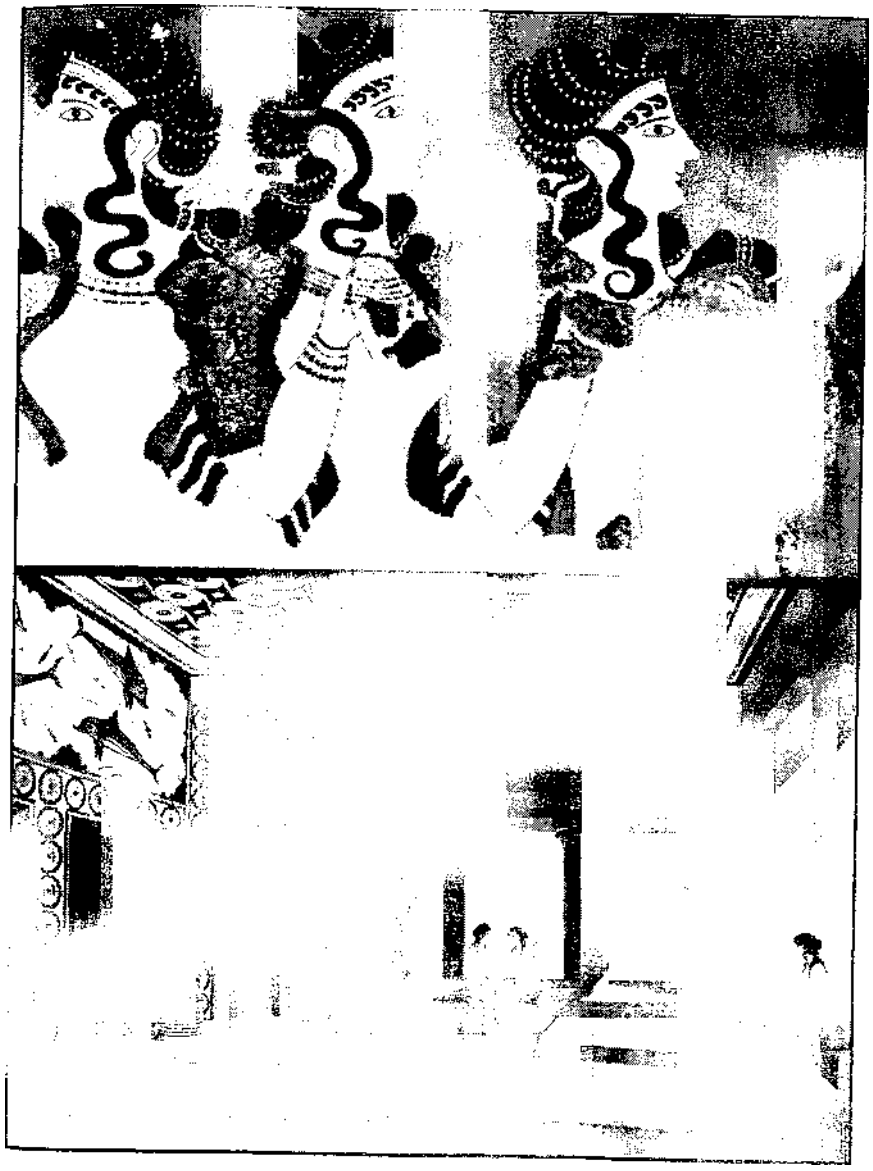

Cnossos: „Fresca prinţeselor" (sus - *stadiu actual); Sala „Frescei delfinilor"* (jos - *reconstituire de Evans).*

Gîtul, lung şi zvelt, poartă capul cu o siguranţă de sine şi o graţie desă-vîrşită (...) Feminitatea extraordinară a acestor făpturi este subliniată de felul de a se aşeza (foarte des cu picioarele îndoite sub corp), înclinarea bustului şi a gîtului la ceremonii, la dans ori în timpul unei conversaţii, gesturile braţelor, mişcările degetelor, lungi şi mlădioase. Există o lume întreagă de asemenea făpturi pline de temperament, vioaie, vesele, îndrăzneţe, care evoluează liber şi natural, chiar în cadrul celui mai strict ceremonial de la curte. Pentru prima dată, eternul feminin este exprimat în toată frumuseţea lui, într-o manieră aproape occidentală".

Un asemenea tip uman, zvelt, fin, specific (deşi unele trăsături ale sale se întîlnesc şi la alte popoare mediteraneene), pare curios dacă este comparat cu imaginea general admisă despre omul neolitic şi chiar cel antic. Or, reprezentările grafice din orice perioadă a civilizaţiei minoice (chiar cea anterioară primelor palate) redau acelaşi gen de personaje şi fizionomii, îndreptăţind opinia profesorului Matz: „Tipul acestei rase de oameni nu este produsul unei epoci tardive, suprarafinate (şi cu atît mai puţin decadente - n.a.) (...) El a apărut în Creta, probabil, încă înainte de cultura minoică timpurie". Locul de unde a venit populaţia respectivă (care a adus cu ea şi obişnuinţa folosirii metalelor neferoase) rămîne însă incert. Caracteristicile antropologice elimină Africa, Asia şi Grecia continentală, iar printre popoarele din Orientul Mijlociu nu se numărau prea multe de navigatori în mileniul al III-lea î.e.n. Oricum, argumente de ordin istoric şi cultural, la care se adaugă diferenţele majore privind concepţiile despre om, Univers, viaţă, societate şi religie ale cretanilor, exclud Orientul Mijlociu, rămînînd posibilitatea emigrării unei populaţii necunoscute din sud-vestul Europei, care a căpătat, sub influenţa mediului şi a modului de viaţă, caractere fiziologice mediteraneene. Date din ultimele decenii argumentează ipoteza că populaţia venită în Creta prin anii 2800 î.e.n. era un grup restrîns, care lăsase totuşi urme în Peninsula Iberică şi Franţa, în Sardinia şi Malta. Tipul rasial, cunoştinţele tehnice, arta şi civilizaţia acestor oameni sugerează o societate avansată, poate chiar pe urmaşii coloniilor şi contoarelor atlante.

Originalitatea Cretei minoice - atît de deosebită faţă de vecinii săi -se manifestă în toate aspectele şi elementele care definesc o civilizaţie, de la cele mai mărunte, ca veşmintele şi podoabele, pînă la artă (ceramică,

pictură, sculptură), mod de viaţă, organizare socială, ceremonial de curte şi religios, tehnica de construire a clădirilor şi corăbiilor, arme şi concepţia de întrebuinţare a lor.

Veşmintele purtate de bărbaţi erau simple şi funcţionale: cizme înalte, din piele, şi un fel de fustă scurtă care, în perioada ultimului regat mi-noic, se prezenta în două variante, cea de ceremonie (avînd partea din faţă mai lungă şi împodobită cu broderii bogate) şi cea de zi cu zi (căpă-tînd forma unui short). Acest veşmînt, în general triunghiular, era susţinut printr-un cordon de piele cu ornamente metalice sau chiar făcut în întregime din metal preţios, din şiraguri de perle ori mărgele de sticlă. La ceremonii, membrii de sex masculin ai familiei regale şi o parte dintre nobili purtau un fel de capişoane somptuoase, adesea în formă de coroană, brodate şi împodobite cu perle, pene de păun sau crini.

Se pare că, aidoma egiptenilor, bărbaţii nu aveau în nici o perioadă a anului veşminte care să le acopere bustul. La război purtau platoşe con-stînd din pieptare fără mîneci, făcute din piele sau din mai multe straturi de pînză groasă şi placate cu bronz, iar începînd de prin anii 1600 î.e.n., pieptare din zale (tip solzi sau inele). Tot pentru luptă, niciodată la vînătoare sau la ceremonii se foloseau coifuri, întîi simple capişoane de piele garnisite cu colţi de mistreţ şi ornate cu o coamă de cal, mai apoi, după 1500 î.e.n., adevărate căşti de bronz sau *aramă,* protejînd capul, ceafa şi obrajii şi avînd în vîrf o măciulie în care se introducea un panaş dintr-o coadă de cal. Acest tip de coif, unul dintre primele apărute în istoria europeană a fost preluat de micenieni şi a devenit celebru în urma răspîndirii operei lui Homer, fiind folosit de greci şi macedoneni pînă la începutul erei noastre.

Veşmintele femeilor erau incomparabil mai variate, mai bogate şi neaşteptat de elegante, rămînînd printre cele mai rafinate din întreaga Antichitate. Cretanele aveau un anumit veşmînt pentru fiecare gen de activitate ori situaţie care se putea ivi. Pentru lucru, exerciţii acrobatice sau jocuri foloseau doar o fustă scurtă, un şorţ sau un cache-sex şi o bandă de pînză pe frunte. Pentru vînătoare şi unele dansuri de primăvară îmbrăcau rochii de pînză subţire, scurte, drepte (decupate la piept, avînd mîneci scurte şi o bandă lată, de culoare închisă, cusută la umeri, mîneci Şi tiv). Costumul de curte al prinţeselor, doamnelor nobile şi preoteselor

era în schimb de o bogăţie şi o complexitate uimitoare. Se compunea de obicei dintr-o fustă lungă pînă la pămînt, în formă de clopot, de care se prindeau uneori 4-6 rînduri de volane, un şorţ brodat şi garnisit cu perle sau mărgele ori o eşarfă petrecută peste şolduri, o bluză-corsaj cu mîneci scurte, decupată în faţă pentru a lăsa sînii complet descoperiţi (modă de origine atlanta, ulterior egipteană) şi nişte „pălării" conice ori semisferice (adesea ornate cu statuete de păsări, pisici ori de alte fiinţe, făcute din plăci subţiri de bronz sau de aur). Talia era strînsă cu panglici sau cordoane cu franjuri la capete, corsajul avea pe umeri un fel de galoane de aur sau perle şi era deosebit de frumos brodat şi împodobit. (Sandale nu se purtau decît la vînătoare şi jocuri, rar la dans, niciodată la curte sau la ceremonii). *Costume de curte atît de bogate şi complicate n-au apărut pînă în Franţa lui Ludovic al XlV-lea şi diferă total de orice veşminte de ceremonie existente în Antichitate la popoarele mediteraneene.*

Podoabele jucau un rol deosebit de important în viaţa cretanilor. De la rege pînă la cel mai umil, indiferent de vîrstă şi sex, toţi aveau podoabe, fie că erau făcute din aur, fie că rămîneau simple colane de crini - florile preferate în societatea minoică. Bărbaţii purtau (la ceremonii, la curte, la sărbători, uneori chiar şi la activităţile zilnice) colane de flori, coliere din aur sau bronz, brăţări la încheieturi, braţe şi glezne. Ofiţerii aveau numeroase insigne de aur pe pieptare (indicînd probabil rangul militar şi unitatea din care făceau parte), iar nobilii se întreceau în a folosi inele-sigiliu cît mai somptuoase, făcute din aur, dar mai ales tăiate dintr-o mare piatră semipreţioasă. Bijuteriile femeilor erau splendide: coliere, brăţări, lănţi-şoare pentru prins părul, din aur, perle sau mărgele, diademe, inele şi, mai ales, pandantive în formă de lei, capete de tauri, octopode, albine, rozete sau crini. Dansatoarele, preotesele, soţiile şi fiicele de nobili, femeile libere, chiar şi sclavele aveau astfel de podoabe, mai bogate sau mai simple, dar nelipsite, după cum confirmă atît descoperirile din morminte, cît şi frescele ori statuetele din toate perioadele minoice.

O artă fascinantă

într-o asemenea civilizaţie, plină de curiozitate, fantezie, îndrăzneală creatoare şi spirit inventiv este normal ca meşteşugurile şi mai ales arta să fi căpătat o dezvoltare deosebită.

Ceramica lucrată în Creta, în special cea în stil Camares (numită astfel după peştera unde au fost descoperite primele vase de acest gen), este una dintre cele mai frumoase din zona mediteraneană, fiind depăşită doar de cea egipteană şi, mai tîrziu, de cea micenianã. Vasele sînt decorate cu motive geometrice, florale şi animaliere, în general de culoare roşie, galbenă sau albă (în vreme ce fondul este negru). Un exemplu celebru rămîne „vasul cu caracatiţă" de la Gurnia (secolul al XVI-lea î.e.n.), una din capodoperele artei ceramice din toate timpurile, ce poate rivaliza chiar şi cu porţelanurile pictate chinezeşti.

Pictura, atît cea murală, cît şi cea de pe vase, este superioară artistic manierei contemporane egiptene sau celei din Orientul Mijlociu şi cu atît mai mult din Grecia continentală (inclusiv cea ulterioară, din Micene), fiind egalată doar de unele fresce din Tirint (Argolida), realizate în secolul al XHI-lea î.e.n. în perioada timpurie se folosea, pentru reprezentările umane, o convenţie împrumutată de la egipteni: pielea bărbaţilor era colorată în roşu sau brun, a femeilor în alb. în anii 1800 î.e.n. însă, arta minoică se eliberează de această constrîngere, personajele fiind pictate ca în realitate.

Figurile sînt redate numai în profil, cu ochiul privit din faţă (stilul egiptean), dar trupurile au o mobilitate şi o naturaleţe care nu poate fi găsită în frescele Egiptului faraonic, în plus, supleţea stilului, predilecţia pentru linii sinuoase, curbe ori spirale şi faptul că personajele sînt surprinse aproape întotdeauna în mişcare, dă picturii cretane o notă de prospeţime care va fi întîlnită abia în „secolul de aur al lui Pericle", apogeul perioadei clasice greceşti (secolul al V-lea î.e.n.). Pictura epocii minoice introduce peisajul marin, precum şi reprezentarea foarte exactă a anatomiei oamenilor şi animalelor, chiar atunci cînd acestea sînt fantastice (cum ar fi cazul leului cu cap de păun din palatul de la Cnossos). Personajele frescelor? O lume impresionantă prin diversitatea ei: războinici, vînători, dansatoare, acrobaţi, regi, prinţi, curteni, preoţesc, evoluînd printre lei, cai, tauri, delfini, caracatiţe, fluturi, albine şi peşti viu coloraţi. O lume a frumosului, a delicateţei („Prinţul cu coroană de pene", „Delfinii", „Maimuţa care culege şofran" şi „Maimuţa albastră" de la Cnossos, „Fresca Maimuţelor" şi „Fresca Antilopelor", descoperite într-o casă din colonia minoică de pe Insula Thera, „Pisica pîndind fazanul" şi „Fata care

culege flori" de la Haghia Triada etc.). Un univers care pare să fi gravitat în jurul a două elemente simbol: femeia şi floarea.

Sculptura, la început din piatră şi lemn, trece, după anul 2000 î.e.n., într-un stadiu nou, o dată cu folosirea faianţei (probabil preluată de la egipteni) şi, mai ales, cu inventarea stucului (descoperire, se pare, autohtonă). Această pastă făcută din gips, var şi pulbere de marmură este moale la origine şi poate fi modelată în orice formă pentru ca apoi, în contact cu aerul uscat al insulei, să devină extrem de dură, deşi casantă. Cretanii foloseau stucul pentru a realiza basoreliefuri în vederea placării pereţilor, ornamente pentru tavane şi frontoane, decoraţiuni exterioare pentru sarcofage şi mobilă etc. începînd din mileniul al II-lea î.e.n., statuetele, obiectele casnice, vasele (inclusiv cele mari, pentru păstrarea proviziilor) erau făcute din stuc, ceramică ori faianţă, mai rar din piatră, bronz sau aur.

Mobila, din piatră sau lemn, cu încrustaţii de aur şi argint, era masivă dar funcţională (laviţe-pat, jilţuri, dulapuri, cufere etc.). Existau şi o serie de obiecte, cum ar fi pocalele sau vasele de ceremonie, realizate numai din aur, argint aurit sau bronz, după cum pentru altele nu se foloseau decît piatra, stucul, steatita sau ceramica, motivele acestei alegeri nefiind legate strict de destinaţia obiectului, ci de nişte considerente rămase necunoscute. Dacă statuetele de bronz minoice sînt mai stîngace, în schimb cele de faianţă (spre exemplu celebrele „preoţesc cu şerpi" de la Cnossos) nu au egal în arta europeană contemporană lor, rivalizînd cu cele egiptene şi din Orientul Mijlociu.

Palatele-arbori şi obsesia luminii

Arhitectura minoică, fără a atinge monumentalitatea celei din ţara faraonilor ori pe a celor de la Tiahuanaco şi Sacsayhuaman, era impresionantă şi deţinea secrete care nu pot fi descifrate în întregime nici astăzi. Oraşele, palatele, vilele nobilimii, turnurile care străjuiau din loc în loc coasta, clădirile consacrate ceremoniilor, marile depozite de mărfuri şi alimente, rezervoarele de apă, mormintele boltite, sarcofagele poartă amprenta unei civilizaţii înaintate, egală Egiptului şi Sumerului. Există trei stiluri diferite în arhitectura cretană, identificate după cele trei

perioade de construcţie a palatelor: secolele al XlX-lea, al XVI-lea şi al XV-lea î.e.n. Toate au însă în comun cîteva elemente: a) lipsa voită de omogenitate şi simetrie a ansamblului, avînd ca rezultat sporirea pitorescului; b) plasarea clădirilor sau aşezărilor în aşa fel încît să beneficieze, pe cît posibil, de o apărare naturală (munţi, rîpe etc.); c) încercarea de a le face cît mai rezistente la cutremure prin folosirea unor grinzi, stîlpi şi coloane din lemn tare, alegerea unui teren dur ca fundaţie sau construirea unei fundaţii de piatră; d) facilităţi deosebit de utile şi funcţionale, denotînd un concept urbanistic modern; e) arta amenajărilor interioare, care atinge un rafinament ce egalează, ba chiar depăşeşte realizările similare egiptene.

Zidurile exterioare ale oraşelor atingeau grosimea de 2 m, fiind ridicate din blocuri mari de piatră. Ca şi cele egiptene, sumeriene ori feni-ciene, nu erau încununate cu metereze şi dispuneau de foarte puţine deschizături. Străzile erau, se pare, pavate, iar în ultima perioadă de înflorire minoică, portul Cnossos (situat la 3-4 km de palat) dispunea de docuri şi cheiuri din piatră în locul celor anterioare, din lemn.

Palatele din Mallia, Haghia-Triada, Phaistos şi, mai ales, Cnossos, dau însă adevărata măsură şi esenţă a arhitecturii cretane. Zidurile exterioare erau construite din blocuri cubice, dintr-o piatră asemănătoare alabastru-lui şi aşezate pe o fundaţie din dale de calcar. Ferestrele şi uşile erau făcute din lemn (ca şi o parte din grinzile şi coloanele de susţinere), placat cu aramă sau bronz. Ceea ce se remarcă în primul rînd este lipsa de simetrie, de ordine dinainte plănuită.

După cum scria Robert L. Scranton în lucrarea ***„Aesthetic Aspects of Ancient Art" („Aspecte estetice ale artei străvechi"):*** „Palatul minoic lasă impresia unei structuri vegetale, asemănătoare cu un copac, unităţile sale componente fiind un fel de celule, decurgînd una din alta, amestecîndu-se între ele (...). Un astfel de principiu arhitectural se opune organizării monoidale egiptene şi orientale, unde întregul edificiu este conceput ca un ansamblu bine delimitat, subîmpărţit secundar". Acest stil se reflectă în toată arta cretană, de la realizarea coloanelor ca pe un tot (neseparîndu-le clar de capitel şi lipsindu-le de bază) şi a vaselor de ceramică fără elemente distinct marcate (picior, pîntec, umăr, gît, buză), pînă la pictură şi sculptură, care dau mai curînd senzaţia de fluid, decît

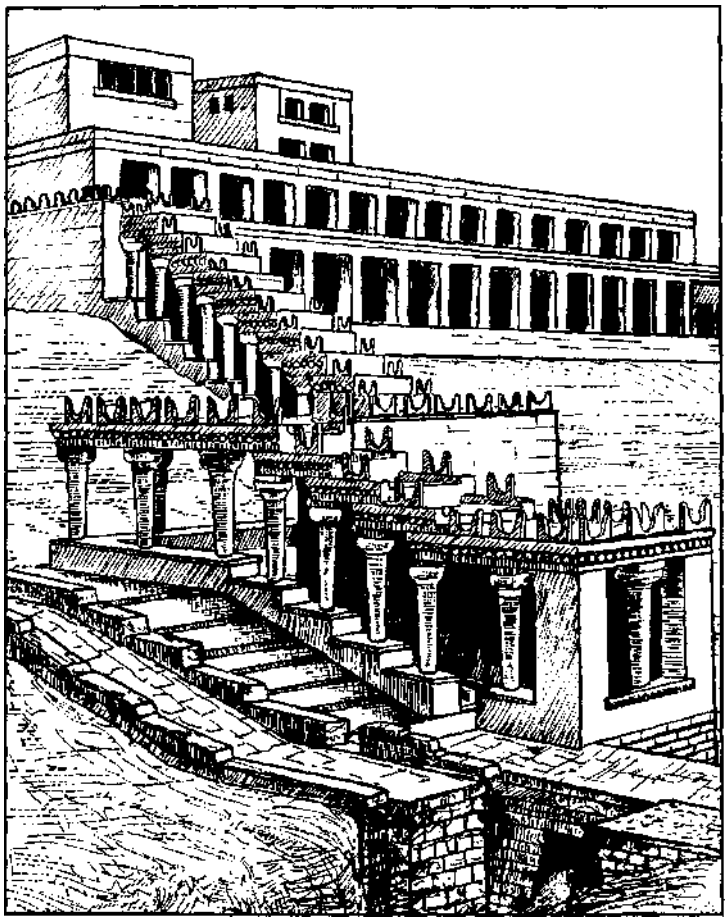

Cnossos: *Colţul sud-vestic al palatului, cu calea de acces acoperită (reconstituire de Evans).*

de compoziţie ordonată în părţi individualizate, legate de un element central. Or, refuzul unui canon strict, respingerea ideii de limitare a fanteziei, improvizaţiei şi libertăţii de creaţie sînt caracteristici definitorii pentru arta şi gîndirea cretană, ca şi faptul că, pentru întîia oară în j Europa antică, se manifestă un spirit total opus gîndirii orientale, alegînd j ***omul*** ca factor de maximă importanţă în universul înconjurător.

Civilizaţiile contemporane cretanilor, atît cele din Orientul Mijlociu, cît şi cele din Orientul îndepărtat, considerau lumea supusa unei ordini supratemporale, omniprezente, faţă de care omul nu constituia decît o entitate infimă, lipsită de importanţă. Adoptînd pentru prima oară modul de gîndire opus, antropocentrist, ce avea să ducă la înflorirea civilizaţiei elenistice şi, mai tîrziu, la deosebirile majore dintre cultura occidentală şi cea orientală, cretanii vădeau un germene de materialism de factură raţionalişti şi umanistă absolut neobişnuit pentru acea epocă. De remarcat că, în vreme ce marile religii monoteiste (creştină, islamică, mozaică) au ca punct de pornire Orientul Mijlociu, Europa a păstrat, nu doar în Antichitatea greco-latină, în Renaştere şi în Epoca Modernă, ci chiar în cele mai negre secole din istoria ei (V-XIV e.n.), o nestinsă flacără a raţiunii, opusă fanatismului şi supunerii oarbe, tipic orientale, strecurate insidios în Imperiul Roman, odată cu apariţia creştinismului...

La palatele şi clădirile minoice se poate observa uşor că, după cum afirma Fr. Matz: „le lipsesc fermitatea, sobrietatea şi monumentalitatea, ancorate în timp şi în perenitate, proprii construcţiilor egiptene şi celor din vechiul Orient, după cum le lipseşte caracterul analitic şi funcţional al arhitecturii greceşti. Asocierea forţei şi a mişcării cu iraţionalul amănuntelor componente, conferă ansamblului vraja unei lumi de vis sau de basm şi permite intuirea în spatele său a prezenţei unor oameni cu un spirit remarcabil. Dar spiritul lor nu are nimic comun cu structura raţio-nalistă preluată de noi de la greci, după cum nu găseşte puncte comune nici cu universul mitic al Orientului şi Egiptului, de care este mai depărtat chiar decît de spiritul grec".

Sînt uimitoare nevoia aproape obsesivă de lumină, de deschidere spre exterior a cretanilor, evidenta lor claustrofobie. Ferestrele, terasele, logi-ile, balcoanele de tot felul, scările exterioare şi interioare, flancate de coloane erau în număr mai mare decît la orice altă civilizaţie antică, după cum confortul şi calitatea amenajărilor interioare nu aveau să mai fie în-tîlnite în Europa pînă în perioada de glorie a Imperiului Roman. Astfel, palatele erau canalizate, beneficiind de rezervoare şi castele de apă, ţevi de ceramică ducînd apa proaspătă spre încăperi si, respectiv, conducte pentru evacuarea apei reziduale sau a rămăşiţelor menajere. La Cnossos a fost descoperit primul closet cu apă şi scaun cu capac din istoria cunoscută a

Cnossos: Regina jucînd „Karyss" (sus) *şifâând baie* (jos).
Reconstituiri de la British School ofAthens.

omenirii (ulterior au fost găsite altele, la Mallia şi Haghia-Triada). Toate băile, bucătăriile, closetele etc. dispuneau de conducte-tip (78 cm lungime şi 38 cm lăţime) zidite, prevăzute din loc în loc cu vane de control şi întreţinere şi ducînd spre puţuri adînci, săpate în temelia clădirii. La acestea se adaugă sistemul de conducte care permiteau evacuarea şi captarea apei de ploaie strînsă pe acoperişurile plate şi stocarea ei în rezervoarele de la subsol. Pe drept cuvînt, Şir Arthur Evans afirma că nici în Anglia începutului de secol XX nu existau instalaţii sanitare mai complete şi mai funcţionale decît cele minoice.

Sistemele de încălzire cretane nu au putut fi egalate în eficienţă nici astăzi, acele canale în grilă, săpate în dalele de piatră ale podelei (ce aduceau aer cald de la o „centrală termică" din subsol şi îl difuzau egal în întreaga încăpere) rămînînd fără rival. Mari încăperi sau gropi zidite erau destinate exclusiv vaselor înalte şi pîntecoase, pline cu alimente; palatele aveau grajduri (cu despărţituri speciale pentru carele de luptă şi pentru depozitarea nutreţului), numeroase săli de baie cu bazine de marmură sau căzi de teracotă, subterane secrete pentru ascunderea tezaurelor, ţinerea unor ceremonii mai deosebite, refugiu sau evacuare în caz de asediu. (Aceste tuneluri întortocheate, întrerupte de ziduri sau gropi-cap-cană şi susţinute de coloane au dat naştere, probabil, legendei Labirintului). Pe coridoare existau dulapuri cu pereţii de piatră, bănci de marmură sau de lemn scump etc.

în ziduri, podele şi tavane erau practicate despărţituri subtil mascate şi nişte „conducte ascunse", care permiteau proprietarului clădirii să asculte şi să observe tot ce se petrecea în fiecare încăpere. Un fel de variantă antică la sistemele de supraveghere audio-vizuală moderne şi încă una foarte eficientă, de vreme ce specialiştii au constatat că acele tuburi acustice de ceramică şi canalele săpate în piatră aveau nişte proprietăţi remarcabile, putînd conduce sunetul la zeci, chiar la sute de metri fără a-1 distorsiona ori a-i slăbi intensitatea.

Ceea ce este remarcabil, majoritatea acestor instalaţii şi amenajări erau prezente în Atlantida, după descrierea lui Platon (şi parţial, la Tiahuanaco şi Machu-Picchu): piscine, băi, instalaţii de încălzire a apei, sere, terarii, grădini zoologice, apeducte, rezervoare orăşeneşti de apă, conducte şi canale de evacuare a apei reziduale şi gunoaielor menajere,

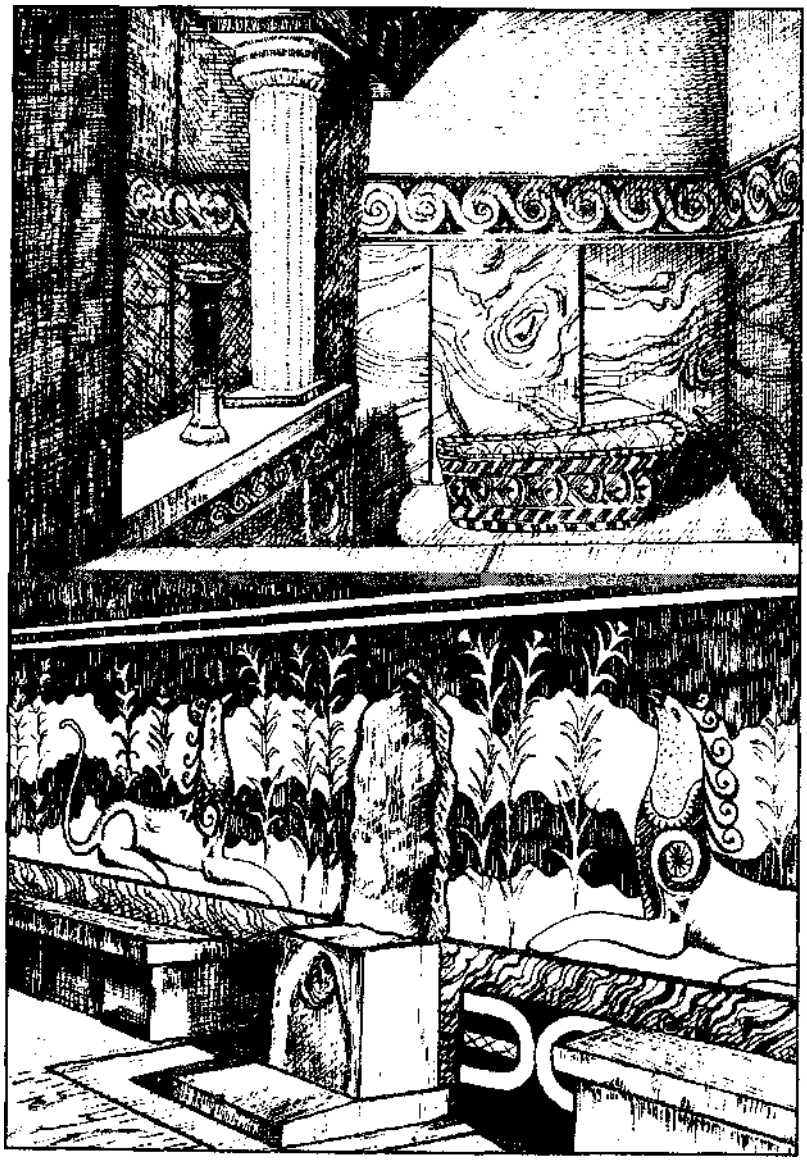

Cnossos: Sala de baie a reginei (sus - *reconstituire de Evans);*
Sala tronului (jos - stadiu *actual).*

toalete, grajduri cu bazine în care animalele erau spălate zilnic, ţevi şi conducte de piatră cu dimensiuni standard...

Sălile de primire din palatele cretane, mari, spaţioase şi, desigur, încăperile familiei regale şi ale curtenilor erau de o bogăţie uimitoare. Partea inferioară a pereţilor era acoperită cu plăci de piatră sau de marmură, încrustate cu aur şi argint (ornamentele erau mai întîi săpate, în şanţuri se turna metalul preţios, apoi suprafaţa dalei se şlefuia pînă începea să lucească). Partea superioară a zidurilor (uneori şi tavanele) era fie placată cu panouri de lemn scump, adus din Africa, Europa şi Asia (abanos, chiparos, cedru), şi ele încrustate cu aur, argint sau perle, fie acoperită cu ţesături brodate, fie pictată cu peisaje, fiinţe reale sau legendare, scene din viaţa Cretei ori alegorii (începînd cu secolul al XVI-lea î.e.n. se introduc şi basoreliefurile din stuc pictat). Podelele erau făcute din dale de piatră divers colorate, aranjate de obicei în motive geometrice şi şlefuite pînă ce căpătau aspectul unor uriaşe suprafeţe de gheaţă multicoloră.

Trebuie subliniat faptul că luxul şi eficienţa locuinţelor şi palatelor din Cnossos nu se întîlnesc la nici o altă civilizaţie contemporană sau anterioară cunoscută, cu excepţia celei de la Tiahuanaco şi a descrierilor făcute de Platon în privinţa palatelor şi cetăţilor atlante.

Flota de război...

Stilul de luptă terestru şi naval şi, în consecinţă, armele minoice prezintă particularităţi interesante, reflectînd întru totul concepţiile şi modul de viaţă al vechilor cretani.

După cum menţiona R. Hutchinson în volumul ***„Prehistoric Crete" („Creta preistorică"),*** oamenii civilizaţiei minoice au fost primii mari constructori de nave din istoria Mediteranei (şi poate, alături de chinezi, atlanţi şi viracochas, ai lumii antice cunoscute). Vasele cretane, ale căror forme erau neaşteptat de funcţionale, au influenţat toate civilizaţiile cu ieşire la mare din zonă, contemporane şi ulterioare: egipteană, feniciană, greacă, romană etc. Silueta zveltă, lungă şi îngustă, osatura rigidă, rezistentă, chila şi etrava plate, etamboul bine conturat, formînd suportul pentru ***cîrma cu pană*** (element uimitor, pentru că absolut toate navele mediteraneene antice, inclusiv cele de la începutul erei noastre, aveau

rame-cîrmă, mult mai nesigure, mai dificil de manevrat şi mai ineficiente), cele două catarge cu cîte o velă mare şi puntea superioară, sprijinită pe stîlpi, rămîn caracteristicile navelor cretane de război. Lungimea lor ajungea probabil pînă la 30 m, erau propulsate ***în principal*** prin vele şi doar ***secundar*** prin 10-20 perechi de rame aşezate pe cîte un rînd la babord şi, respectiv, la tribord şi nu aveau pintenul de la prova, invenţie feniciană sau asiriană, generalizată mai tîrziu la toate navele de luptă din Mediterana. Modelul de teracotă al unui asemenea vas a fost găsit în Grecia insulară, la Phylakopi şi explică supremaţia cretană în zonă pînă în secolul al XV-lea î.e.n., cînd o catastrofă seismică, asociată probabil cu valuri de tip tsunami a distrus nu numai palatele şi aşezările de pe insulă, dar şi flota de război, lăsînd comerţul Mediteranei în mîinile fenicienilor, în timp ce Creta însăşi cădea pradă lăcomiei aheenilor şi, mai tîrziu, a dorienilor.

Faptul că navele de luptă cretane erau acoperite pe toată lungimea, aveau cîrme cu pană şi cîte două catarge ridică nişte probleme speciale: ***nici o altă civilizaţie maritimă europeană, contemporană sau anterioară (şi pentru 25 de secole nici ulterioară) nu a folosit asemenea elemente de tehnică navală.*** Cîrma cu pană a apărut la jon-cile maritime chineze prin mileniul al Il-lea î.e.n., şi la viracochas (navi-j gatorii Pacificului) mult mai înainte, dar aceasta nu explică prezenţa ei lai navele minoice. Este posibil să fi fost transmisă cretanilor de urmaşii; ultimilor atlanţi - să nu uităm că navele de luptă atlante aveau 50-60 m! lungime, 200 de marinari şi 100 de războinici la bord şi se bazau, pentru] propulsie, mai mult pe velatura arborată pe 2-3 catarge.

în orice caz, folosirea ei, ca şi a pînzelor pe două catarge simulta: implică o serie de cunoştinţe marinăreşti şi o obişnuinţă pe care popoa rele mediteraneene n-o aveau: navele egiptene, greceşti, feniciene, cartagi neze şi romane au păstrat catargul unic şi ramele-cîrmă, perpetuîndu-pînă în secolul al X-lea e.n., la bizantini şi vikingi. Cîrma cu pană a rama un secret minoic, ca şi modul de luptă naval al cretanilor, care nu favo rizau conceptul lovirii vrăjmaşului la distanţă (nu existau catapulte şi ba liste, iar arcurile serveau la vînătoare, nu şi la război) şi, din moment o nu dispuneau de pinten, practicau probabil procedeul abordajului, îi mod paradoxal, ei îşi anulau astfel avantajul vitezei şi superioare oricăror nave contemporane (datorat sistemului de cîrmire şi celor două catarge) şi veneau în contact direct cu echipaje dispunînd de o forţă fizică superioară. Explicaţia poate fi faptul că, pe de o parte, vasele cretane le imitau pe cele ale unei alte civilizaţii, mai avansate, fără să fi preluat toate secretele acesteia şi, pe de alta, că războinicii minoici aveau o încredere oarbă în platoşele, armele şi măiestria lor în luptă, ce surclasau incontestabil realizările oricăror alte populaţii mediteraneene. La aceasta se adaugă superioritatea ***numerica*** a echipajelor cretane faţă de oricare altele (din moment ce navele lor erau mai mari decît ale egiptenilor, fenicienilor şi grecilor) şi a însăşi flotei minoice, care, într-o perioadă poseda probabil mai multe vase decît toate statele riverane la un loc.

Fapt curios, navele de comerţ cretane nu semănau cu cele de război. După cum se constată din reprezentările grafice (ceramică, picturi murale), ele erau rotunde, greoaie (concepute să transporte cît mai multă încărcătură în detrimentul vitezei şi al supleţei de manevră), dispuneau de un singur catarg şi una sau două rame-cîrmă cu pala ascuţită, ceea ce întăreşte ipoteza că vasele de război nu erau o invenţie autohtonă. Raportul dintre lungime şi lăţime era de 3 : l (la navele de luptă 8:1), exista o punte-acoperiş a calei, probabil completă, iar numărul de vîsle era redus, propulsia fiind asigurată mai ales de vela dreptunghiulară sau pătrată. Acest tip de navă a fost preluat şi perfecţionat de fenicieni şi, ulterior, de romani, rămînînd principalul vas comercial al Antichităţii, deşi nesigur în navigaţie şi foarte lent.

în orice caz, se ştie cu certitudine că, timp de cîteva secole, flota cretană a dominat Mediterana, urme de colonii şi contoare comerciale minoice fiind descoperite pe ţărmurile Asiei Mici, ale Africii de Nord, ale Mării Negre, în Peninsula Iberică şi cea Italică, în Cipru, Sicilia, Sardinia, sudul Franţei şi al Angliei, ba chiar, după cum arată unele descoperiri din ultimii ani, în Asia şi America de Nord.

... şi armamentul terestru

în ceea ce priveşte războiul terestru, civilizaţia minoică este plină de contradicţii şi surprize. Dacă între anii 2500 şi 2000 î.e.n. cretanii se preocupau prea puţin de arme, pacea domnind pe întreaga insulă, iar lăncile,

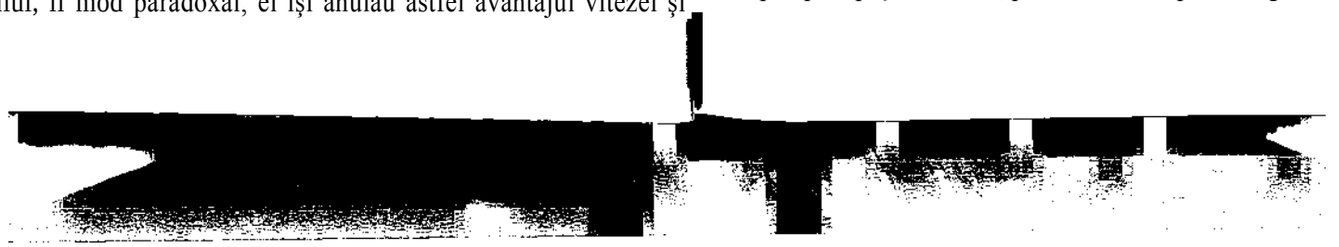

manevrabilităţi

cuţitele de bronz şi arcurile fiind folosite doar la vînătoare, începînd cu prima epocă a palatelor situaţia s-a schimbat radical. Odată cu înflorirea bruscă a civilizaţiei minoice, îmbogăţirea insularilor de pe urma comerţului, transformarea porturilor cretane în centre comerciale ale lumii mediteraneene şi construirea fastuoaselor edificii, alte popoare au început să arunce priviri lacome asupra acestei mici ţări, aparent lipsită de apărare, în plus, contoarele şi coloniile trebuiau protejate şi asta n-o puteau face decît războinici bine înarmaţi. Dacă principalul scut al Cretei 1-a constituit flota de război, armele individuale aveau un rol important în orice bătălie, fie ea pe uscat ori pe mare.

Tactica terestră a războinicilor minoici lăsa mult de dorit. Nu cunoşteau cavaleria, iar carele de luptă (aduse din Orientul Mijlociu, ca şi caii) apărute la începutul secolului al XVI-lea î.e.n. nu serveau de fapt la nimic, conducătorii vehiculelor folosindu-le doar ca mijloace de transport pînă la cîmpul de luptă! Este, poate, greu de crezut, însă nobilii cretani veneau la bătălie în care, coborau, se aşezau în fruntea formaţiunilor de soldaţi şi porneau la luptă pe jos, ca orice umil infanterist. Faptul că atlanţii avuseseră care de luptă, ba chiar şi mari care de transport pentru infanterie - prima „motorizare" a pedestraşilor cunoscută în istorie -, precum şi cucerirea Egiptului de către hicsoşi în secolul al XVII-lea î.e.n. (datorată şocului produs de folosirea carelor de luptă) au fost lecţii care nu le-au dat de gîndit cretanilor. După cum nici războaiele egipteano-hittite (secolul al XH-lea î.e.n.) nu i-au învăţat nimic pe aheeni: carul de luptă, o importantă armă grea ofensivă nu se potrivea cu individualismul, cu temperamentul şi dorinţa de a se face remarcaţi prin fapte de arme personale, caracteristice pentru cretanii, micenienii şi chiar grecii de mai tîrziu, întotdeauna înclinaţi să confunde legendele cu realitatea. Rezultatul: Creta a fost cucerită de aheeni, Micene de dorieni, iar Atena de macedoneni, deşi fiecare din aceşti invadatori se aflau, în momentul respectiv, la un nivel tehnologic, cultural şi social indiscutabil inferior statelor pe care le atacaseră.

De fapt, cretanii, popor paşnic, nu pot fi acuzaţi pentru că nu au folosit arme şi tactici ofensive. Ei nu au conceput niciodată maşinării de asediu pentru că nu au vrut să cucerească oraşe sau cetăţi, nu au folosit caii şi carele ca arme de şoc pentru că nu au năvălit vreodată asupra altor

popoare, nu doreau să-şi săgeteze vrăjmaşii de la distanţă pentru că aveau despre luptă o concepţie cavalerească, poate romantică şi absurdă, însă nu mai puţin curajoasă. Războiul pare să fi fost considerat un fel de întrecere sportivă între luptători, un duel între armate, care se compunea din mii de dueluri între indivizi. Această idee, evidentă atît prin conformaţia şi tipul armelor cretane, cît şi prin modul lor de folosire poate părea ridicolă, dar se potrivea perfect cu principiul de bază al societăţii minoice: „Trăieşte şi lasă şi pe alţii să trăiască".

Armele individuale erau strict defensive: pumnalul, sabia, lancea şi scutul. Pumnalul a devenit tot mai mult, între secolele al XX-lea şi al XV-lea î.e.n., un obiect cu întrebuinţări zilnice (la masă, la vînătoare etc.) sau de paradă, nemaifiind folosit în luptă (de altfel suferise o serie de modificări semnificative: din drepte şi groase, lamele ajunseseră curbe şi subţiri, iar mînerele erau adevărate opere de artă). Lăncile, lungi de 1,70-2 m, aveau vîrfurile rombice sau în formă de frunză de salcie, subţiri şi elegant prelucrate, cu marginile foarte tăioase; se foloseau probabil în lupta de apropiere, fiind mînuite astfel încît să anihileze adversarii mai puternici înainte ca aceştia să-l poată atinge pe purtător. Un scop similar avea sabia, principala armă a războinicilor cretani.

Derivată din cuţitele de la începutul epocii bronzului, sabia a apărut în Europa prin anii 2000 î.e.n., şi prima civilizaţie mediteraneeană care i-a intuit valoarea în luptă a fost cea minoică. Săbiile din insulă difereau ca formă şi mod de întrebuinţare, atît de cele egiptene ori asiatice contemporane lor, cît şi de cele ulterioare, ale Greciei continentale. Cretanii, oameni agili, însă nu deosebit de vînjoşi, doreau să-şi ţină la distanţă potrivnicii; se mişcau foarte iute, executînd o scrimă complicată, căutînd să nu fie atinşi, iar în momentul cînd atenţia adversarului slăbea, îl străpungeau cu o lovitură bine ţintită. De aceea, săbiile lor erau lungi (l m), înguste, cu o nervură mediană, tăişurile mai ascuţite la vîrf decît în partea de jos şi garda mică. Teaca, tot din bronz, era bogat ornamentată, ca şi mînerele. O sabie descoperită la nivelul primului palat din Mallia are minerul făcut din calcar placat cu aur şi terminat cu un cristal de stîncă frumos şlefuit. Un alt exemplar, din perioada ultimului palat din Mallia, are pe mîner un relief de aur reprezentînd un acrobat, iar garda i se prelungeşte în sus, de-a lungul lamei, asemeni unor coarne de taur. La

Phaistos, Cnossos, în morminte şi aşezări din întreaga insulă au fost \ găsite spade-rapieră splendid împodobite cu plăci de aur, faianţă, abanos, cedru, fildeş, cu agate sau cristale de stîncă. Specialiştii sînt de acord că aceste arme erau mai robuste, mai rezistente şi mai tăioase decît săbiile de bronz egiptene, hittite, feniciene, aheene şi chiar *chineze* şi, în orice caz, superioare celor de fier ale dorienilor. (Paradoxal, metalurgia fierului nu izbutea să producă la început obiecte atît de bune ca aceea a bronzului, care avea o tradiţie de milenii şi prima jumătate a aşa-numitei „Epoci a fierului" a fost dominată, calitativ, tot de armele şi uneltele de bronz. Fierul prezenta însă un avantaj major: zăcămintele fiind foarte frecvente, iar tehnologia de obţinere relativ simplă, obiectele de fier erau mult mai ieftine decît echivalentele lor din bronz, putînd fi produse repede şi în număr mare.)

Scutul înalt, în formă de opt a fost o invenţie cretană; nici o altă civilizaţie - cu excepţia celei sardineze - nu 1-a preluat, pentru că se potrivea numai modului de luptă amintit. Proteja întreg corpul, de la bărbie pînă la glezne, iar scobiturile făcute în părţi, la jumătatea sa erau destinate să permită mînuirea lăncii şi a săbiei. Acest tip de pavăză consta dintr-o ramă întărită cu nervuri longitudinale şi transversale, curbîndu-se spre interior (astfel ca suprafaţa să-l acopere pe purtător ca o carapace), pe care se întindea o piele groasă şi tare. O curea longitudinală, trecută pe deasupra umărului şi un mîner fixat la mijlocul scutului permiteau manevrarea. Arma era incomodă şi greoaie. Trebuia adusă în car şi servea probabil la apărarea de săgeţile, pietrele şi suliţele adversarului, în faza apropierii celor două armate, iar mai apoi, în lupta cu lancea. Cînd se ajungea la săbii se pare că scutul era abandonat, războinicul punîndu-şi nădejdea în agilitatea şi iuţeala sa. Tipul de scut contrastează cu spada şi conformaţia anatomică a cretanilor. La început s-a crezut că el a fost con ceput tocmai pentru a compensa apariţia săbiei lungi (care împunge),; deci a acoperi tot corpul. Dar săbiile minoice erau destul de ascuţite pen-, tru a trece prin pielea de taur a acestor scuturi, care n-ar fi fost decît o povară inutilă şi periculoasă în duelul cu alţi războinici cretani.

;

Explicaţia paradoxului constă în aceea că, probabil, scuturile n-au fost! inventate în timpul ciocnirilor dintre regatele din insulă - care, de altfel,; erau doar nişte lupte dinastice, purtate la scară militară redusă -, ci mai

curînd după contactul cu populaţii exterioare numeroase, compuse din indivizi puternici şi care foloseau arcul, praştia şi suliţa.

Carul se compunea dintr-o axă cu două roţi mari, o ladă deschisă la spate, o oişte şi un jug pentru înhămarea celor doi cai. într-un car puteau sta doi oameni şi este de mirare că nobilii minoici nu s-au folosit de experienţa egiptenilor, care preluaseră de la hicsoşi acest vehicul de luptă (aveau echipaje formate dintr-un vizitiu, de obicei sclav, şi un luptător care mînuia arcul, uneori lancea, chiar din goana carului). Un motiv poate fi acela că terenul insulei, pietros şi accidentat nu permitea manevre şi desfăşurări de care asemeni deserturilor din Orientul Mijlociu şi cîmpiilor asiatice.

însă exista şi o altă *cauză,* ce i-a făcut pe cretani să nu-şi folosească la maximă eficienţă navele de luptă, să nu adopte o tactică adecvată apărării palatelor (asediatorii erau lăsaţi să escaladeze zidurile, fiind răpuşi abia cînd ajungeau pe creastă sau la ferestre, cu lancea şi sabia, ca pe cîmpul de luptă, ceea ce nu ar fi izbutit să stăvilească valurile continue şi masive) şi să nu considere arcul o armă onorabilă.

Societatea minoică, pacifică prin excelenţă, ***nu voia*** să se preocupe de război, să-şi perfecţioneze stilul de luptă, să-şi risipească inteligenţa, energia, timpul şi bogăţiile pentru fabricarea de arme. Chiar săbiile, mîn-dria nobililor cretani, par a fi fost mai curînd un însemn distinctiv al castei, un obiect de folosinţă în scopuri individuale ca în Franţa lui Ludovic al XlII-lea. Asemeni muşchetarilor, bărbaţii din societatea minoică priveau războiul ca pe un concurs de îndemînare sau un mod mai ieşit din comun de a-şi petrece timpul, atunci cînd se ivea ocazia.

Abia în secolul al XV-lea î.e.n. dinastia Minos încearcă să schimbe cîte ceva, îngrijorată de generalizarea conflictelor în zona mediteraneană.

Se angajează trupe de mercenari aheeni, asiatici sau africani (negrii nubieni, în echipament cretan şi sub comanda ofiţerilor cretani, constituie o gardă regală foarte impresionantă, aşa cum apare ea pe o frescă din Cnossos), armurierii şi arhitecţii au de lucru ca niciodată pînă atunci, se fac eforturi disperate de a reconstrui flota de război, se experimentează noi arme şi tehnici de luptă (scutul în formă de opt, formaţia compactă de lăncieri pedeştri), se înmulţesc fortificaţiile de sprijin şi capcanele în jurul cetăţilor.

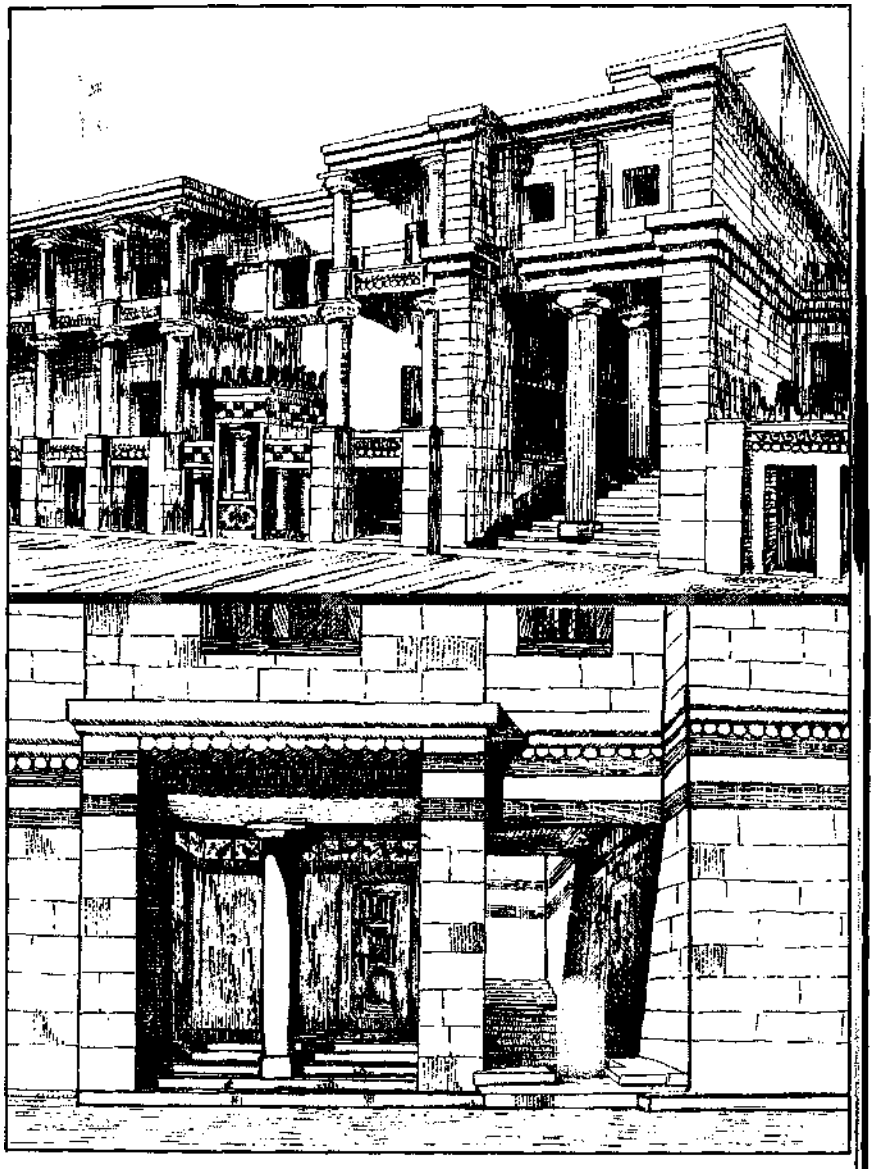

Cnossos: Latura sudică a curţii interioare şi scara de acces spre capelă (sus); *Pavilion de primire* (jos). *Reconstituiri de Evans.*

Dar este prea tîrziu: cretanii nu pot să ia în serios aceste pregătiri, nu cred în pericol, iar atunci cînd aheenii şi, mai tîrziu, dorienii atacă, elementul surpriză este total...

Care poate fi explicaţia acestei atitudini, considerată de unii istorici drept o dovadă de decădere, de criză internă (socială, economică şi morală) a unei societăţi căreia invaziile i-au dat doar o ultimă lovitură şi nu ***lovitura*** hotărîtoare?

Civilizaţie sau decadenţă?

în pofida numeroaselor descoperiri arheologice din ultimele decenii ştim încă foarte puţine despre Creta străveche, care, „privită din perspectiva istoriei, rămîne mută la o sumedenie de întrebări fundamentale", după cum scria Friedrich Matz. Majoritatea informaţiilor sînt deductive, bazîndu-se pe imaginile pictate pe vase, pe fresce, basoreliefuri, statui, obiectele şi armele găsite în morminte, vestigiile aşezărilor din insulă, legendele grecilor, menţiunile fenicienilor şi egiptenilor despre societatea minoică şi elementele preluate de aheeni în cadrul civilizaţiei miceniene. Dar urmele palpabile nu oferă decît o viziune fragmentară, legendele una îmbrăcată în metaforă, iar micenienii au modificat unele invenţii, tehnologii, stiluri artistice şi obiceiuri împrumutate, în timp ce altele nu i-au interesat deloc.

O sursă sigură de informaţii s-ar fi dovedit istoria, literatura, mitologia, operele scrise chiar de cretani; însă arhivele şi bibliotecile palatelor din Cnossos, Phaistos şi Mallia nu au supravieţuit invaziilor şi cutremurelor, de-a lungul a mai bine de trei milenii. S-au păstrat numai cîteva fragmente de texte, dar, din nefericire, scrierea cretană veche n-a putut fi descifrată şi, de aceea, această lume este departe de a fi înţeleasă în toată splendoarea şi complexitatea ei.

La început, prin anii 2400-1900 î.e.n., scrierea era pictografică, probabil datorită influenţei egiptene, dar cu totul deosebită de hieroglifele Egiptului faraonic. După 1900 î.e.n. se adoptă scrierea liniară tip *A* (pe tăbliţe de lut ars, apoi de aramă) într-un alfabet ideografic şi într-o limbă necunoscută, foarte probabil neindoeuropeană. Această scriere va fi menţinută pînă la ocuparea insulei de către aheeni şi chiar după aceea, pînă

• în secolul al Xll-lea î.e.n. Aheenii au luat ca model alfabetul *A* şi -au adaptat limbii lor (greaca arhaică), inventînd scrierea liniară tip B. Tre ; buie menţionat că scrierea pictografică din Creta a fost a cincea apărută, în istorie, după cele hieroglifică egipteană, cuneiformă asiriană, hierogli fică din Mohenjo-Daro şi chineză (exceptîndu-le pe cele ale protocivilizaţiilor originare, atlanta şi viracochas). De asemenea, alfabetul de tip *A* şi, cel de tip *B* reprezintă unui evident progres faţă de scrierile anterioare şii <; nu au fost depăşite decît de alfabetul consonantic fenician de 22 semne, ..; care, preluat şi modificat de greci şi romani, stă la baza scrierii europene ,c moderne.

;

După descoperirea palatului lui Nestor de la Pilos (Grecia continentală - 1939) şi găsirea unei arhive regale de tăbliţe scrise în alfabetul • (ca şi cele de la Micene sau o parte din cele de la Cnossos), un tînăr arh: >'. tect englez, Michael Ventris a reuşit să le descifreze (folosind metodelj V de decodificare ale serviciilor secrete britanice). Ventris a murit într-U' tragic accident, dar cercetările sale au fost continuate de un elenist *r.* marcă, profesorul John Chadwick, şi astăzi, civilizaţia miceniană şi dezvăluit o parte din taine. Nu şi cea minoică însă, căci pentru descifrări ; limbii cretane străvechi nu există nici un indiciu, ea neasemănîndu-se c vreo altă limbă cunoscută, vie sau moartă. Puţinele tăbliţe descifra •, (parţial) sînt scrise în alfabetul *B* şi redactate la Cnossos, în epoca *o* paţiei aheene...

Dar vestigiile arheologice pot umple multe goluri. Economia Creţi antice se baza la început pe agricultură (orz, mei, grîu, măslini, viţă vie, smochini, curmali), creşterea animalelor (bovine, capre, porci, of pescuit, albinărit şi meşteşugărie (legată în special de prelucrarea metî lelor şi olărie). însă, odată cu secolul al XX-lea î.e.n., comerţul cîştig treptat preponderenţa. Insula devine o ţară de navigatori şi negustor asemeni Angliei şi Olandei din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea e.t Există, desigur, oameni cu preocupări mai „terestre": nobili (mari pro prietari funciari, războinici, curteni, reprezentanţii cultelor animiste) oameni liberi (păstori, agricultori, meşteşugari), sclavi, însă toate cat goriile sociale simt o irezistibilă atracţie pentru mare, pentru aventură cunoaştere. Oamenii liberi devin marinari, pescari sau colonişti, nobi construiesc corăbii şi finanţează expediţii, familia regală contribuie

deschiderea contoarelor comerciale, războinicii nu se sfiesc să facă negoţ. Se poate desluşi în aceste transformări suflul de energie şi vitalitate al unei civilizaţii tinere. Rafinamentul şi bogăţia etalate acasă nu ajung la stadiul de opulenţă gratuită al marilor imperii antice: Persan şi Roman. Sînt mai curînd dovada unei nevoi de frumos şi al unui bun gust care se vor transmite prin aheeni în Grecia continentală, influenţînd puternic cultura elenistică, rămasă una dintre cele mai remarcabile din Lumea Veche.

Unii istorici afirmă că societatea minoică ar fi fost în decădere, argu-mentînd aceasta prin luxul armelor, obiectelor, veşmintelor şi clădirilor, prin „efeminarea" bărbaţilor, prin rolul important jucat de femei în viaţa insulei. Ideea nu se susţine la o analiză mai atentă.

în primul rînd, regatele cretane nu prezintă nici unul dintre semnele de decadenţă economică, politică şi socială întîlnite la alte state în perioada dinaintea destrămării lor. Civilizaţia minoică nu avea uriaşa pătură funcţionărească şi preoţească neproductivă, pe care felahii şi sclavii Egiptului antic trudeau din greu s-o întreţină, nu ţinea sub ocupaţie militară alte popoare, storcîndu-le de resurse, ca Imperiul Otoman, nu îşi edificase un imperiu comercial prea vast pentru posibilităţile sale asemeni Olandei, nu cunoştea criza politică internă şi nici decadenţa morală de la sfârşitul Imperiului Roman sau, mai tîrziu, a celui Bizantin. Nu trata populaţiile cu care venea în contact cu cruzimea neomenească a asirienilor, nu avea trufia vană şi oarbă a micenienilor, disciplina prea rigidă a Imperiului Chinez sau birocratismul exacerbat al Imperiului Incaş; nu practica sacrificii umane ca aztecii sau cartaginezii şi nu era un anacronism menţinut în viaţă de contextul internaţional, ca Imperiul Austro-Ungar.

Armele cretanilor nu erau ineficiente şi luxoase; după cum a demonstrat specialistul englez A. Snodgrass, în comparaţie cu altele din perioada respectivă, calitatea lor impune şi provoacă uimire. Faptul că nu erau ***folosite*** la maxima lor eficienţă, că tactica de luptă lăsa mult de dorit se datorează nu decăderii, laşităţii, incapacităţii ori trufiei, ci dorinţei de pace şi unui spirit prea optimist, prea elevat, care nu admitea ideea că oamenii s-ar putea ucide între ei ca nişte fiare.

Contoarele comerciale erau locuri de schimb şi nu de exploatare, asemeni celor portugheze. Nu au fost nicăieri întîlnite urme de distrugere a

coloniilor şi centrelor de negoţ (pînă în perioada marii invazii a „popoa relor mării", cînd metropola însăşi a fost cucerită), deci populaţiile autoh tone se înţelegeau bine cu noii veniţi. Flota cretană de război nu a fost folosită pentru a supune vreunul din regatele vecine, ci pentru a proteja comerţul propriu şi pe al altora de piraţii Mediteranei. Şi atunci, unde sînt semnele „descompunerii"? Se uită prea uşor că insula a fost zguduită de catastrofe naturale în două rînduri, iar aşezările ei au renăscut din ruine, mai fastuoase decît înainte. Ar fi fost capabilă o civilizaţie deca dentă de asemenea performanţe?

,

Femei-luptătoare şi prinţi efeminaţi

«

în ceea ce priveşte aparenta „efeminare" a bărbaţilor şi rolul deosebit acordat femeii în societatea minoică, lucrurile au o cauză mult mai profundă decît s-ar părea. Studiile din ultimele decenii au evidenţiat faptul că vechile popoare preindoeuropene din regiunile Mediteranei orientale păstrau încă puternice urme dintr-o organizare socială avînd ca element central femeia. Era, probabil, o moştenire a orînduirii gentilice matriarhale, apărută în Paleoliticul mijlociu şi înlocuită (deşi nu complet) de patriarhat abia în Protoneolitic. După cum scria Matz: „Civilizaţia palatelor cretane este expresia cea mai clară şi mai înaltă a acestui tip de organizare socială. Desigur, afirmaţia nu trebuie înţeleasă ca susţinînd existenţa unui adevărat matriarhat, însă nu încape nici o îndoială că, atît pe plan; juridic, cît şi pe plan social, existenţa individului rămînea subordonată) faptului că, din punct de vedere fizic, el era descendentul mamei sale".

Aceasta explică probabil rolul pe care legendele grecilor continentali îlj atribuiau femeii în istoria mitologică a Cretei: Europa, Pasifae, Ariadnaj sînt personaje principale în cadrul tradiţiilor respective, iar prezenţa lor este pe deplin justificată. Să nu uităm că societatea minoică avea mulţi zei, ca oricare civilizaţie antică (dar nici pe departe atît de mulţi ca ai Egiptului, spre exemplu) şi existau culte animiste legate de soare, mare, taur etc., însă toate dovezile arheologice vădesc pregnant preponderenţa cultului zeiţei-mamă originară, în plus, femeile deţineau majoritatea funcţiilor legate într-un fel sau altul de orice cult, fiind preotese, dansatoare, oracole etc. (O lungă perioadă, zeităţile cretanilor au fost exclusiv

feminine: zeiţa-mamă a pămîntului, zeiţa muntelui, cea a arborelui, cea a mării, stăpîna animalelor, zeiţa nudă a păsărilor, cea a şerpilor etc. Chiar în dansurile legate de cuplul simbolic taur-femeie, elementul masculin era secundar, aproape de recuzită, asemeni şerpilor sau păsărilor sacre, fiind destinat doar a scoate în evidenţă rolul primordial al celui feminin în apariţia vieţii.)

Mirenele, fie ele provenite din popor sau din nobilime, se bucurau de o libertate şi o consideraţie ieşite din comun. Frescele, basoreliefurile şi picturile de pe vase arată femei participînd la vînătoare cu arcuri sau lănci, mînînd carele, jucînd un rol cel puţin egal cu bărbaţii atît în ceremonialul de la curte, cît şi în viaţa de fiecare zi. Nu s-au găsit în metropolă imagini sau dovezi arheologice, spre exemplu arme ori platoşe în mormintele femeilor, care să ateste că acestea ar fi luptat în războaie; însă în coloniile din Anglia şi Franţa, tinerele femei erau înarmate cu săbii şi lănci, întărind garnizoana în cazul unui atac.

Există deasemeni numeroase fresce ce le reprezintă executînd dansuri şi acrobaţii foarte periculoase la ceremoniile legate de cultul taurului. Astfel, femeile şi fetele luau parte alături de bărbaţi la cursele de călărie pe tauri neîmblînziţi sau dansau înaintea animalelor, stîrnindu-le şi ferindu-se cu dibăcie de coarnele ucigătoare, într-un fel de corrida antică. Cel mai adesea însă, participanţii la jocuri, acrobaţi profesionişti sau nu, executau un număr extrem de periculos: venind în faţa taurului, aşteptau pînă cînd acesta îşi pleca fruntea ca să împungă, se propteau cu mîinile la rădăcina coarnelor şi, profitînd de mişcarea animalului care ţîşnea înainte, zvîrlindu-şi capul pe spate pentru a scăpa de povară, făceau un salt pe deasupra spinării lui, dîndu-se peste cap în văzduh şi căzînd pe partea cealaltă nevătămaţi.

Şir Arthur Evans a consultat numeroşi toreadori, matadori şi chiar acrobaţi din întreaga lume, dar majoritatea au fost de părere că o asemenea performanţă este imposibilă. Şi totuşi, ea era realizată de către fragilii cretani, femei sau bărbaţi, fapt dovedit nu doar de mărturiile grecilor continentali, ci şi de numeroase opere de artă minoice: pecetea găsită la Cnossos, paharul de aur de la Vaphio, şi, mai ales, celebra frescă a „acrobaţilor" de la Cnossos, prezentînd un bărbat şi două femei care sar ori se Pregătesc să sară pe deasupra unui taur uriaş. Un alt fragment de frescă

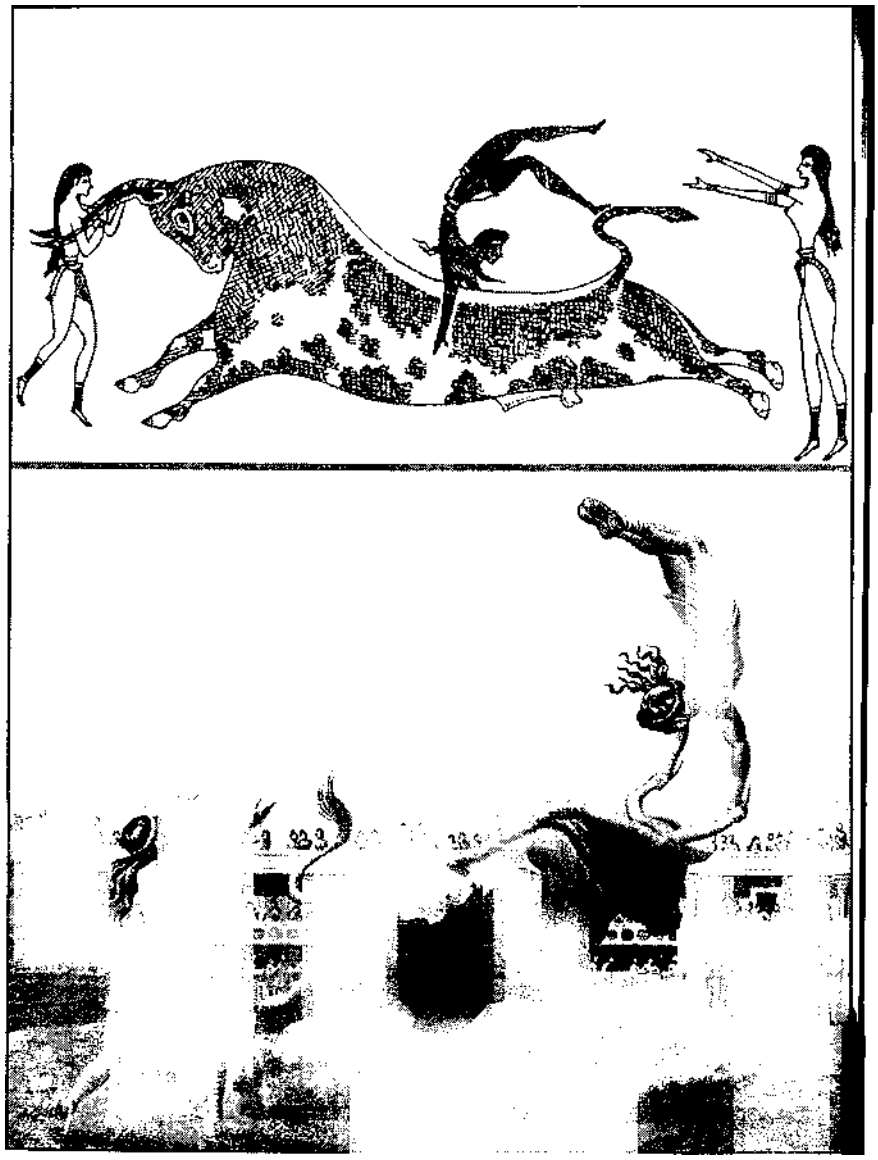

Cnossos: „Fresca taurului şi a acrobaţilor" (sus - *stadiu actual); ; „Saltul peste taur"* (jos - *reconstituire de la British School ofAthens). Arhiva autorulu*

din Cnossos arată o fată care stă cu capul în jos şi corpul aproape vertical, sprijinindu-se în mîini de coarnele unui taur, iar artiştii minoici au surprins perfect expresia de maxim efort a figurii şi de încordare a întregului trup, complet gol, cu excepţia unei benzi pe frunte şi a două brăţări late la glezne.

Cercetări recente au dus la descoperirea unui fapt extrem de interesant pentru caracterizarea societăţii minoice: prin anii 1600 î.e.n. apare şi înfloreşte pe insulă o adevărată asociaţie profesională a femeilor pescuitoare de mărgean şi bureţi. Scufundătoarele cretane erau echivalentul mediteranean al pescuitoarelor japoneze de perle, faimoasele „ama"; plonjînd în adîncuri fără veşminte şi fără altă armă decît un cuţit lung, ajutîndu-se la coborîre cu o piatră grea, ele stăteau 2-3 minute pe fundul apei, strîngîndu-şi recolta de mărgean, apoi se ridicau din cîteva bătăi viguroase de picioare. Meseria era practicată numai de femei libere, în general din clasa de mijloc, uneori (probabil pentru a evada din cotidian) şi de către tinere nobile.

Unele picturi murale şi vase de piatră gravate arată că scufundătoarele aveau pletele neobişnuit de lungi, ca un semn distinctiv şi că, asemeni oricărui înotător profesionist ţineau picioarele lipite cînd se deplasau pe orizontală sub apă, unduindu-şi trupul sinusoidal şi vertical pentru a micşora rezistenţa fluidului la înaintare - tehnică aplicată de mii de ani de pescuitoarele din arhipeleagul nipon şi „redescoperită" de către scafandrii lui Cousteau.

Sfîrşitul pescuitoarelor minoice a fost la fel de tragic ca al insulei: un fragment dintr-un vas pictat arată o barcă din care doi războinici invadatori (probabil dorieni) urmăresc cu atenţie mişcările subacvatice ale unei cretane legate cu o frînghie de glezne. Reduse la sclavie, obligate să trudească pentru noii veniţi, scufundătoarele au pierit foarte curînd, nu înainte să lase o imagine de neuitat în memoria grecilor continentali, ale căror legende le-au păstrat amintirea sub chipul naiadelor, sirenelor şi celorlalte fiice ale apei.

Cu toate riscurile evidente (inclusiv al accidentelor de decompresiune, al atacului rechinilor, murenelor sau caracatiţelor), cretanele au practicat meseria de pescuitor subacvatic timp de cinci secole, ducînd faima „femeilor care trăiesc sub apă" pînă în Egipt, Dalmaţia, Tunisia şi Malta.

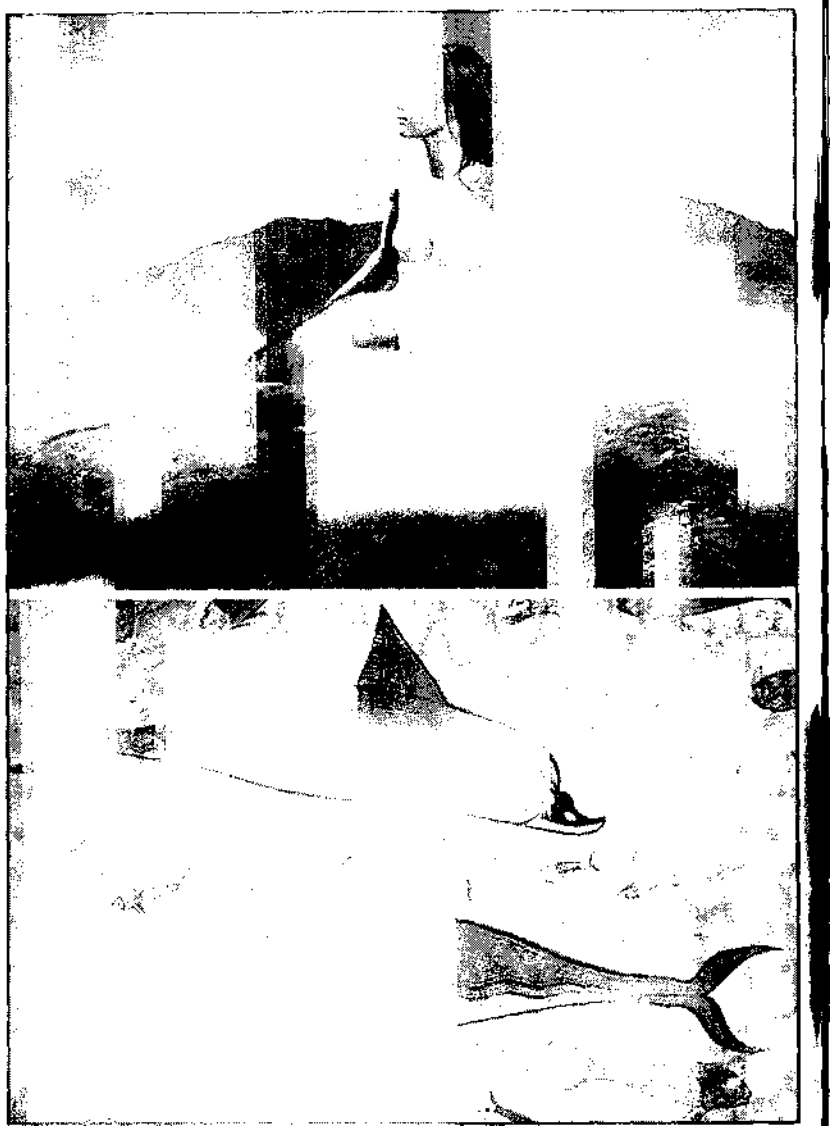

Cnossos: Pescuitoarele de mărgean cretane au contribuit din plin la răspîndirea legendei^ despre „femeile mării" în Europa antică. Sus - *„Sirenă", reconstituire de Venzelos.* Jos - *„Fresca delfinilor" de la Cnossos (stadiu actual). Arhiva autorului.*

Bravadă? Inconştienţă? Dorinţa de a depăşi bărbaţii? Nimic din toate acestea. Pur şi simplu, ca şi în cazul periculoaselor jocuri cu taurii, participării la vînătoare, prezenţei în contoare şi colonii îndepărtate, adesea nesigure, era vorba de fireasca afirmare a independenţei şi demnităţii unor femei stăpîne pe destinul lor. Agilitatea şi îndemînarea acestor făpturi zvelte nu le depăşeau îndrăzneala, iar graţia cu care preotesele şi doamnele de la curte îşi purtau complicatele toalete întregeşte un profil feminin atît de complex şi de emancipat cum nu va fi altul mai bine de trei milenii.

Multe cretane preluau atribuţiile şi responsabilitatea soţilor plecaţi pe mare, iar altele îi însoţeau, făceau comerţ ori se stabileau pe cont propriu în oraşele-colonii, unde îndeplineau serviciul militar alături de garnizoanele războinicilor de profesie, în moda aranjamentelor interioare se simte o influenţă preponderent feminină; atît din inventarul mormintelor, cît şi din analiza statistică a scenelor de grup şi respectiv a personajelor individuale redate în diverse opere de artă rămase reiese clar că raportul femei/bărbaţi era egal din punct de vedere al importanţei sociale, în sfîrşit, chiar faptul că prototipul masculin minoic nu cedează modei „eroice", de „super-războinici", tot mai apreciată în Grecia continentală, Asia Mică şi Orientul Mijlociu (inclusiv obiceiului de a purta barbă) şi continuă să prefere spiritul forţei brute, este grăitor.

Dansurile în care un bărbat cu mască de taur mima posesiunea unei femei sau cele ale femeilor goale printre taurii sălbatici, abia capturaţi (reminiscenţe din Paleolitic), au fost abandonate în perioada apogeului culturii minoice, lăsînd loc unor dansuri de primăvară, mai graţioase şi mai puţin violente. Participînd la aceste adevărate balete, acceptînd să fie reprezentaţi în fresce în atitudini vioaie, degajate, bărbaţii renunţau conştient şi voit la alura hieratică de zei coborîţi pe pămînt a faraonilor, nobililor şi preoţilor egipteni, refuzînd în egală măsură imaginea stăpînu-lui tiranic, absolut, în casă şi în societate, pe care aveau să o cultive cu grijă micenienii şi, mai ales, orientalii.

Din nefericire, cretanii erau singurii în întregul bazin mediteranean care gîndeau astfel. Puţin numeroşi, prea înaintaţi moral, prea delicaţi, [a]tît ca indivizi, cît şi ca societate, oamenii din „Ţara Regelui Minos" n-au Putut face faţă lumii brutale din jur. Influenţa lor asupra popoarelor

contemporane şi, prin intermediul cuceritorilor, a celor ulterioare, ra-mîne însă un fapt de necontestat. Artele, scrisul, tehnica olăritului şi a prelucrării metalelor, arhitectura, construcţia navelor, pînă şi moda vestimentară a Antichităţii şi Evului Mediu datorează enorm acestei civilizaţii despre care ştim încă atît de puţin.

Astăzi avem însă o imagine suficient de clară pentru a ne da seama că societatea minoică, unică prin rafinament şi mod de gîndire în Medite-^ rana, a edificat o remarcabilă civilizaţie într-un timp extrem de scurt ş; aproape „din senin" în termeni istorici şi arheologici, etapele de tranziţii de la primitivism la o cultură uimitoare fiind insignifiante.

O explicaţie ar fi, desigur, contactul şi influenţele altor popoare; îns; cu excepţia carului, a calului şi a vitelor, Orientul Mijlociu nu pare să exportat prea multe, iar elementele artistice şi arhitecturale preluate di la egipteni sînt minore comparativ cu fondul autohton de imaginaţie originalitate. Mai curînd a fost vorba despre influenţa unei populaţii m cunoscute, urmaşii din coloniile sau bazele navale atlante scăpate dez; trului. Nu se ştie dacă vom avea vreodată o certitudine, dar un lucru eşti sigur: Creta minoică, vis schubertian într-o lume cutremurată de acordu: wagneriene, a fost una dintre cele mai frumoase aventuri ale rasei umani Civilizaţia ei, chiar dacă născută sub semnul blestemului zeilor invidiei pe fericirea pămîntenilor, rămîne un punct luminos în zbuciumata istorij a omenirii, o dovadă că, învins, Omul o poate lua iarăşi şi iarăşi de capăt, fie şi numai pentru a sfida forţele atotputernice ale unui Unives hotărît să-1 îngenuncheze înainte de a-1 răpune.

REGATELE RĂZBOIULUI VEŞNIC

Moarte în Cetatea Misterelor

In strigătele sutelor de mercenari adunaţi în curtea interioară a palatului regal, în faţa megaronului, femeile au fost îmbrîncite una spre cealaltă. Despuiate, tremurînd în frigul zilei de iarnă, vrîstate cu roşu-vineţiu după îndelungata biciuire, păşeau cu mîinile întinse înainte, pipăind zadarnic văzduhul. Amîndouă aveau căşti de bronz închizîndu-le complet capetele, pînă la grumaji. Cea a cretanei era o căpăţînă de taur, cu coarne lungi cît braţul; a femeii-războinic de la Dunăre era un cap de leu cu botul căscat, arătîndu-şi colţii. Nici una nu avea deschizături pentru ochi, gură sau urechi - doar în vîrful botului două găuri prin care ţîşneau aburii răsuflărilor.

Femeile nu vedeau nimic; iar vacarmul răsuna înăuntrul coifurilor asemeni vuietului mării, asurzind, mărind confuzia şi spaima... Exact ce voiau aheenii.

Cretana era nobilă - verişoara prinţului din Cnossos; cealaltă fusese lăsată ostatică de tribul ei ca să pecetluiască o pace îndoielnică. Amîndouă încercaseră să fugă, sătule de batjocuri şi umilinţe, iar ilira ucisese un străjer. Furios, guvernatorul le hotărîse soarta într-o clipă, spre încîn-tarea garnizoanei, uitată în Cetatea Misterelor, uriaşa Gla, fortăreaţa de taină a regilor atrizi.

Aşa că trebuiau să se înfrunte - şi una ori amîndouă aveau să piară. Fuseseră prietene, împărţiseră aceeaşi cuşcă de piatră, acelaşi tain şi acelaşi culcuş de paie murdare, vreme de un an; însă dorinţa de viaţă, de moarte erau prea de nestăvilit. Şi, în încurajările soldaţilor, s-au năpustit ca turbate.

Cretana se aplecase, căutînd s-o străpungă pe cealaltă cu coarnele. Se Ştia firavă, cu braţe subţiri - cum să-i ţină piept ilirei al cărei trup vînjos se călise în atîtea lupte, în lungile marşuri călare?! Un salt, o eschivă, o împunsătură, încă una, a simţit rezistenţa cărnii, a auzit ţipătul celei

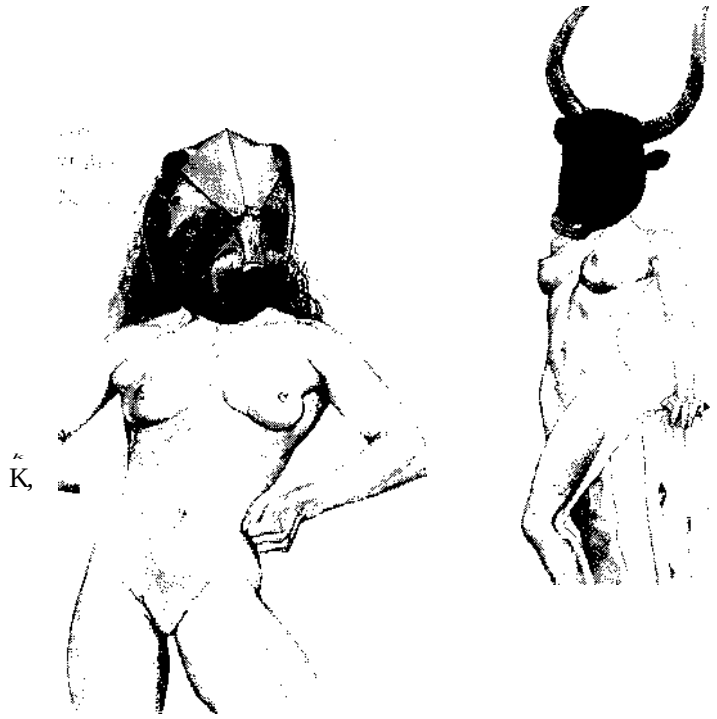

Femeie-războinic din triburile de călăreţi masate în bazinul Dunării (stînga) ji *nobila cretană* (dreapta), *ostatice în uriaşa fortăreaţă Gla. Dacă încercau să evadeze,* prize-j *merele erau silite să lupte pînă la moarte purtînd căşti-capete animaliere de bronz, fărăl deschizături pentru ochi sau gură. Reconstituiri de Venzelos.*

căreia îi sfîrtecase şoldul. Apoi, toate s-au petrecut nespus de repede:: femeia-războinic a înşfăcat-o de mijloc, săltînd-o de la pămînt şi strîngîndj cu disperare, fără să ia în seamă pumnii care-i izbeau în zadar casca.

în liniştea lăsată peste cetate sa auzeau doar răsuflările şuierate ale; luptătoarelor. Deodată, cu un geamăt, cretană s-a înmuiat şi ilira a crezut că biruise. O clipă mai tîrziu tresărea ca arsă, pe cînd unghii zimţuite s| înfigeau tot mai adînc, gata să-i dezghioace vîrfurile sinilor împietriţi de ger, de durere.

S-au prăbuşit în nisipul îngheţat, stropit cu sînge, tăvălindu-se într-o încleştare ucigaşă, femeia din Nord sfîşiind carnea cretanei cu colţi de bronz, cealaltă lovind-o cu genunchii în pîntec, smulgîndu-i şuviţe din pletele scăpate de sub cască...

Treizeci şi două de secole mai tîrziu, arheologii au aflat cine învinsese: nimeni.

Osemintele celor două tinere, căştile, o brăţară cu delfini făurită la Cnossos şi un inel de gleznă din fier, semnul luptătoarelor din „triburile dmpurilor de urne" au fost găsite într-un puţ unde se arunca gunoiul, sub temniţele săpate în temelia cetăţii Gla, refugiul secret al familiei regale atride, niciodată folosit.

Adevărata istorie a lumii lui Homer

„Ik ben u lieden spiegel" sau, cum pronunţă flamanzii din Sud, „Ik ben ulenspiegel": „Sînt oglinda voastră". Nimic n-ar putea caracteriza mai fidel măştile mortuare ale regilor micenieni. Feţe aspre, parcă cioplite încă de cînd erau vii în piatra albă şi dură a Argolidei, buze strînse dispreţuitor, crispare trufaşă a obrajilor, o veşnică încruntare. Homer spunea că sceptrul suveranilor micenieni fusese făurit în Olimp şi era moştenit din tată în fiu de-a lungul secolelor. Judecind după chipurile de metal strălucitor, care privesc fără nici o îngăduinţă, după atîtea milenii, s-ar spune că dinastiile aheene erau convinse de originea lor divină. Şi odată cu ele, nobilimea, castă mîndră şi războinică, avea să ducă pe culmi, iar mai apoi în neant, civilizaţia din „cetăţile aurului".

Istoria Greciei peninsulare înainte şi în cursul perioadei miceniene a fost deosebit de zbuciumată:

a) *Cultura helladică timpurie:*

5000-2500 î.e.n.: epoca neolitică. Faza Sesklo. Populaţii preindoeu-ropene care folosesc unelte şi arme din piatră cioplită;

2500-2300 î.e.n.: epoca subneolitică. Faza Dimini. Prelucrarea pietrei capătă o deosebită calitate. Este folosită arama, mai întîi incidental, apoi tot mai frecvent;

2300-1900 î.e.n.: începutul epocii bronzului. Apare aşa-numita «ceramică a firnisului primitiv". ..... .

V) Cultura helladică mijlocie:

1900-1570 î.e.n.: populaţiile autohtone sînt asimilate de triburi] indoeuropene (aheii şi ionienii) care pătrund în Grecia dinspre norc Distrugerea aşezărilor de la Eutresis, Lerna, Asine, primele mai impoi tante din peninsulă. Noii veniţi aduc cu ei forme de organizare sociali tehnici de prelucrare a bronzului şi sisteme de valori diferite de cef cunoscute pînă atunci în Grecia.

c) Cultura helladică tîrzie (micenianâ):

1570-1500 î.e.n.: cultura micenianâ timpurie. Epoca „mormintelor c puţ". Puternică stratificare socială. Preluarea scrierii liniare *A,* a major; taţii armelor, a modei şi ceremonialului de curte din Creta;

1500-1400 î.e.n.: cultura micenianâ mijlocie. Apariţia scrierii liniai de tip B. Expansiunea micenianâ în Asia Mică, Marea Egee şi Creţ Construcţii ciclopice în Micene, Tirint, Pilos, Atena, Gla. Inventarea *(si* preluarea din centrul şi nordul Europei) a unui nou armament. Apoge civilizaţiei miceniene. Anumite arme (lăncile cu aripioare, coifurile < creastă şi obrăzare fixe), unele tehnici de mixare şi prelucrare a bronzi lui, anumite obiecte (rhytonii de aur şi argint), ca şi arhitectura cetăţii* Gla şi Tirint (cazematele, porţile „zwinger", zidurile din blocuri ciclopici atestă influenţa unei ***civilizaţii foarte înaintate, care nu făcea par din lumea europeană, mediteraneană sau asiatică a anilor 2001 1000 î.e.n.*** Aceste elemente amintesc însă de tehnica atribuită de Plate atlanţilor, precum şi de urmele lăsate de aceştia pe coastele Atlanticul! şi ale Mediteranei;

1400-1150 î.e.n.: cultura micenianâ tîrzie. Mormintele „cu boltă" fortificarea tuturor aşezărilor miceniene. Se remarcă o anumită rigidiza a societăţii aheene, o sporire a fastului şi a eforturilor de a impresiol prin aparenţe, semne sigure ale decăderii. Artiştii şi meseriaşii se plaf< neazâ, mulţumindu-se să imite creaţiile cretane, balcanice sau ale înaii taşilor lor;

1150-1125 î.e.n.: „Marea migraţie egeeană". Valuri de populat greceşti, minate din urmă de „triburile cîmpurilor de urne" aneantizeas societatea micenianâ, cucerind Micene şi Tirint. (Pilosul fusese distn mai devreme, prin 1240 î.e.n.) Sînt oprite, ca şi ilirii, înaintea fortific ţiilor miceniene din Atena, de către regele Codros, dar asta nu mai poate] salva o lume care s-a prăbuşit în toată peninsula.

„Cetăţile aurului"

Din cîte se ştie astăzi, după mai bine de un secol de săpături arheologice intensive (începute în 1876 de Schliemann), principalele cetăţi ale lumii aheene au fost Micene, Tirint, Atena şi Gla; lor li se adaugă palatul, necropola şi aşezarea nefortificată de la Pilos.

Micene se află pe o colină situată la cîteva sute de metri de vîrful Haghios Elias (807 m) şi la 15 km de ţărm. Are peste 350 m lungime, a fost construită între anii 1350 şi 1270 î.e.n., pe locul unei cetăţi mai vechi, din perioada „mormintelor cu puţ", iar zidurile ei impresionante însumau probabil zeci de milioane de tone de piatră. Grosimea medie a zidurilor este de 6 m, înălţimea atingea 14 m; sînt făcute din două para-mente (ziduri mai subţiri, de faţadă) paralele, între care s-au aşezat straturi alternative de pămînt şi pietre neprelucrate. Blocurile paramentelor au fost executate cu deosebită grijă - tăiate cu ferăstraie din bronz, apoi netezite cu ciocane de lemn. Partea superioară a zidurilor (aproximativ 2 m) era făcută din cărămizi nearse şi bîrne groase de lemn şi consta din două creste, probabil crenelate, între care se găsea un drum de rond, pavat.

Cetatea nu are decît două porţi, una principală (celebra „Poartă a leilor"), cealaltă mai mică, destinată accesului spre izvorul de care depindea aprovizionarea cu apă. Ambele sînt apărate după sistemul „zwinger" („cleşte" în Ib. germană), caracteristic fortificaţiilor europene medievale şi rar întîlnit la cele antice. Sistemul constă în aceea că poarta nu se află pe acelaşi aliniament cu zidurile, ci este retrasă înăuntrul incintei - pentru a ajunge la ea, agresorul trebuia să străbată un pasaj flancat pe ambele părţi de ziduri şi bastioane, de pe care apărătorii îl supuneau unui tir încrucişat, o adevărată grindină ucigătoare.

„Poarta leilor", cel mai cunoscut element arhitectural de la Micene, are o deschizătură pătrată, cu latura de 3 m, delimitată de patru monoliţi masivi, dintre care cel mai mare, buiandrugul, măsoară 4,50 m în lungime, 2,10 m lăţime, l m înălţime şi cîntăreşte 20 tone. Cele două canaturi ale porţii propriu-zise (făcute probabil din blăni groase de lemn, placate cu foi de bronz) se prindeau cu balamale direct în tocul de piatră Şi erau blocate printr-o grindă-zăvor, ale cărei capete intrau în găuri practicate în toc. Deasupra buiandrugului, zidul prezintă o deschizătură

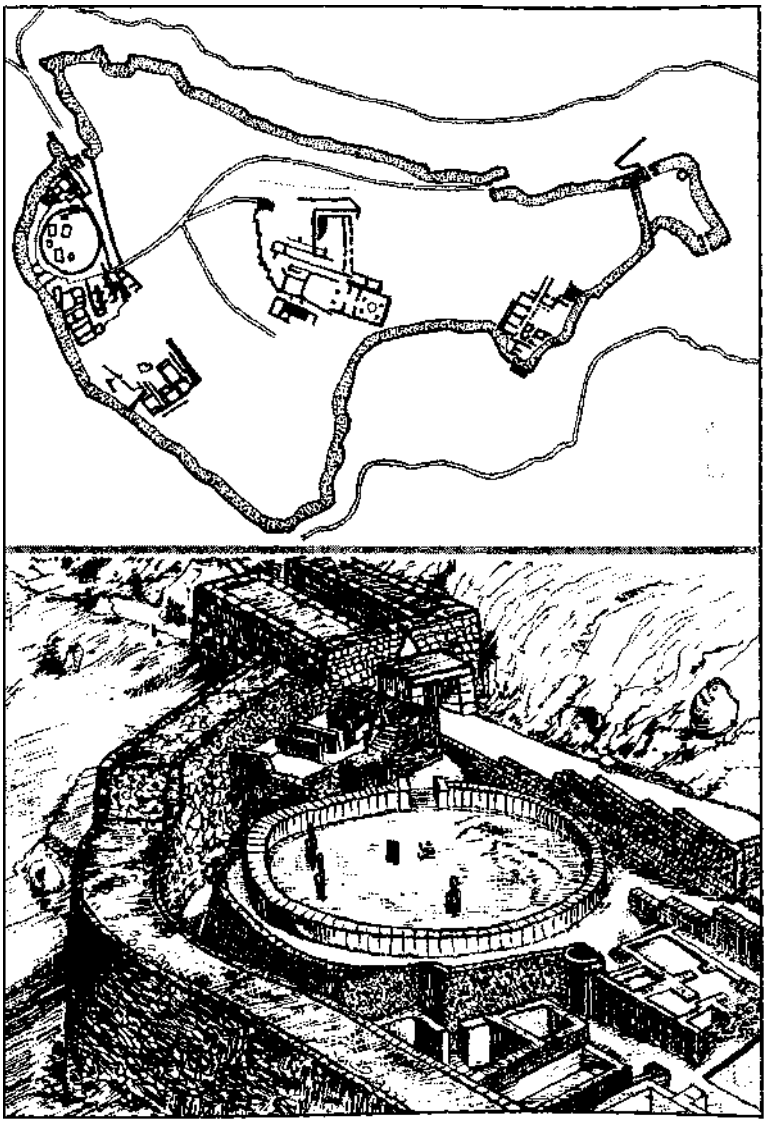

Sus: Plănui incintei *fortificate* de *la* Micene (reconstituire de Wace). Jos: Cercu! „Mormintelor regale cu *puţ" , „Poarta leilor"* si *depozitele de arme lipite de zidul exterior la* Micene (după „Annual of the British School of Athens", XXV).

triunghiulară, realizată prin retragerea descendentă, în trepte, a blocurilor ce-l compun şi astupată cu un relief săpat într-o placă de calcar cu grosimea de 0,70 m.

Acest relief, cel mai vechi găsit pînă în prezent pe teritoriul Greciei continentale, a fost lucrat cu dălţi, sfredele şi ferăstraie de bronz. El reprezintă doi lei ridicaţi pe labele din spate, cu cele din faţă sprijinite pe socluri ce susţin o coloană cretană cu capitel. Capetele animalelor erau executate din bronz, se prindeau prin ghermele de placă şi erau întoarse astfel încît să privească spre pasajul exterior care ducea spre poartă.

De origine atlanta, ajunsă la cretani şi preluată ulterior de la aceştia, ideea de a aşeza lei deasupra intrării într-o cetate sau un palat simboliza protecţia divină asupra incintei - micenienii, însă, nu vedeau în relieful heraldic decît un element menit să sporească măreţia zidurilor şi să-i impresioneze pe străini. Poarta cea mică este un fel de copie la scară redusă a „Porţii leilor" (dar fără basorelief); în afara lor mai există cîteva tuneluri înguste, practicate în zidurile exterioare şi camuflate cu blocuri de piatră, dar acestea serveau doar pentru ieşiri de noapte, acţiuni executate asupra taberei inamice de commando-uri specializate, cu scopul de a stîrni panică şi dezordine.

în incinta cetăţii se află o necropolă compusă dintr-un tunel împrejmuit de un zid circular, deasupra căruia a fost construită o terasă încununată de un alt zid, dublu, din dale mari, dreptunghiulare, de piatră albă. în tumul se găsesc şase morminte regale, iar pe terasă se oficiau ceremoniile funerare, în apropierea necropolei, imediat lîngă „Poarta leilor" s-au descoperit o mare magazie de cereale şi un depozit de arme. Atît această clădire, cît şi toate celelalte (corpuri de gardă, armurării, ateliere, locuinţele nobilimii şi ale regelui) erau construite exclusiv din piatră şi aveau etaje superioare sau care fuseseră concepute să urce în trepte terasele naturale din incintă.

Sălile erau spaţioase, cu fresce pe pereţi şi pardoseli de piatră şlefuită ori de stuc pictat. Tavanele se sprijineau adesea pe coloane cilindrice, clădirile aveau scări interioare şi uşi de lemn placat cu bronz sau aur; ferestrele par să fi fost însă mai mici şi mai puţin numeroase decît la Cnossos, iar balcoanele lipseau aproape cu desăvîrşire. Pe coronamentele clădirilor se aflau perechi de coarne de taur stilizate, lipite unele de altele,

alcătuind un şir de pseudocreneluri - element arhitectural importat din Creta, dar care la micenieni îşi pierduse semnificaţia şi importanţa iniţială.

Cea mai impozantă clădire era, desigur, palatul regal. Situat în centrul şi, în acelaşi timp, în punctul cel mai înalt din incintă (35 m deasupra nivelului „Porţii leilor"!), avea o curte pardosită cu dale pătrate şi mai multe corpuri cu cîte 3-5 etaje convergînd spre sala de primire şi ceremonii, ***megaronul,*** centru vital al întregii cetăţi. Impre.sia generală este de masivitate şi forţă - nimic asemănător cu eleganţa şi spaţialitatea luminoasă a palatelor minoice.

Cetatea Tirint, la fel de impunătoare ca Micene, se află pe o creastă de stîncă situată la 1,5 km depărtare de mare. înconjurat de două inele concentrice de ziduri, Tirintul avea o poziţie aproape inexpugnabilă, domi-nînd cîmpia plată şi coasta. Accesul înăuntru se făcea printr-o poartă clasică (în sensul celor greceşti de mai tîrziu); de la ea pornea un drum în pantă spre a doua incintă, drum străjuit la jumătate de un bastion ciclopic. Poarta incintei interioare era proiectată similar celei de la Micene: retrasă şi păzită de un zwinger format din două ziduri mari, prevăzute cu terase crenelate. Clădirile erau concentrate mai ales în incinta interioară, unde se afla şi palatul situat în punctul cel mai înalt al cetăţii. Palatul regal din Tirint era compus din două aripi (de fapt clădiri aproape complet separate) din care una este mai vastă şi mai bogat împodobită decît cealaltă, deşi au fost construite în aceeaşi perioadă. Acest fapt duce la concluzia că ea era destinată familiei regale şi ceremoniilor de curte, cealaltă fiind folosită de cel care comanda cetatea în lipsa regelui.

Fără a atinge nici pe departe confortul şi rafinamentul palatelor cre-tane, cel din Tirint era superior celui din Micene (probabil mai vechi). Astfel, pereţii erau acoperiţi cu frize de alabastru ornamentat cu faianţă albastră, importate din Creta, sala tronului avea coloane minoice, în clădirea principală exista o sală de baie (cu podeaua făcută dintr-o singură placă de calcar cu dimensiunile de 3 x 4 x 0,70 m), dispunînd de canale pentru evacuarea apei şi de o cadă mare, din argilă presată. Lipseau însă (ca în toate palatele miceniene) instalaţiile sanitare cretane: conductele de apă potabilă şi caldă, toaletele, conductele, centralele şi grilele pentru încălzire etc. Cu atît mai mult nimeni nu se gîndise la piscine, bazine

pentru peşti şi terarii - dacă micenienii nu erau preocupaţi de propria igienă, cum să-i fi atras obiceiurile „decadente" ale civilizaţiei minoice?! Zidurile de apărare ale celor două incinte sînt făcute din blocuri mari (atingînd uneori 3-4 m lungime), şlefuite astfel încît să dea după îmbinare suprafeţe drepte, atît înspre exterior, cît şi în interiorul cetăţii (stil

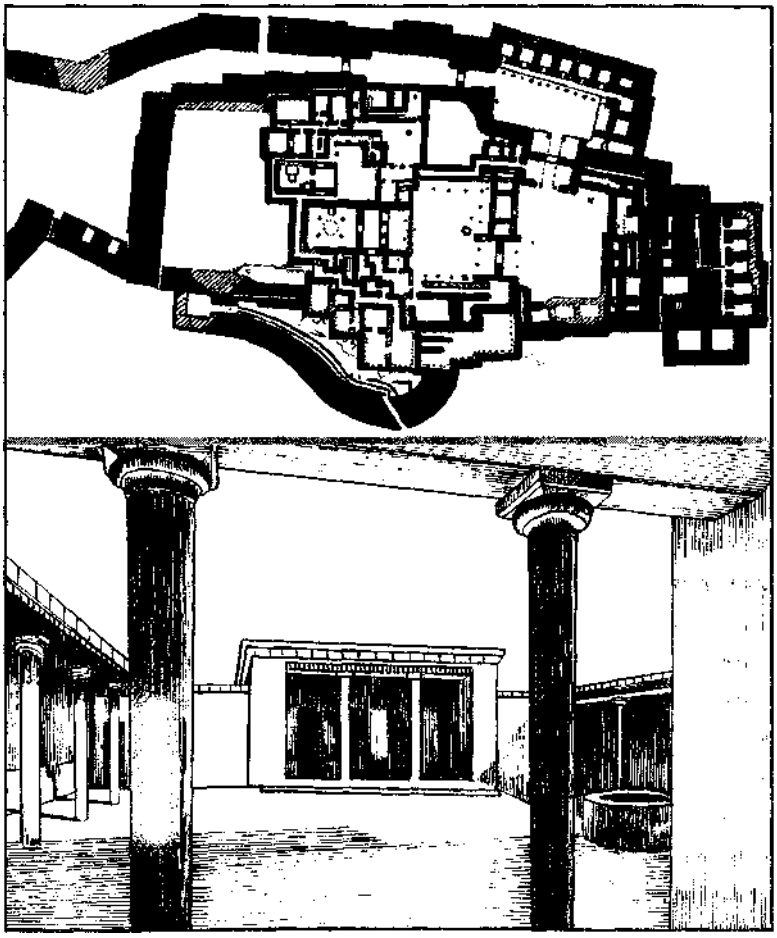

Tirint: Planul incintei fortificate (sus); *Curtea interioară a palatului, cu vedere spre faţada megaronului* (jos). *Reconstituiri de Rodenwaldt şi Millkr.*

identic celui de la Tiahuanaco). Odată cu sfirşitul secolului al XU-lea î.e.n. fortificaţiile au fost completate de uriaşe bastioane alungite, cazemate, coridoare şi scări interioare zidurilor sau alipite lor şi acoperite cu bolţi ascuţite realizate într-un inconfundabil stil gotic (ciudată prezenţa acestuia cu peste două milenii ***înaintea apariţiei sale...).*** Tot atunci s-au construit numeroase bastioane mici, semicirculare, unele cu bolţi rotunde, adăpostind scări şi ieşiri secrete, subtil mascate, gropi-capcană, punţi mobile - dovadă a preocupării aproape obsesive a suveranilor ahei pentru siguranţa personală.

Dar nici aceste precauţii, nici zidurile groase de 6-8 m, nici garnizoanele permanente, aproape prea numeroase, de războinici de profesie n-au putut salva o lume condamnată de propria-i trufie, de pierderea simţului realităţii, de megalomania ce-şi avea probabil originea în cuceririle facile dintre secolele al XV-lea şi al XlII-lea î.e.n., datorate atacurilor prin surprindere împotriva unor popoare paşnice, cvasidezarmate sau nutrind o adevărată fobie a războiului.

După cum observa scriitorul american Frank Herbert: „O lume se sprijină pe patru piloni: învăţătura celor înţelepţi, dreptatea celor mari, rugăciunile celor umili şi dîrzenia celor bravi", în clipa cînd fie şi unul din aceşti stîlpi începe să se clatine - şi în societatea micenian se clătinau trei! - echilibrul devine precar. Regii atrizi aveau bogăţii fabuloase, victorii militare la care, în majoritatea cazurilor, nu contribuiseră cu nimic şi prea multă putere asupra propriului popor şi asupra celor cucerite. Rezultatul? Ca atîţia alţi şefi de state din istorie au început să se creadă egalii zeilor, iar pe cîmpul de luptă o armată are nevoie de un general şi nu de un iluminat...

Cetatea construită de ahei pe locul unde mai tîrziu avea să bată inima civilizaţiei clasice greceşti, Atena, era chiar mai puternică decît Micene şi Tirint. De pe urma ei au rămas prea puţine vestigii, dar se ştie că principalul său element s-a păstrat pînă după războaiele medice (500-465 î.e.n.), fiind cunoscut şi sub numele de „zidul pelasgic cu nouă porţi". Acest zid, gros de 7 m şi atingînd probabil o înălţime de 20 m, înconjura alte incinte, interioare, la care se ajungea printr-un drum barat de nouă porţi cu zwinger. în punctul cel mai înalt al cetăţii (unde atenienii au construit mai tîrziu Parthenonul, cel mai frumos templu al Greciei), se ridica palatul

regal, înconjurat de cazemate şi dispunînd de puţuri de apă (unele săpate pînă la zeci de metri adîncime), scări şi ieşiri secrete, drumuri de acces prevăzute cu capcane.

Tradiţiile ateniene ulterioare susţineau că fortificaţiile ciclopice din perioada pelasgică erau de necucerit şi, într-adevăr, descoperirile arheologice confirmă că valurile dorienilor şi, mai apoi, cele ale ilirilor s-au frînt înaintea acestor ziduri. Dar poate că motivul a fost mai curînd patriotismul atenienilor care-şi apărau căminele decît tăria bastioanelor sau priceperea garnizoanei de mercenari aheeni. în orice caz, zidul pelasgic a rezistat cu succes, opt secole mai tîrziu, asaltului perşilor, care dispuneau de maşini de asediu şi de mase de oameni mult mai mari decît dorienii sau ilirii, ceea ce poate da o idee clară despre valoarea arhitecţilor şi constructorilor aheeni.

Asemeni fortificaţiei pelasgice, misterioasa Gla, cea mai mare cetate micenian㠄, nu a fost cucerită niciodată. Situată pe o creastă de stîncă înaltă de 60-70 m, înaintînd spre mijlocul lacului Copais din Beoţia, Gla avea incinta exterioară lungă de peste 700 m, iar zidul, făcut din blocuri masive de piatră dură, atingea 7-8 m lăţime şi 14-20 m înălţime. Existau patru porţi retrase în interior (protejate prin perechi de ziduri în zig-zag), bastioane uriaşe, un palat cu două aripi perpendiculare, una lungă de 80 m, alta doar de 60 m, fiecare dispunînd de un megaron propriu.

Despre Gla se ştiu foarte puţine: a fost construită între anii 1300 şi 1200 î.e.n., constituia un loc de refugiu şi, în ciuda dimensiunilor impunătoare, n-a găzduit un număr mare de oameni.

Deşi dorienii nu au cucerit-o (se pare chiar că nici n-au asediat-o cu prea multă convingere), fortificaţia a fost abandonată prin secolul al X-lea î.e.n. din cauze necunoscute, după ce servise, o perioadă, drept închisoare pentru cîteva sute de femei, păzite de o garnizoană de mercenari aheeni comandată de un „guvernator".

Fragmentele scheletelor de sex feminin descoperite în ultimul deceniu în camere subterane dotate cu lanţuri, rămăşiţele a ceea ce par să fi fost aparate de tortură, precum şi bijuterii din Asia Mică, Egipt, Rhodos, Creta, Orientul Mijlociu şi Bazinul Dunării, constituie indicii că prizonierele erau nobile venite ca ostatice sau capturate în raidurile mice-niene asupra populaţiilor cu care se învecinau „regatele aurului".

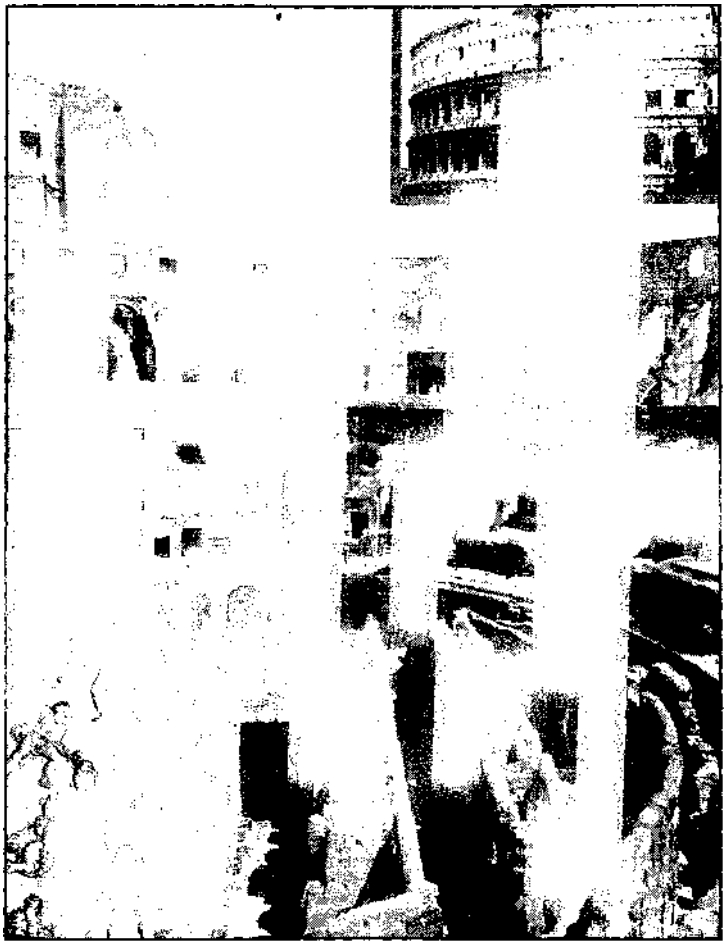

Colosseum (stadiu actual). Celebrul amfiteatru din „Oraşul *Etern", început sub Vespasian (75 e.n) va fi terminat sub Domiţian (82 e.n). Avea o capacitate de 50 000-100 000 de spectatori şi în doar patru secole de existenţă a fost Templul Morţii în care şi-au găsit sfîrşitul sute de mii de oameni şi milioane de animale, majoritatea în uriaşe măceluri colective, ca acela sculptat în fildeş în secolul l e.n., la Roma* (medalionul din stînga jos - *arhiva autorului). Puţini ştiu însă că primii care au* introdus *„spectacolele" de gladiatori au fost suveranii şi înalta nobilime aheeană, ce îşi sileau prizonierii, ostaticii, adesea chiar şi sclavii nesupuşi -femei şi bărbaţi deopotrivă -* să *se lupte între ei pînă la moarte.*

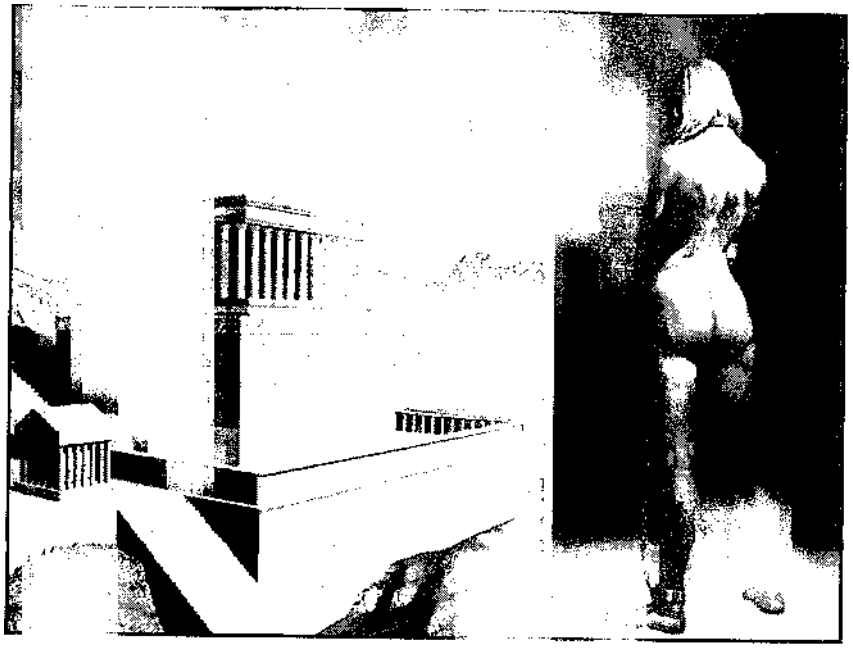

G/o: *Megaronul cel mare* (stînga); *Prinţesă din Nord, ostatică, torturată pentru rebeliune împotriva guvernatorului fortăreţei* (dreapta). *Reconstituiri de Venzelos.*

Gla a fost ridicată probabil tot prin munca prizonierilor, dar rămîne de explicat cum s-a reuşit deplasarea şi montarea colosalelor blocuri de piatră exclusiv cu mijloace rudimentare. Este de semnalat şi faptul că Lacul Copais prezintă urmele unor intervenţii artificiale cu caracter monumental (canale, diguri, galerii subterane, rectificări de albie) demonstrînd bogăţia şi puterea dinastiilor aheene, dar şi existenţa unor cunoştinţe arhitecturale şi tehnice cu totul neobişnuite pentru acel mileniu.

•'• Monumente ciclopice

.£

Jk Cultul strămoşilor lua, în lumea miceniană, forme deosebite de cele din Creta, avînd o semnificaţie socială, caracteristică epocii „eroice"., După o scurtă perioadă de tranziţie, în care aheenii construiesc morminte

„cu puţ", asemănătoare celor tipice Greciei continentale pînă la venirea triburilor indoeuropene, se trece la ridicarea mormintelor „cu boltă", de structură similară mormintelor-temple din Cnossos sau tumulilor din Insulele Britanice, Franţa, Corsica, Sardinia, Malta, continuînd în mod evident tradiţiile arhitecturii megalitice iniţiate de oamenii de Cro-Magnon.

Cel mai cunoscut monument de acest gen este aşa-numitul mormînt sau „tezaur al lui Atreus" (fondatorul cvasilegendar al dinastiei atride). El a fost realizat prin anii 1300-1270 î.e.n. şi este contemporan cu „Poarta leilor", fortificaţiile Micenei şi ale Tirintului şi zidurile exterioare ale cetăţilor Atena şi Gla, rămînînd cea mai mare construcţie fără stîlpi interiori de susţinere din Europa, pînă la Parthenon.

Mormîntul este situat la 500 m sud-vest de „Poarta leilor", înăuntrul unei coline cu panta de 30-45°. Un culoar descoperit, ***dromos-ul,*** lat de 6 m şi lung de 35 m, cu pereţii paraleli, zidiţi din blocuri dreptunghiulare de piatră, se afundă în deal, ducînd spre intrarea în mormînt. Faţada (l l m înălţime) este aproape identică „Porţii leilor", dar mult mai bogat împodobită. Deschizătura propriu-zisă are 5 m înălţime, 2 m lăţime la tocul de sus şi 2,5 m lăţime la prag. în Antichitate era flancată de două semico-loane de piatră verde, cu capitel superior, înalte de 6 m şi decorate cu motive geometrice în relief (una dintre ele a fost găsită nu departe de monument). Buiandrugul are 6 m lungime, adică acoperă nu doar intrarea, ci întreaga faţadă, susţinînd zidăria de deasupra, placa triunghiulară şi ornamentaţiile (mici coloane, plăci de piatră albă şi verde aşezate alternativ), în spatele buiandrugului şi în prelungirea sa, deasupra coridorului lung de 5 m care duce în sala mare, se află un bloc colosal (8 m lungime, 5 m lăţime, 1,20 înălţime, 100 tone greutate), elementul cheie în susţinerea întregii bolţi şi a pămîntului de deasupra.

Acest monolit, de dimensiuni comparabile celor de la Tiahuanaco ori Sacsayhuaman, pune probleme tehnice aproape insurmontabile în ceea ce priveşte transportul şi, mai ales, plasarea sa în poziţia finală - totuşi performanţa a fost izbutită de constructorii micenieni. Este adevărat că ei cunoşteau atît roata, cît şi pîrghia şi scripeţii, spre deosebire de incaşi sau de pascuani; dar ce frînghii şi ce palănci ar fi rezistat la o greutate de 100 tone?! Arheologii se întreabă cum a fost posibil ca o populaţie nu foarte numeroasă, care nu dispunea de masele de oameni puse în mişcare

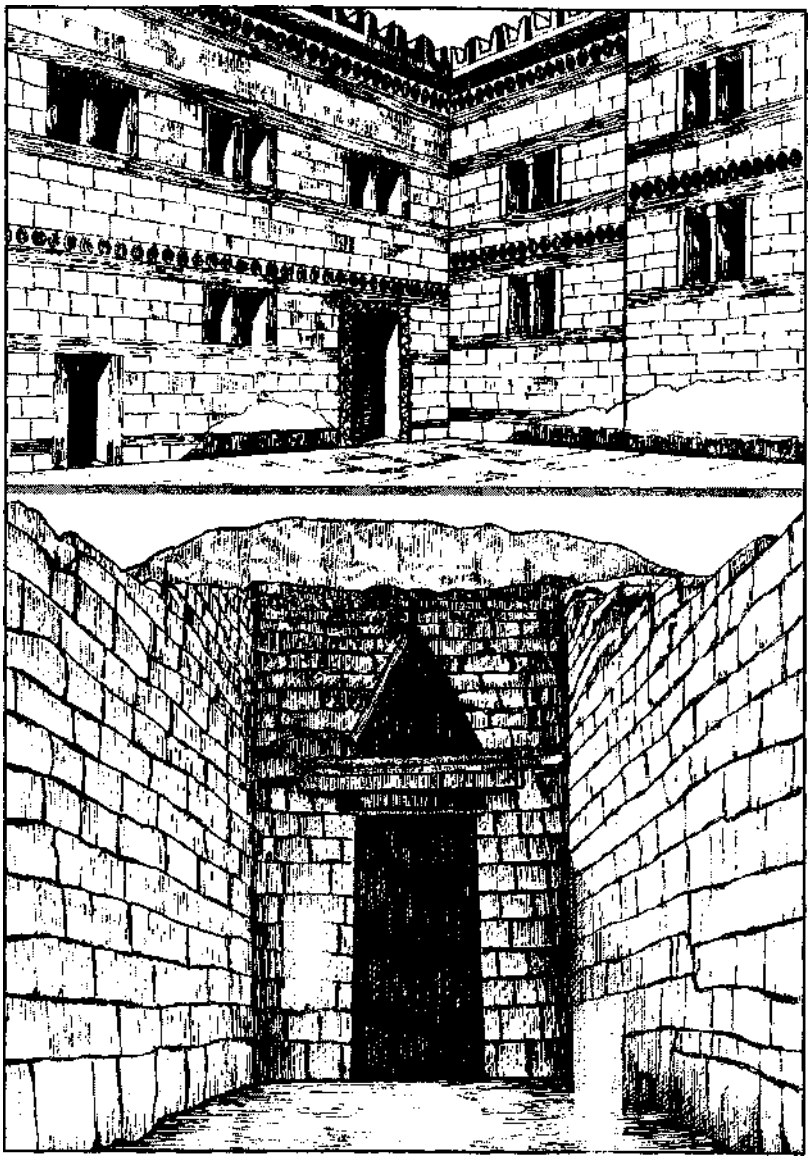

•*f, Micene: Curtea palatului, colţul de nord-vest* (sus - *după* „Annual of the British t'School of Athens", *XXV); „Mormîntul lui Atreus", cu* dromos (jos - *stadiu actual).*

de împăraţii chinezi sau faraonii egipteni, să poată tăia, transporta şi asambla enorme cantităţi de piatră dură (blocuri de 4-40 tone fiecare la cetatea Gla), să facă lucrări impresionante, ca acelea de rectificare a Lacului Copais şi, în acelaşi timp, să nu contribuie direct la toate acestea (războinicii neparticipînd la construcţii)...

Interiorul mormîntului constă din două săli. Prima, cea mare, destinată ofrandelor şi ceremoniilor cultului morţilor, este o semisferă cu diametrul de 14,50 m şi înălţimea de 13,20 m. Pereţii ei sînt realizaţi prin suprapunerea unor şiruri de blocuri dreptunghiulare, cioplite astfel încît să formeze o suprafaţă curbă. La distanţe egale în zid se află găuri dreptunghiulare în care se prindeau probabil ornamente masive de bronz. Din această sală se pătrunde (printr-o poartă asemănătoare intrării, însă avînd doar 2,50 m înălţime) într-o încăpere mai mică, în care se depuneau rămăşiţele pămînteşti ale defuncţilor şi obiectele de trebuinţă în lumea morţilor. Se remarcă faptul că atît bolţile sălilor, cît şi plafonul coridorului susţin o zidărie exterioară compusă din blocuri de 1-5 tone fiecare şi masa enormă a peretelui colinei propriu-zise. Este ca şi cum bolţile catedralelor Sf. Petru din Roma ori Sf. Paul din Londra ar trebui să suporte greutatea unui strat de pămînt şi bolovani gros de peste 100 m!

Din punct de vedere strict arhitectural, deşi mormintele cu boltă sînt vizibil inspirate din monumentele megalitice europene (avînd ca punct de pornire dolmenele), ele rămîn specifice micenienilor, în special prin concepţia de gradare concentrică a întregului ansamblu spre un ***punct central, ordonator al întregului spaţiu:*** megaronul la palate (şi palatul la cetăţi) şi, respectiv, sala boltită la morminte. Acest element se va transmite arhitecturii clasice greceşti, celei romane şi, mai tîrziu, majorităţii stilurilor europene, deosebindu-le de cele din alte continente. Este, alături de meritul de a fi inspirat ***ttiada*** lui Homer, una dintre puţinele moşteniri durabile lăsate civilizaţiilor viitoare de lumea Micenei, „cea bogată în aur".

Urmaşii lui Atreus

Scheletele găsite în morminte, cele cinci măşti mortuare de aur (toate masculine) descoperite la Micene şi, mai ales, frescele şi vasele de ceramică pictată permit stabilirea unor diferenţe antropologice considerabile

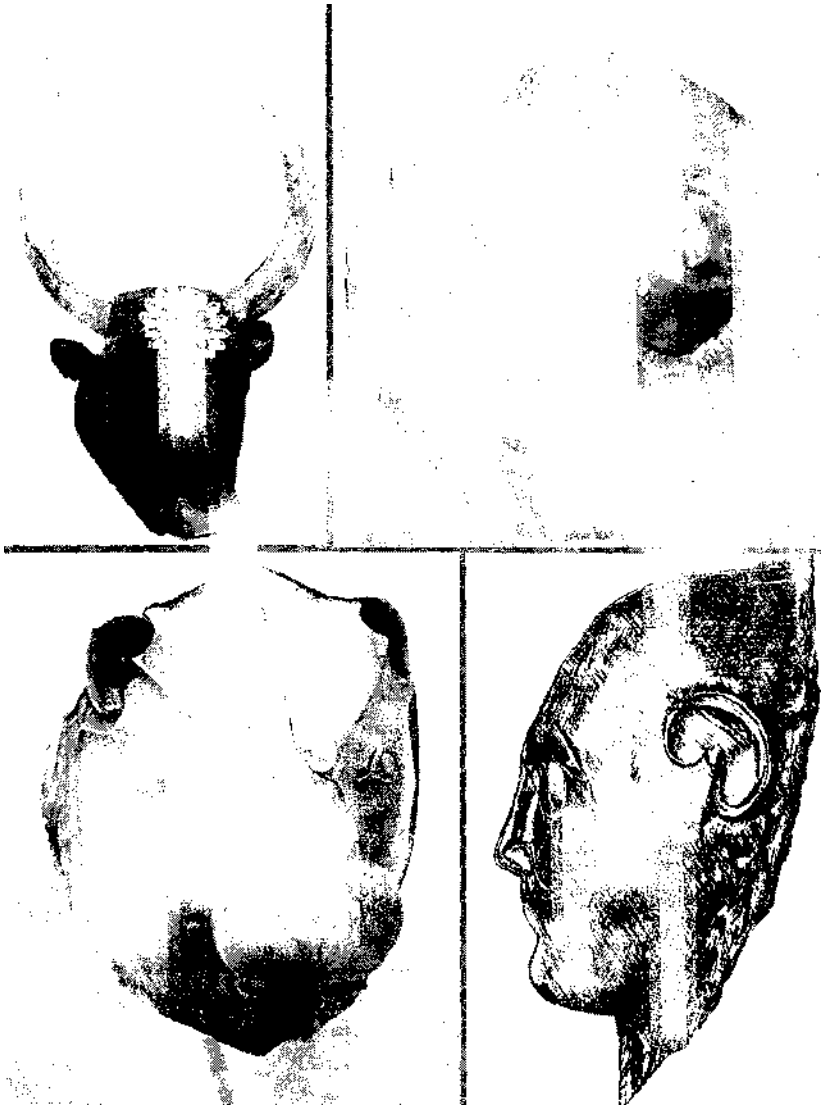

Micene: Măşti funerare regale de aur („Mormîntul V cu puţ" - dreapta sus; *„Mormîntul IV cu puţ* "-dreapta jos); *Rhy toni din „Mormîntul IV" („Cap de taur", aur, argint şi bronz masiv* - stînga sus; *„Cap de leu", aur* - stînga jos). *Arhiva autorului.*

între aheeni şi cretani. înălţimea medie a primilor era mai scăzută (1,50 m), dar atît constituţia bărbaţilor cît şi a femeilor era mult mai robustă. Trupurile îndesate, vînjoase, oasele groase, rezistente, îmbinarea evidentă a unor trăsături mediteraneene cu altele specific nordice, absenţa oricăror caractere negride sau orientale sînt proprii micenienilor şi se vor transmite, în mare măsură, grecilor continentali de mai tîrziu. Astfel, pe una dintre măşti (singura ce redă un chip cu barbă) se poate distinge clar cel mai clasic profil grec, la care linia frunţii se continuă direct cu cea a nasului. Celelalte măşti redau şi ele tipul dolihocefal, cu frunte înaltă, nas drept, pomeţi puţin proeminenţi, buze subţiri şi ochi apropiaţi.

Bărbaţii purtau părul scurt, mustaţă şi barbă, după cum reiese atît din picturile murale de la Tirint şi Micene, cît şi din imaginile de pe faimosul „vas cu războinici" găsit în palatul din Micene. Femeile prezintă aceleaşi diferenţe faţă de cretane: trupuri puternice, sîni mari, forme statuare, bărbie plină, bine conturată, expresie voluntară, dîrză, fără nimic din graţia jucăuşă a „Micuţei Pariziene". Poate că, aşa cum scria Matz, „specificul dintotdeauna masculin şi războinic al civilizaţiei miceniene se răsfrînge întrucîtva şi asupra chipurilor de femei". Dar în frescele aheene femeia este atît de des reprezentată la vînătoare şi în preajma războinicilor, încît pare îndoielnic să nu fi căpătat ceva din asprimea acestor îndeletniciri masculine.

Prinţesele şi nobilele din Micene, Tirint, Pilos sau Gla vînau, supravegheau treburile casnice, participau la ceremoniile de curte sau religioase, însă nicăieri nu s-a găsit vreo imagine care să le arate dansînd, jucîndu-se sau conversînd cu vioiciunea celor din Cnossos ori Haghia-Triada. Nici acrobaţiile sau ritualurile de primăvară nu par să le fi atras pe mîndrele partenere ale nu mai puţin demnilor „coborîtori din zei", însă, cu tot fastul veşmintelor şi podoabelor, cu toată prezenţa numeroasă în fresce înfăţişînd viaţa de curte, un lucru este evident: femeile, chiar reginele, nu aveau decît un rol secundar, periferic în societatea aheană, fiind considerate mai mult sau mai puţin proprietatea bărbatului.

Fără libertatea cretanelor, prinţesele miceniene nu erau decît prizonierele propriului palat în lipsa stăpînului (fie el tată, frate sau soţ) şi umbre ale acestuia cînd se întorcea. Ceea ce nu le împiedica să încerce a îşi consolida prin orice mijloace influenţa şi poziţia, rezultatul fiind

conflictele şi dramele sumbre, sîngeroase, ce 1-au inspirat pe Homer şi despre care amintesc Pausanias şi Herodot. Cine seamănă vînt culege furtună - în această privinţă regii şi războinicii micenieni au avut exact ce au căutat. Nimeni nu-şi poate închipui o prinţesă cretană - care îşi alegea singură soţul - fugind de-acasă asemeni Elenei de la Menelau ori ucigîn-du-1 asemeni Clitemnestrei pe Agamemnon. Constrîngerea naşte întotdeauna împotrivire - cu atît mai primejdioasă, cu cît este mai puţin făţişă. Libertatea femeilor cretane, spiritul lor iscoditor şi plin de fantezie, armonia ce domnea în familia şi societatea minoică au contribuit decisiv la ridicarea acestei civilizaţii, şi, de vreme ce o făceau în colonii, nu este exclus ca frumoasele şi vitezele cretane să fi luptat alături de bărbaţi pentru a-şi apăra casa şi pămîntul natal. Confruntate cu o situaţie similară, spun rapsozii greci, femeile aheene nu se dovedeau la fel de hotărîte - nu din laşitate, ci pentru că nici măcar nu visau să înfrunte deschis un bărbat, fie el şi vrăjmaş.

Veşmintele femeilor se inspirau din portul minoic, dar erau mult simplificate: fuste scurte, strimte şi o cingătoare-corset de piele pentru păstoriţe, susţinînd sînii goi, rochii subţiri şi drepte la vînătoare, fuste lungi şi bluze-corsaj cu mîneci, dezvelind complet partea din faţă a bustului, pentru viaţa de fiecare zi, ca şi pentru cea de la curte. Rafinamentele (volane, şorţuri brodate, eşarfe, panglici, rochii-pantalon) au dispărut; moda feminină micenianâ introdusese însă mantia, purtată în anotimpul rece sau la ceremonii funerare.

Prinţesele şi femeile nobile aveau enorm de multe bijuterii, dar fineţea discretă şi bunul gust cretan lipseau cu desăvîrşire pe continent. Podoabele sînt masive, greoaie, aproape barbare: diademe din foaie groasă de aur, ace de păr cu dimensiuni incredibile (21,5 cm lungime, 6,5 cm diametrul „gămăliei" sferice din cristal de stîncă), cercei de pînă la 12 cm lungime, lucraţi în aur nativ, coliere de aur cu elemente decorative din rubin, ametist, cornalină, agată, faianţă, chihlimbar, nu întotdeauna şlefuite şi brăţări late (frecvente atît la bărbaţi, cît şi la femei). Spre deosebire de motivele bijuteriilor cretane găsite în cetăţile de pe continent (octopode, delfini, crini, flut jri, lebede, vulturi, cîini, cerbi, grifoni, sfincşi, femei cu sau fără veşminte), cele miceniene au un caracter vădit „eroic" (scene de bătălie sau de vînătoare, bărbaţi luptîndu-se cu lei uriaşi, feline

Tirint: „Fresca prinfesefor" (stînga - *stadiu actual); „Nobilă aductnd* daruri *pentru regină"* (dreapta -/reşcă reconstituită de RodenwaWt şi *Miiller).*

sfîşiindu-şi prada, femei încleştate de urşi ori sfîrtecate de mistreţi şi lupi stîrniţi). în general, aheenii preferau cantitatea calităţii şi valorile palpabile celor spirituale - faptul este evident şi incontestabil, ţinînd poate şi de natura mercantilă, lipsită de orice subtilitate a acestei lumi violente.

Veşmintele bărbăteşti nu erau foarte numeroase, dar se adaptaseră climei continentale, mai aspre. Şorţul minoic cedase locul unei haine cu mîneci scurte, strînsă în talie şi a cărei poală garnisită cu ciucuri ajungea] pînă la jumătatea coapsei, iar nobilii şi regele aveau mantii lungi, prinse [la umeri cu fibule de bronz sau metal preţios. La război se puneau jam-[1] biere de piele, acoperind piciorul de la gleznă pînă sub genunchi; spre deosebire de femei, care apar desculţe în mai toate frescele, bărbaţii purtau permanent sandale. Platoşe propriu-zise nu par să fi existat, rolul

lor fiind suplinit de pieptare de piele sau plăcuţe de metal cusute de-a dreptul pe veşmînt. Doar în cîteva morminte miceniene tîrzii, de pe continent şi din Cipru, au fost găsite cnemide (apărătoare de forma jambierelor, dar metalice) şi fragmentele unor platoşe şi cămăşi de zale cu solzi. Singura platoşă completă este cea descoperită în 1960, de cercetătorul grec Nicolas Verdelis, într-un mormînt de la Midea; ea nu este caracteristică zonei, ci seamănă cu platoşele atlante, descrise de egipteni. Coifurile, fie din colţi de mistreţ, fie din plăcuţe de bronz aveau obrăzare mobile şi, ca ornament, panaşe sau coarne; de la sfîrşitul secolului al XV-lea î.e.n. însă, încep să apară coifurile de bronz, mari, cu creastă şi obrăzare fixe, preluate de la cretani.

O civilizaţie făurită prin şi pentru arme

Armele miceniene sînt definitorii pentru această societate care transformase războiul într-un mod de viaţă, o condiţie esenţială a existenţei statului şi individului, o principală sursă de venituri. Carul de luptă uşor, rapierele lungi şi drepte, vîrfurile de lance înguste, cu două muchii, pumnalele, deci întreg arsenalul minoic este prezent, dar nu satisface cerinţele războaielor de cucerire purtate de aheeni. Semnificativă în acest sens rămîne preluarea seriei de arme tipice atacului: sabia cu limbă la mîner, arcul, scutul rotund de infanterie, cuţitele de luptă, lăncile cu aripioare, care se puteau arunca la mare distanţă etc.

Sabia cu limbă la mîner, apărută prin anii 1600 î.e.n. la civilizaţiile bronzului din Europa de Nord şi Centrală şi adoptată rapid de micenieni, era o armă ofensivă, fiind destinată exclusiv lovirii (spre deosebire de rapiera cretană, armă de împuns, prin excelenţă defensivă). Lama ei lungă de 100 cm este lată la bază şi umflată în secţiune (dispunînd de 3-5 nervuri) şi face corp comun cu minerul, unindu-se printr-o gardă elip-soidală. Astfel, punctul cel mai greu al săbiei îl constituie minerul, ceea ce favorizează loviturile, atît ascendente, cît şi descendente. Cuţitele de luptă, lungi de pînă ia 70 cm, proveneau probabil din Asia Mică. Avînd de obicei un singur tăiş şi lama de forma jumătăţii unei frunze de salcie, ele prezintă un centru de greutate situat la mijlocul lamei şi se foloseau probabil pentru a despica scuturile sau platoşele adversarilor. Pumnalele

miceniene, drepte, cu tăişurile şi vîrful deosebit de bine prelucrate, atestă utilitatea lor curentă, probabil nu atît pe cîmpul de luptă, cît în comploturile de la palat - încă un simptom al nesiguranţei şi racilelor interne.

Lăncile lungi de 200 cm, cu vîrfuri de pînă la 60 cm (din care 30 cm aripioarele romboidale, cu două laturi scurte şi două foarte alungite) şi arcurile, ale căror săgeţi aveau vîrfuri de silex şi obsidian (abia din secolul al XlV-lea î.e.n. trecîndu-se la bronz), reprezentau categoria armelor de lovire la distanţă şi par să fi fost des folosite, după numărul celor descoperite în morminte. De altfel, inventarul camerelor mortuare indică o adevărată manie a înarmării: adesea, războinicul poseda cîte 2 lănci, 2 spade, 2-3 cuţite de luptă, 2-3 pumnale, 2 scuturi, un arc şi mai multe tipuri de săgeţi, deci o cantitate dublă faţă de echipamentul standard, deja prea încărcat. Dacă la aceste arme funcţionale, de război, se adaugă cele de vînătoare şi cele de paradă, imaginea începe să devină amuzantă. Desigur, colecţia completă nu era folosită nici măcar în campanie, dar chiar plecînd la luptă cu o lance, *o* sabie, un cuţit de luptă, un arc, un pumnal şi ***un*** scut, războinicul micenian poseda probabil cea mai vastă panoplie de armament individual din întreaga Antichitate!

Tactica terestră nu era mult îmbunătăţită faţă de cea cretană: formaţiuni de infanterişti încadraţi de nobili în care de luptă se năpusteau în dezordine asupra vrăjmaşului, potopindu-1 întîi cu o ploaie de lănci şi săgeţi, apoi încercînd să-1 răzbească în încleştări corp la corp. Nu se folosea forţa de şoc a carelor (ele fiind uneori angajate în dueluri individuale, dar neacţionînd niciodată coordonat), nu se cunoştea împărţirea infanteriei în corpuri specializate (arcaşi, lăncieri, săbieri etc.) cu rol prestabilit în desfăşurarea bătăliei. Luptele, fie în cîmp deschis, fie asedii nu prevedeau manevre tactice pe flancuri ci erau simple învălmăşeli de războinici şi arme, cel mai adesea factorul surpriză fiind determinant.

în ceea ce priveşte flota, aheenii - deşi nu se fereau de mare - nu par să fi fost un popor de navigatori, situaţie generată probabil de plasarea lor pe continent. De altfel, în istorie se cunosc puţine exemple de state continentale care să reprezinte o adevărată concurenţă pentru cele insulare: Olanda, Spania, Portugalia, Franţa chiar, nu au putut ţine piept multă vreme Angliei, forţată prin însăşi poziţia ei geografică să stăpînească mările ori să piară... ***„Iliada"*** pomeneşte despre o flotă impresionantă

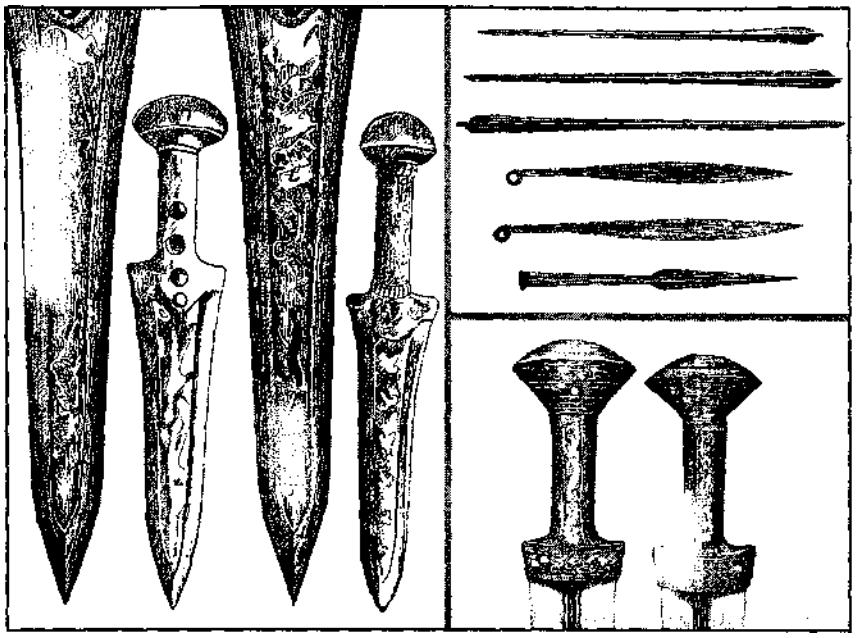

Arme de bronz miceniene şi minoice (arhiva autorului).

Stingă: *Pumnale placate cu aur şi pietre preţioase (Micene - „mormintele cu puţ").*

Dreapta: *Trei rapiere cretane din sanctuarul de la Archalori, două cuţite de luptă şi un vîrfde lance de la Micene* (sus); *Minere de sabie placate cu aur şi perle, din mormintele regale de la Micene* (jos).

adusă de atrizi împotriva Troiei - 330 corăbii. Dar cîte erau într-adevăr construite de ei şi cîte aveau echipaje aheene? Nici o descoperire arheologică nu-i prezintă pe suveranii şi războinicii atrizi preocupaţi în mod special de navigaţie. Pentru aceşti oameni veniţi din inima continentului, corăbiile, flota rămîneau un mijloc şi nu un scop. Comerţul juca un rol secundar, fiind aproape inexistent în economia unui stat care trăia din războaie de cucerire; în plus, prea puţini aheeni ar fi considerat demnă meseria de neguţător. Tezaurele din morminte, obiectele cretane sau egiptene sînt, fără îndoială, provenite din soldă sau din jaf. Corăbiile descrise de Homer seamănă mai mult cu navele comerciale minoice decît

cu cele de război, fiind simple transportoare de trupe şi nu vase de luptă. Condotieri în slujba cretanilor şi piraţi pe cont propriu, pînă prin secolul al XV-lea î.e.n. micenienii depind aproape exclusiv de flota acestora; după catastrofa care a distrus-o, sînt însă obligaţi să-şi construiască corăbii.

Odată cu ocuparea Cretei, lucrurile se schimbă, datorită aportului meşteşugarilor şi marinarilor minoici, iar lumea aheeană devine o putere în Marea Egee, ajungînd să aibă relaţii comerciale cu Cipru, Cilicia, Siria, Ugarit, Tarent, Ischia, Sicilia, Egipt şi chiar regatul hittit. Contoare comerciale stabile par să fi existat atît în Cipru, cît şi în Siria, dar colonii în toată regula nu s-au descoperit decît în Rhodos, Cos şi Samos, deci în insule mici, unde localnicii nu erau destul de puternici pentru a trata de pe poziţii egale cu micenienii (chiar şi aşa, aceste insule nu au fost niciodată ocupate în întregime). Se remarcă însă un lucru: fără corăbiile de război minoice (al căror secret nu le-a parvenit) şi fără sprijinul echipajelor cretane, ce nu puteau uita invadarea ţării lor prin surprindere, suveranii atrizi nu au izbutit să domine Mediterana şi n-au preluat nici una din coloniile sau contoarele minoice. Poate că şi din acest motiv nu au intrat în conflict direct cu Egiptul, Fenicia, regatul hittit ori vreo altă putere din Orientul Mijlociu sau Asia Mică, nici măcar cu Troia, după cum credea Homer.

Descoperirile arheologice şi stadiul actual al cunoştinţelor istorice despre structurile politice aheene confirmă faptul că ideea de imperiu le era străină acestor oameni, care, oricum, controlau un spaţiu prea vast pentru posibilităţile lor. Dar asta nu înseamnă că războinicii atrizi nu se aventurau în expediţii de jaf pe ţărmuri îndepărtate sau că ar fi refuzat cuceriri facile. Lipsa flotei şi, mai ales, a echipajelor experimentate, i-a silit să se orienteze spre nord, într-o expansiune terestră, lentă şi riscantă, de vreme ce aveau de înfruntat triburi inferioare tehnologic, însă dispunînd de o zdrobitoare superioritate numerică. Se poate spune că şi acest caracter predominant terestru, în general nepotrivit cu poziţia geografică a lumii aheene, a fost una dintre slăbiciunile sale, una dintre cauzele care i-au provocat stagnarea şi chiar decăderea.

De fapt, civilizaţia micenianã a avut o viaţă scurtă, comparativ cu cea minoică - patru secole şi jumătate (cea 1570 - 1125 î.e.n.), iar dacă se exclud perioadele de început şi de decădere rămîn doar trei secole

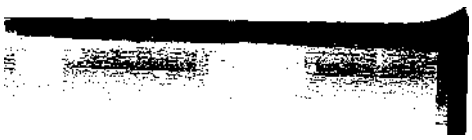

(1500-1200 î.e.n.). Prea puţin pentru a se cristaliza stiluri şi structuri stabile, pentru a influenţa alte civilizaţii. Şi totuşi... Spadele şi pumnalele miceniene erau imitate în Orientul Mijlociu, Asia Mică, Sicilia, în Balcani, cîmpia Dunării şi chiar dincolo de lanţul carpatic; structurile sociale şi o parte din obiceiurile sau tradiţiile aheenilor s-au perpetuat în Grecia clasică; în sfîrşit, însăşi existenţa acestei „lumi eroice" a dat naştere nu doar legendelor şi poemelor, ci unui sistem de valori şi unui mod de comportament care avea să marcheze istoria grecilor şi, poate, nu numai pe a lor.

Aşa cum observau toţi specialiştii (Higgins, Webster, Palmer, Matz, Rodenwaldt), economia regatelor atride rămîne una dintre cele mai curioase din istorie. Nefiind agricultori (datorită solului impropriu), ne-putîndu-şi echilibra finanţele doar din păstorit (ocupaţie aproape exclusiv feminină), vînînd de plăcere şi nu din necesitate, refuzînd meseria de neguţător, aheenii se bazau în special pe meşteşugari, adevărată castă, care ştiau să prelucreze bronzul ca nimeni alţii în sudul Europei. Dar meşteşugarii din Micene şi Tirint excelau în fabricarea de arme - produse pe care atrizii nu doreau să le exporte. Ceramica miceniană, singura concurentă a celei cretane în Grecia continentală şi insulară, ba chiar în Asia Mică nu putea susţine singură povara unei economii deficitare şi nici pe cea a enormelor cheltuieli cerute de fastul de la curte, de construcţia cetăţilor şi fortificarea lor. In aceste condiţii, aheenilor le rămînea un singur izvor (nesecat însă) de venituri: războiul. Impresionantele tezaure găsite fie în „mormintele-puţ" din perioada de început, fie în palatele şi „mormintele-boltite" ulterioare (şi trebuie amintit că toate acestea au fost jefuite încă din Antichitate, iar ceea ce se descoperă de două secole încoace nu reprezintă decît rămăşiţele unor bogăţii fabuloase) sînt rodul unor neîntrerupte expediţii prădalnice cărora rapsozii greci de mai tîrziu au ştiut să le dea (chiar dacă nu întotdeauna suficient de convingător) acea turnură epică, aparent cavalerească, atît de înşelătoare pentru naivi.

Dar dacă regatele din Micene, Tirint şi Pilos nu au avut flote de război demne de a fi menţionate pînă la mijlocul secolului al XV-lea î.e.n., înseamnă că singura posibilitate de a-şi transporta trupele rămîneau navele cretane. Mai mult, chiar presupunînd existenţa unor flote proprii de comerţ şi transport (fapt infirmat atît de toate descoperirile arheologice şi atestările documentare, cît şi de lipsa unor porturi continentale comparabile

cu cele minoice), acestea nu puteau acţiona fără acordul (fie doar tacit) al cretanilor, stăpîni pe Mediterana Orientală şi pe Marea Egee.

Legăturile dintre aheeni şi Creta sînt atît de strînse, obiectele de proveniență minoică atît de numeroase pe continent, influenţa (chiar dacă mai curînd de suprafaţă) a modei, ceremonialului, stilului artistic şi modelelor economico-financiare de comerţ atît de vădită, încît se pune întrebarea, pe deplin îndreptăţită, ce puteau oferi aheenii în cadrul acestor schimburi? Cretanii nu au importat arme miceniene - este posibil să fi luat în soldă trupe trimise de pe continent, dar nimic din istoria lor nu acreditează ideea că ar fi dus războaie de cucerire, fie şi prin intermediul altora.

După cum consideră Matz şi Evans, explicaţia ar fi, probabil, aceea că aheeni erau angajaţi să contraatace populaţii şi cetăţi ce puneau în pericol Creta sau comerţul ei ori să distrugă bazele terestre ale piraţilor din Mediterana, pe care flota cretană îi stîrpea în larg. în astfel de situaţii, la soldă se adăuga şi o parte considerabilă din pradă, ceea ce permitea suveranilor atrizi să tezaurizeze aurul care le dădea tăria, dar şi slăbiciunea, ducînd faima regatelor din Grecia continentală pînă departe, în inima Europei. Pentru populaţiile de la graniţa nordică, Peloponesul, Beoţia şi Atica reprezentau tărîmuri fabuloase, unde orice era posibil, unde minunăţiile cretane şi tezaurele miceniene se îmbinau într-o lume miraculoasă: cetăţi şi palate de vis, femei la a căror frumuseţe se adăuga un rafinament necunoscut (şi cu atît mai rîvnit), arme splendide (şi extrem de eficiente), ocazia de a intra în legătură cu alte civilizaţii, doar bănuite, însă tocmai de aceea fascinante: Creta, Egipt, lumea Orientului...

Formele de organizare miceniene diferă de cele cretane, tipic matriarhale şi prea puţin tensionate. După cum reiese din tăbliţele de la Pilos, pe continent, regele („wanax") domnea în mod absolut, pe baza dreptului divin; atît nobilii („basileves"), cît şi „sfatul bătrînilor" (adunarea capilor de familie sau „geronsia") aveau rolul de simpli consultanţi. De fapt, lumea aheană se împărţea în mai multe regate (Micene, Tirint, Pilos, Atena, Orchomenos etc.) ale căror dinastii erau de bună seamă înrudite, ceea ce nu le împiedica să rivalizeze între ele, uneori cu violenţă. Totuşi, în ***„Iliada"*** se afirmă (iar istoricii moderni confirmă) că în faţa unui pericol sau a unei ofense comune, suveranii micenieni se uneau imediat...

Astăzi se ştie că, în duda caracterului expansionist al lumii miceniene, cuceririle sale au fost limitate la o parte din Grecia continentală şi insulară, cîteva din insulele Mării Egee şi mici porţiuni de pe coastele Mediteranei răsăritene, chiar şi în aceste condiţii populaţia şi garnizoanele aheene fiind prea puţin numeroase pentru a putea controla întregul teritoriu al regatelor.

Este probabil cauza pentru care Creta nu a fost ocupată; autonomia insulei era aproape totală, atîta vreme cît furniza produsele de care avea nevoie metropola şi nu îi făcea concurenţă pe plan comercial. Singura schimbare este înlocuirea scrierii liniare *A* cu scrierea liniară *B* în arhivele de curte; nu se poate şti exact dacă micenienii instalaseră o dinastie proprie (poate *realizată* printr-o mezalianţă cu dinastia minoică, deşi pare de necrezut ca vreo prinţesă cretană să fi acceptat căsătoria cu un ahean) ori prinţul atrid nu era decît un guvernator militar, iar curtea de la Cnossos, după primele momente de dezorientare, îşi reluase viaţa de pînă atunci, încercînd pe cît posibil să-i ignore pe năvălitori. Descoperirile arheologice atestă nu numai că în Creta nu s-a schimbat nimic, dar şi că metropola continua să considere ca etalon de bun gust tot ce venea de acolo; singura concesie făcută comerţului propriu a fost scoaterea din circulaţie a ceramicii minoice şi înlocuirea ei (cel puţin în ceea ce priveşte exportul) cu cea micenianã.

Interesant de remarcat faptul că, la apogeul puterii aheene (secolele al XV-lea şi al XlV-lea î.e.n.), cînd dinastiile atride nu aveau de cine să se teamă din exterior, se trece totuşi la fortificarea suplimentară a cetăţilor ciclopice; în acelaşi timp, reşedinţe princiare ca aceea din Pilos şi cartierele de bogătaşi din afara zidurilor Micenei şi Tirintului sînt lipsite de orice protecţie.

Paradox? Poate că explicaţia constă în mania grandorii care îi cuprindea tot mai mult pe suveranii atrizi şi în siguranţa trufaşă a nobililor şi comercianţilor bogaţi, care nu-şi puteau închipui că barbarii din Nord ar fi cutezat să le treacă graniţele. Poate că fortificaţiile nu erau decît „mijloace de întărire a hegemoniei dinastiei în cauză", după cum crede Matz ori un semn al nesiguranţei generate de comploturile de palat, în orice caz, ele şi-au dovedit utilitatea timp de două secole, amînînd căderea cetăţilor pînă în anii 1150-1125 î.e.n.

Imposibilul Război Troian

Faimosul conflict al aheenilor cu Troia n-a fost, probabil, decît o legendă, după cum consideră atît Matz, Higgins şi Desborough, cît şi Palmer, Blegen sau Kantor. Situată pe malul anatolian al Asiei Mici, Troia avea, la apogeul puterii sale, o lungime de 200 m, ziduri înalte de pînă la 26 m (dintre care 8-9 m soclul de piatră şi 15-17 m coronamentul din cărămizi de lut întărit cu bîrne de lemn), groase de 5-10 m la bază şi 3-4 m la vîrf. Zidurile erau prevăzute cu bastioane, iar cele două porţi fuseseră plasate între nişte contraforţi de zidărie şi aveau pragul mai înalt decît baza zidurilor. Cetatea este specific asiatică, iar istoria sa, după cîte se ştie astăzi, s-ar putea sintetiza astfel:

• 2600-2400 î.e.n.: Troia I. începuturile epocii de bronz;

• 2400-2200 î.e.n.: Troia II. Distrusă de un incendiu uriaş, ale cărui cauze rămîn necunoscute;

• 2200-1750 î.e.n.: Troia III-V. Perioadă de tranziţie spre o înflori toare civilizaţie a bronzului;

• 1750-1300 î.e.n.: Troia VI. Distrusă de un cutremur;

• 1300-1240 î.e.n.: Troia VII A. Distrusă prin cucerire, în acelaşi timp cu pustiirea Pilosului şi a cartierelor exterioare de la Micene şi Tirint;

• 1240-1100 î.e.n.: Troia VII B. Cucerită din nou, cam în aceeaşi perioadă cu căderea incintelor fortificate de la Micene şi Tirint;

• După 1100 î.e.n.: Troia VIII. începutul epocii fierului şi al unor co lonizări greceşti succesive.

Săpăturile la Troia au fost iniţiate în 1870 de H. Schliemann (căruia i s-a alăturat, începînd din 1877, arheologul german W. Dorpfeld) şi au durat pînă în 1894. O a doua mare campanie a fost cea condusă de americanul C. Blegen între 1932 şi 1938. Toate datele obţinute infirmă posibilitatea unui conflict între aheeni şi troieni. Troia II nu putea fi distrusă de aheeni, care nici nu pătrunseseră în Grecia în 2200 î.e.n.; suveranii atrizi nu se mai puteau gîndi să atace Troia VII A în 1240 î.e.n., cînd regatele lor erau zguduite din temelii de dorieni şi alte triburi balcanice; în sfîrşit, Troia VII B pierea o dată cu Micene şi Tirint. între 1600 şi 1300 î.e.n. raporturile între aheeni şi troieni par să fi fost relativ bune, deşi nu foarte strînse - obiectele de provenienţă micenianã descoperite în Troia V

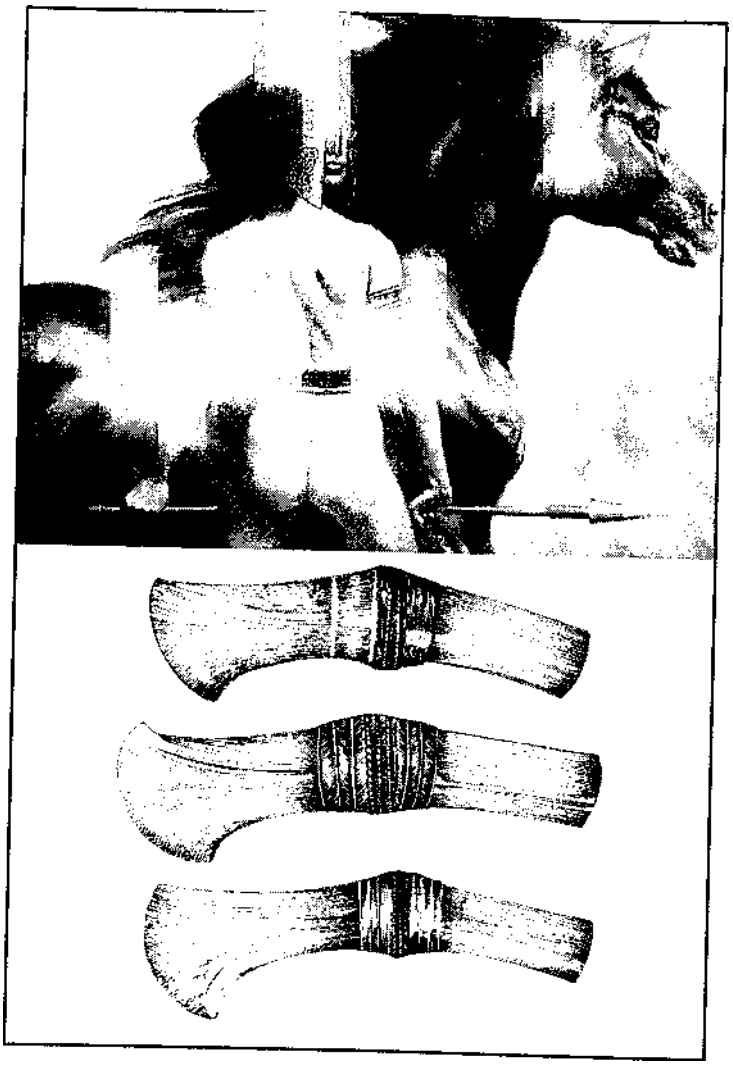

Soarta Troiei a fost decisă în „Marea Invazie Egeeană", aceeaşi care a distrus ţi regatele atride - iar din popoarele de călăreţi ce au pustiit întreaga Grecie continentală f! *insulele Mării Egee făceau parte si triburi de femei luptătoare venite din Europa de Nord-Est. („Amazoană din triburile timpurilor de urne", reconstituire de Venzelos* - sus); *Topoare de ceremonie troiene, din lapis-lazuli si nefrit* (jos - *arhiva autorului).*

şi VI sînt puţine şi de calitate inferioară. Troia însăşi nu avea ce oferi lumii aheene, cu excepţia aramei şi cositorului necesare făuririi bronzului; dar pentru a le procura, suveranii atrizi nu trebuiau să pornească un război lung şi riscant, în condiţiile lipsei unei flote militare adecvate. Astăzi se consideră că ***„Ilioda"*** a fost inspirată fie de un posibil conflict între aheeni şi troieni pentru un post comercial de pe o insulă egeeană, fie de cucerirea Troiei VII A şi respectiv VII B de aceleaşi popoare ce pus-tiiseră regatele atride, în particular de călăreţii iliri şi triburile de femei-luptătoare de la Dunăre.

Lumea miceniană a întreprins destule atacuri împotriva cetăţilor continentale şi insulare egeene şi mediteraneene, dar niciodată n-ar fi comis nebunia de a provoca o putere egală sau superioară. Războinicii aheeni nu începeau o bătălie pierdută doar din motive de prestigiu; dacă au greşit din prea multă trufie, aceasta s-a întâmplat pe teritoriul propriu şi datorită unei încrederi excesive în tăria fortificaţiilor şi superioritatea civilizaţiei lor comparativ cu „barbarismul" invadatorilor.

Legende... şi tezaure fabuloase

Religia micenienilor are puncte comune cu cea minoică, dar nu foarte multe. Alături de Hera, Atena şi Demeter, venerate şi la Cnossos, apar Zeus, Poseidon, Ares, Hades, deci cele mai importante zeităţi masculine din Olimpul grecilor de mai tîrziu. Afrodita cretană nu le spunea nimic războinicilor aheeni, însă Hermes şi Dionysos fuseseră adoptaţi. Ceea ce introduce nou lumea „eroică" este cultul unor strămoşi (reali sau nu), care se remarcaseră prin fapte de arme - de aici se vor naşte Heracles, Teseu, Iason şi alţi eroi, deveniţi după moarte semizei. Se pun astfel bazele superbei mitologii greceşti, atît de încărcată de simboluri şi atît de profund umanistă. Dar, la micenieni, elementele sale sînt mai simple decît la rafinaţii atenieni de mai tîrziu: de o parte lumea zeilor, puternici şi inaccesibili, de cealaltă lumea umbrelor din regatul subpămîntean al morţilor. Toate acestea sînt, desigur, rezultatul structurii patriarhale a triburilor indoeuropene; co-existenţa cultului unei zeiţe-mamă a Pămîn-tului şi Naturii, de origine matriarhal-mediteraneană apare surprinzătoare, o excepţie inexplicabilă încă.

Despre arta micenianã nu sînt multe de spus. Relieful monumental de la Micene, realizare singularã în arta greacã pînã în secolul al Vl-lea î.e.n. se impune nu doar prin îndrãzneala dimensiunilor, ci şi datoritã senzaţiei de viaţã, de agilitate şi forţã, pe care îl dau formele suple, într-adevãr feline ale statuilor. Frescele, în special cele de la Tirint („Procesiunea femeilor", „Vînãtoarea de mistreţi", „Femei plecînd la vînãtoare") prezintã o siguranţã vãditã a liniei, atinsã de cretani dupã secole de perfecţionare şi cãutãri, însã surprind printr-o rigidizare pronunţatã, rezultatul încorsetãrii fanteziei şi libertãţii de creaţie a artiştilor, siliţi sã rãmînã între limitele unui canon strict, tradiţional. Animalele şi plantele din „Vînãtoarea de mistreţi" sînt mai curînd ornamentale decît naturale, prin contrast cu delfinii şi caracatiţa de pe pardoseala de stuc a megaronului, pictatã probabil mai înainte, cînd stilul cretan influenţa încã arta micenianã.

Spre sfîrşit, frescele devin atît de schematice, încît personajele (oameni, plante, animale) se preschimbã în simple siluete lipsite de orice consistenţã şi trãire. Impresia de producţie de serie predominã şi întãreşte ipoteza decãderii rapide a societãţii aheene, preocupatã mai mult de menţinerea unei ficţiuni decît de ce se întîmpla în jurul ei. Aceastã involuţie poate fi urmãritã cel mai bine comparînd ceramica din secolele XVI-XII î.e.n.; pictura de pe vase pierde treptat din naturaleţe, liniaritatea şi abstractizarea cîştigã teren, pentru ca la „Vasul cu rãzboinici" sã se ajungã la figuri redate grosolan, aproape caricatural, la siluete şi mişcãri uniforme, parcã reproduse cu ajutorul unui şablon.

Singura laturã a artei miceniene care scapã de aceastã epidemie de convenţionalism este cea legatã de prelucrarea metalelor. ***Rhytonii*** (vasele de ofrandã) şi pumnalele gãsite în „mormintele-puţuri" de la Micene stau mãrturie faptului cã armurierii şi orfevrierii aheeni se puteau ridica, atunci cînd li se îngãduia, la nivelul artei cretane şi egiptene. Astfel, rhytonul de aur („Capul de leu") şi rhytonul de argint („Capul de taur") din mormîntul IV sînt nu numai tulburãtor de „vii", prin expresie şi naturaleţe, dar şi adevãrate capodopere ale orfevrãriei din toate timpurile. „Capul de taur" are coarnele şi rozeta de pe frunte din foaie de aur; nãrile, ochii şi buzele placate cu aur; urechile de bronz placate pe dinãuntru cu aur, pe dinafarã cu argint. „Capul de leu" este fãcut exclusiv din aur şi şlefuit cu o fineţe de necrezut, în acelaşi mormînt s-au mai

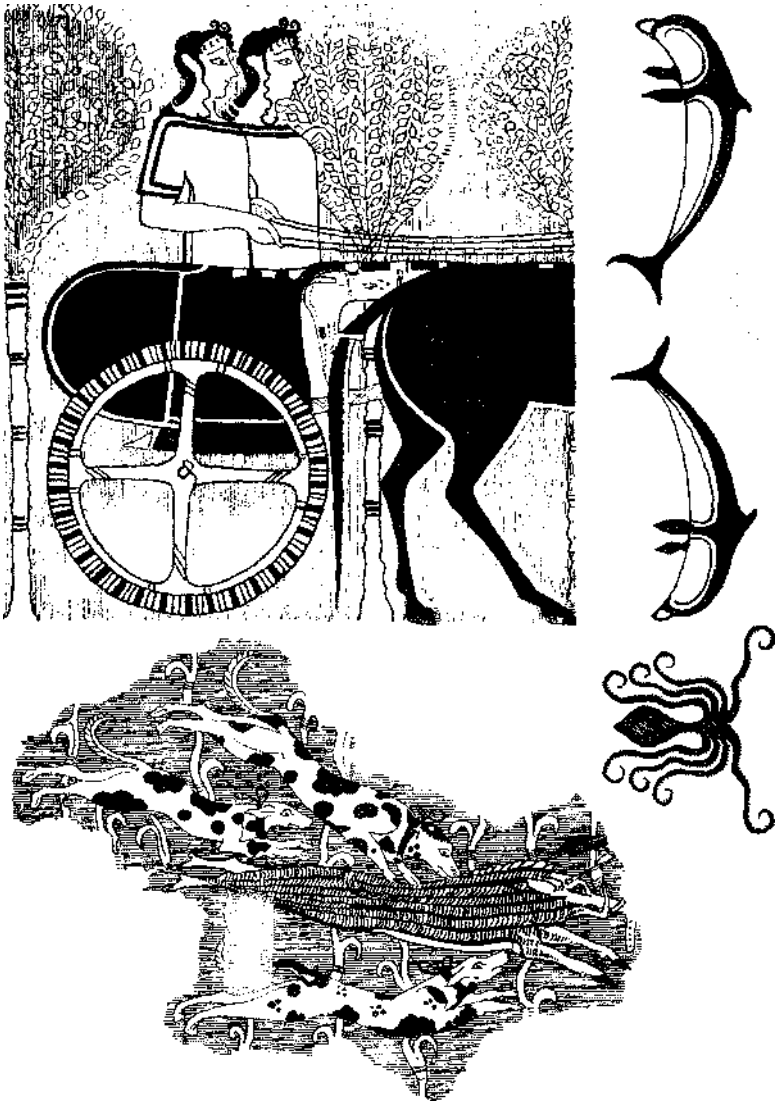

Mărturii ale artei miceniene, în *megaronul din Tirint: frescele „Femei la vînătoare" şi „Vînătoarea de mistreţi"* (stînga); *delfini şi caracatiţe pictate pe pardoseala sălii tronului* (dreapta). Reconstituiri de Rodenwaldt si *Muller.* ,,,,,,,. , , ,, · · ,, , , ·

găsit pahare de aur, un rhyton de argint, decorat cu scene de la asediul unei cetăţi, o mască funerară de aur, o splendidă sabie cu limbă la miner, inele-sigiliu şi un pumnal de bronz lung de 23 cm, pe cărui lamă sînt încrustate două scene de vînătoare. Măiestria gravorului a întrecut-o pe cea a armurierului: tăişul de bronz este aproape complet erodat (cu toate că lama îşi păstrează tăria), în vreme ce gravurile (un leu alergînd după cinci gazele şi cinci bărbaţi atacînd un leu care apără fuga altor doi), realizate din aliaj de aur, argint şi aramă şi umplute cu ***niello*** (smalţ negru turnat în cavitatea incizată) se numără printre cele mai frumoase rămase din acea epocă.

Un sfîrşit predictibil

începînd din secolul al XHI-lea î.e.n., lumea aheană începe să decadă. Fenomenul apare istoricului de astăzi atît de evident, încît, prin anii '50, doctorul lani Papadimitriu, arheolog de prestigiu internaţional şi directorul Departamentului Naţional de Arheologie al Greciei, emisese ipoteza că distrugerea cetăţilor şi palatelor nu s-ar fi datorat unei invazii străine, ci revoltelor păturii sărace (aliată cu sclavii), care nu mai putea suporta povara birurilor din ce în ce mai mari, necesare menţinerii fastului regal şi al nobilimii, într-o perioadă cînd războaiele de cucerire încetaseră.

Ipoteza nu a fost acceptată de ceilalţi istorici, în primul rînd pentru că sclavii micenienilor nu erau atît de numeroşi ca aceia din Roma contem porană răscoalei lui Spartacus (73-71 î.e.n.), iar pătura săracă nu avea nici curajul, nici priceperea, nici armele necesare pentru a înfrunta *garni zoanele* regale şi nobilimea războinică. Apoi, pentru că, aşa cum remarca profesorul Cari Blegen, este imposibil de conceput o organizaţie antică atît de vastă şi atît de unită, încît să înceapă în acelaşi timp răscoala în Pelopones, Beoţia şi Grecia insulară. Pilos, Orchomenos, Midea şi cartie rele exterioare din Micene şi Tirint au căzut aproape concomitent. Un secol mai tîrziu, fortificaţiile din Micene şi Tirint, Troia, Creta şi Rhodosul sînt cucerite, iar Gla şi Atena sînt asediate fără succes. O nouă revoltă socială? în nici un caz. Ori prima reuşise şi atunci nu mai era nevoie de a doua, ori fusese înfrîntă şi, aidoma răscoalei hiloţilor din Sparta (399 î.e.n.), nu s-ar mai fi repetat.

• •- •

Distrugerea simultană a tuturor regatelor exclude şi ipoteza că unul dintre ele le-a cucerit pe celelalte. Pluralitatea formaţiunilor statale şi a ramurilor dinastiei atride era un fapt unanim acceptat în lumea aheană, chiar dacă relaţiile dintre ele nu rămîneau totdeauna cordiale. Ciocniri militare existaseră, mai ales în perioada 1500-1300 î.e.n., dar nu atinseseră proporţii de conflict durabil.

Nici o descoperire arheologică nu-i prezintă pe aheeni cucerind cetăţi aheene; faptul ar fi fost o nebunie, între nişte vecini invidioşi şi realitatea unui teritoriu prea mare comparativ cu numărul populaţiei şi al garnizoanelor. Apoi, chiar presupunînd că dinastiile din Gla sau Atena ar fi atacat prin surprindere Micene, Tirint, Orchomenos, Pilos, Midea, este puţin probabil să le fi distrus după victorie, în loc să conserve intacte faima şi capacitatea lor de apărare. Avînd aceleaşi tradiţii, apreciind aceleaşi valori, împărtăşind concepţii militare, economice, administrative, artistice şi religioase comune, atrizii n-ar fi riscat să clatine două simboluri ale lumii lor (invincibilitatea cetăţii ciclopice şi a regelui), dînd astfel un exemplu care putea fi urmat oricînd de alţii.

Contemporanii lui Homer, cei ai lui Pausanias şi ai lui Tucidide credeau că prăbuşirea lumii aheene s-ar datora invaziei dorienilor, plecaţi prin secolele XII-XI î.e.n. din nordul Balcanilor, pentru a se stabili în final în Doris (Grecia centrală) şi în trei regiuni peloponesiene (Argolida, Laconia şi Mesenia), unele grupări ajungînd însă pînă în Creta şi Rhodos. Această năvălire numită tradiţional „întoarcerea Heraclizilor" (noţiune neclară încă, deoarece dorienii nu trăiseră niciodată în teritoriile deţinute de atrizi) a lăsat o rană adîncă în istoria timpurie a Greciei.

De fapt, cucerirea regatelor miceniene, începută prin 1250 î.e.n. şi terminată prin 1100 î.e.n., reprezintă şi astăzi o enigmă. Multă vreme s-a considerat că dorienii, deşi aflaţi pe o treaptă inferioară de civilizaţie, au putut realiza această performanţă pentru că erau mai numeroşi decît aheenii şi aveau arme de fier. Dar descoperirile arheologice din ultimele decenii au demonstrat că triburile doriene propriu-zise nu puteau depăşi, nici măcar egala numeric populaţia regatelor atride. în ceea ce priveşte armele, cele de bronz erau, după cum confirmă analizele metalografice moderne, incomparabil superioare celor de fier, care ajungeau să se tocească ori să se rupă în cursul unei singure lupte! (Este, probabil, unul

dintre motivele pentru care aheenii nu adoptaseră fierul, celălalt fiind aspectul modest, lipsit de strălucire şi fast al armelor realizate din acest metal, arme potrivite pentru barbarii din Nord, însă nu şi pentru războinicii regilor înrudiţi cu zeii.)

Rămîne, ca singură explicaţie, un puhoi copleşitor de năvălitori revenind la intervale scurte şi atacînd pe un front larg, atît pe uscat, cit şi pe mare, forţînd toate graniţele deodată, ca o viitură de primăvară, cu neputinţă de stăvilit. Ceea ce arheologii de astăzi consideră că s-a petrecut astfel: pe la 1250 î.e.n. a început, în estul Europei centrale, marea migraţie a purtătorilor civilizaţiei „cîmpurilor de urne", un amalgam de populaţii războinice (dintre care cele mai puternice erau triburile ilire), ce foloseau cu preponderenţă fierul, îşi incinerau morţii în loc să-i înhumeze şi atacau de predilecţie vecinii sedentari, păstori şi cultivatori. „Triburile cîmpurilor de urne" erau atît de numeroase, încît i-au împins foarte rapid spre sud pe locuitorii Balcanilor şi ai Greciei de nord-vest: tracii şi, respectiv, dorienii, etolienii, focienii, locrienii (populaţii greceşti). Aceştia au trecut, între 1240 şi 1200 î.e.n., prin regatele atride, pustiindu-le, dis-trugînd aşezările, cartierele şi palatele nefortificate, Creta, Rhodosul, micile insule egeene, poate chiar şi Troia VII A, dar nereuşind să cucerească fortăreţele aheene.

Ulterior, între 1200 şi 1100 î.e.n., „triburile cîmpurilor de urne" năvălesc în Grecia peninsulară, în Peloponeş, se răspîndesc în Grecia insulară, trec în Asia Mică. Asaltează şi distrug Micene, Tirint, Midea, Troia VII B, regatul hittit, pustiesc insulele din Marea Egee şi Mediterana Orientală, apoi Fenicia şi Palestina şi ajung pînă în Egipt, unde sînt cu mare greutate oprite de Mineptah (în 1200 î.e.n.) şi Ramses al II-lea (între anii 1160-1140 î.e.n.). Rezultatele acestei ultime invazii sînt, în principal, împărţirea teritoriului grec, ce capătă configuraţia etnică pe care o va păstra şi în epoca istorică şi emigrarea multor aheeni în insulele egeene şi pe coasta Asiei Mici, unde aveau să fondeze colonii înfloritoare.

Fapt uluitor, o serie de descoperiri arheologice atestă că populaţia din Pilos, Micene şi Tirint, cunoştea încă din 1250 î.e.n. iminenţa primei invazii. Arhivele de tăbliţe scrise în liniarul *B,* găsite în 1939 la Pilos (traduse şi publicate de Ventris şi Chadwick), consemnează: orientarea activităţii armurierilor, a brutarilor şi reparatorilor de care în direcţia producerii

intensive şi a stocării armamentului, proviziilor şi mijloacelor de transport; sporirea cotei de bronz acordate fiecărui armurier, cu indicaţia de a fi folosită pentru producerea unui număr cît mai mare de săbii şi lănci; mobilizarea, pentru necesităţile arsenalelor, a meşteşugarilor care lucrau pentru temple şi chiar a artizanilor regali; trimiterea zidarilor în diverse puncte de importanţă strategică şi tactică, pentru a construi fortificaţii sau a le consolida acolo unde existau.

S-au depus eforturi pentru: completarea echipajelor navelor (cîte 20 de războinici şi 40 de vîslaşi per vas); planificarea expedierii femeilor şi copiilor din familia regală, din nobilime şi din pătura de meşteşugari şi negustori înstăriţi în locuri sigure de refugiu şi aprovizionarea acestora cu alimente; mobilizarea femeilor şi copiilor din pătura săracă, precum şi a sclavilor la pregătirile pentru un eventual asediu, în special la stocarea şi conservarea cerealelor, fructelor şi legumelor; avertizarea santinelelor, a patrulelor şi posturilor fixe de observare de pe coaste şi de la graniţe, despre pericolul invaziei din mai multe direcţii.

Paradoxal, o parte dintre aheeni refuză să ia în serios ameninţarea: la Pilos, regina nu numai că nu părăseşte palatul nefortificat, dar face baie în momentul începerii atacului, fiind surprinsă de cuceritori în cadă şi luată în sclavie, iar în arhivă, scribii continuă să lucreze la registrul noilor proprietăţi atribuite de rege unor favoriţi pînă cînd focul cuprinde etajele superioare! In cartierele exterioare de la Micene, negustorii îşi ţin aurul pe masă, lîngă registrele cu socoteli, iar soţiile de nobili se mîndresc cu bijuteriile lor, înşirîndu-le înaintea prietenelor venite în vizită; în elegantele vile de lîngă Tirint, curtezanele îşi invită cunoscuţii la ospăţ, în timp ce două familii nobile îşi căsătoresc copiii de 19 ani (băiatul) şi, respectiv, 15 ani (fata)...

Nici una dintre aceste rupturi brutale de existenţe nu este însă mai spectaculoasă şi mai tragică decît soarta Ylmenei, o celebră curtezană, amanta unuia dintre fiii regelui din Tirint. Amintită de cîteva texte din biblioteca regală, Ylmena era de o frumuseţe egalată doar de perseverenţa şi iscusinţa cu care îşi croise un drum mereu ascendent în societate, ajungînd la Curte şi, curînd, în graţiile unui prinţ cu 15 ani mai tînăr decît ea. Aventura fiului lor cu o femeie avîndu-i de două ori vîrsta nemulţumise profund cuplul regal, care a izgonit-o pe Ylmena în afara cetăţii,

unde, sfidătoare, aceasta îşi ridicase o vilă splendidă pe unul din dealurile situate la un kilometru de poarta principală.

întrucît locuinţa era supravegheată de iscoadele Curţii, cei doi amanţi se întîlneau pe ascuns, în livezile de măslini de pe versantul de nord al dealului. Şi de la o asemenea întîlnire se întorcea acasă Ylmena, în zorii cînd a avut loc atacul.

Pomenindu-se în faţa călăreţilor apăruţi dintre negurile ce abia începuseră să se risipească, şi auzind în depărtare tumultul asaltului asupra cartierelor selecte de pe dealuri, curtezana nu s-a pierdut cu firea. Meseria ei, mai ales într-o lume violent patriarhală ca aceea aheană, nu era lipsită de riscuri - iar de cînd îşi făcuse duşmani din rege şi regină se putea aştepta la orice.

Primele raiduri împotriva cetăţilor miceniene au eşuat (1240-1200 î.e.n.), dar cartierele lor exterioare au fost pustiite. „Curtezană surprinsă lingă Tirint într-un atac de zori" (reconstituire de Venzelos - stingă); *„Poarta leilor" de la Mkene (stadiu actual* - dreapta). *Arhiva autorului.* . , '-

Aşa că era pregătită. Cînd străinii au sărit de pe cai, apropiindu-se, n-a încercat să fugă. Şi-a lăsat mantia să lunece la părnînt şi a rămas înaintea lor goală, doar cu brăţările şi podoabele de aur - şi cu un lung cuţit de luptă, pe care 1-a înfipt fulgerător în gîtlejul primului bărbat, ce o apucase de plete, în confuzia ce a urmat, a ţîşnit printre ei, reuşind să ajungă la o stîncă de care s-a lipit cu spatele, aşteptînd.

Nomazii veneau în goană, stîrniţi şi furioşi. Nu erau obişnuiţi cu împotrivirea şi nici cu măiestria de care dădea dovadă Ylmena în mînuirea armei. Aşa că, în cîteva minute, alţi doi se zvîrcoleau pe jos, cu pîntecele despicat... Dar asta nu putea să dureze la nesfîrşit. încetul cu încetul, cercul de lănci şi săbii s-a strîns în juru-i şi, epuizată, sîngerînd din mai multe răni, femeia a scăpat cuţitul, prăvălindu-se în genunchi.

într-o clipă era năpădită, dispărînd sub grămada de trupuri ce se luptau să ajungă mai repede, să apuce, să tragă...

în mai 2002, săpăturile de pe şantierul arheologic de la Tirint au dezgropat, la aproape zece metri adîncime, cîteva oseminte, printre care un craniu şi un pelvis feminin despicat de săbii, un cuţit de bronz şi o brăţară de aur cu numele Ylmenei gravat la interior; iar la o sută de metri, rămăşiţele a trei bărbaţi cu coifuri locriene şi arme de fier. Regina din Tirint scăpase de o grijă - chiar înainte ca lumea ei să se prăbuşească, în anul 1232 î.e.n.!

Găsind dovezile acestor fragmente de viaţă normală, îmbinată cu pregătirile de respingere a atacului, arheologii s-au întrebat, desigur, de ce, într-un moment cînd întreaga populaţie a regatelor aştepta cu nelinişte atacul barbarilor din Nord, dinastia atridă, nobilimea şi privilegiaţii se ocupau ostentativ de păstrarea aparenţelor, chiar cu riscul vieţii?! Poate că familiile regale erau orbite de trufie şi suficienţă, însă războinicii nu puteau să nu-şi dea seama de gravitatea pericolului, iar negustorii nu şi-ar fi riscat averile pentru prestigiul sau toanele unui rege, fie el şi de drept divin. Este greu de crezut că nobilii aheeni ar fi acceptat să-şi pună în pericol soţiile şi copiii, neevacuîndu-i sau lăsîndu-i să stea în afara incintelor fortificate, dacă s-ar fi temut că atacul va avea într-adevăr loc. Şi atunci, care este explicaţia acestei atitudini ce frizează inconştienţa?

Regii atrizi aflaseră în mod sigur de înfrîngerea populaţiilor greceşti din nordul peninsulei de către „triburile cîmpurilor de urne". Ştiau că

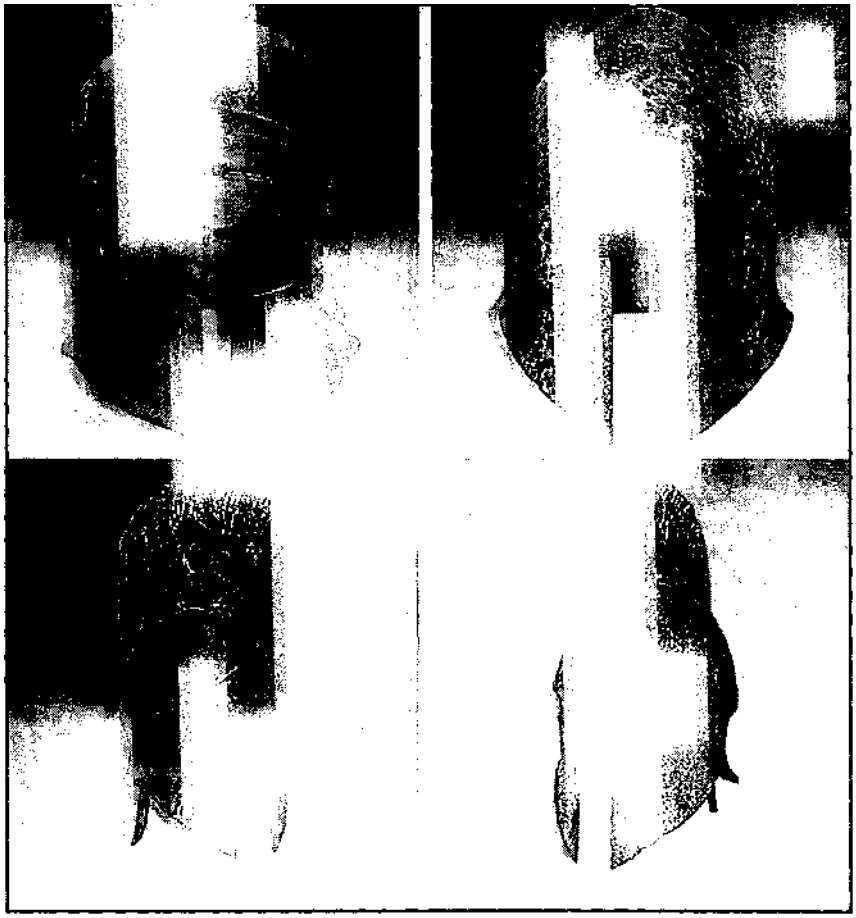

Coifuri de bronz: cretcm (1300 le.n. - stînga sus); *micenicm (1300 î.e.n.* - dreapta sus); *folosit de dorieni si locrieni (1200 î.e.n.* - stînga jos); *ilir (1200 î.e.n.* - dreapta jos). *Reconstituiri de la British School ofAthens.*

acestea îi împingeau spre graniţele lor pe dorieni, locrieni şi focieni; ştiau că, mai devreme sau mai tîrziu, mari mase de oameni le vor călca ţara. Dar este tot atît de sigur că îi priveau ca pe nişte refugiaţi istoviţi de foame şi lupte, gata să accepte orice pentru o bucată de piine şi pentru...

protecţia trupelor aheene. Cît despre urmăritorii lor, gloatele necivilizate din Nord, una era să-i învingă pe dorieni şi alta să atace zidurile inexpugnabile ale fortăreţelor lumii lui Atreus. Că mulţimile înnebunite de disperare nu pot fi oprite, ca şi lăcustele, nu s-au gîndit nici regii din Micene, Pilos sau Tirint, nici generalii lor. Că armele de fier, chiar inferioare calitativ sînt destul de ieftine pentru a fi accesibile oricui, că forţa de izbire a unei formaţii masive poate rupe o linie de luptători neobişnuiţi să acţioneze împreună ci deprinşi să se remarce prin fapte de vitejie individuale, nu li s-a părut ceva demn de reflecţie tacticienilor aheeni...

Fortăreţele, oricît de impunătoare, au nevoie de garnizoane care nu-şi subestimează inamicul. Trupele de elită şi-au dovedit valoarea în cursul întregii istorii militare cunoscute şi, nu o dată, forţe restrînse, dar bine înarmate şi bine pregătite ori animate de un spirit de sacrificiu ieşit din comun au înfrînt inamici care deţineau o superioritate numerică zdrobitoare. Totul este ca armele sau tactica de luptă a unor astfel de trupe să fie adecvate scopului propus. Or, dacă armele miceniene rămîneau inegalabile, tactica de a se arunca în dezordine, frontal, fără un plan stabilit, fără manevre pe flancuri, fără nici o coeziune a liniei de luptă, asupra unui duşman de douăzeci de ori mai numeros, s-a dovedit dezastruoasă.

Războinicii aheeni nu concepeau însă că armele care le aduseseră de atîtea ori victoria nu-i vor ajuta să izbîndească, mai ales pe teritoriul propriu şi sub protecţia fortăreţelor ciclopice, care puteau rivaliza cu construcţiile din Egiptul Regatului Nou.

De altfel ideea nu era cu totul absurdă, cu condiţia de a nu dispreţui adversarul. Nici triburile greceşti din Nord, nici cele ale „cîmpurilor de urne" nu aveau maşinării de asediu (catapulte, baliste, turnuri, berbeci). Neputînd sparge zidurile, trebuiau să le escaladeze, or, în condiţiile date (protejat de metereze şi bine aprovizionat cu arme), fiecare apărător putea ţine piept la cel puţin zece asediatori. Dispunînd de suficiente provizii şi de apă potabilă, fortăreţele ar fi rezistat, teoretic, oricît.

Dar... la Micene apa venea dintr-o sursă exterioară incintei fortificate (este adevărat, bine camuflată); palatul de la Pilos nu fusese prevăzut cu bastioane, singurele pregătiri efectuate în pripa fiind zidirea ferestrelor de la parter; vilele aristocraţiei, din afara fortificaţiilor Tirintului erau înconjurate de grădini, dar nu şi de garduri. Oare chiar credeau aheenii

Sfîrşitul „regatelor aurului" a fost inexorabil. Nu le-au putut salva nici uriaşele ziduri şi cazemate ale cetăţilor (Tirint - stînga sus), *nici superioritatea armelor (pumnal de luptă găsit în colonia micenianâ din Ithaca* - dreapta sus), nici *politica de raiduri preventive şi luare de ostatici din familiile conducătoare ale învinşilor („Prinţesă din Rhodos, prizonieră în subteranele fortăreţei Gla", reconstituire de Venzelos* - jos). *Arhiva autorului.*

că năvălitorii vor fi atît de impresionaţi de măreţia cetăţilor, încît vor ocoli pînă şi cartierele exterioare, sărace sau luxoase, deopotrivă lipsite de apărare?!

în momentul atacului, posturile şi patrulele de graniţă au fost luate prin surprindere, deşi primiseră avertismente prealabile chiar de la palat; serviciul de ştafete n-a funcţionat, nici măcar parţial; străjile oraşelor (dacă existau) s-au trezit copleşite de mulţimea năvălitorilor. Cartierele exterioare şi reşedinţele nefortificate au căzut într-o noapte (exact timpul necesar jefuirii şi incendierii lor), populaţia, bogată sau săracă, fiind masacrată (bărbaţii, copiii şi bătrînii) ori dusă în robie (cazul femeilor între 10 şi 40 de ani, care au fost silite să meargă goale, cu lanţuri la glezne, în urma carelor cu prăzi). Incintele fortificate au rezistat ori poate că nici n-au fost asaltate prea insistent, însă bătălia era pierdută deja: odată regatele pustiite, fortăreţele nu şi-au mai putut asigura nici proviziile, nici armele, nici mîna de lucru necesară întreţinerii şi au intrat într-un declin ireversibil.

Un secol mai tîrziu, ilirii au găsit regate-fantomă, vegetînd în umbra zidurilor păzite de garnizoane demoralizate, care nu aveau cum stăvili valuri de atac masive şi continue. Astfel au fost cucerite bastioanele de la Micene şi Tirint, Troia VII B, astfel a căzut şi regatul hittit, a cărui glorie apusese de mult. Lumea atrizilor, „a cetăţilor bogate în aur", a personajelor epopeii homerice a dispărut pentru totdeauna din istorie, lăsînd în urmă-i cîteva măşti cu expresii trufaşe, ruinele unor construcţii monumentale, faima tezaurelor fabuloase (pe deplin întemeiată) şi legendele despre eroii săi, în mod sigur mai frumoase decît realitatea...

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

LUCRĂRI DE SPECIALITATE, ENCICLOPEDII, ATLASE:

BLEGEN, C. W., ***Troy and the Troycms,*** London, 1963
BORD, J. and C., ***Ancient Mysteries of Britain,*** London, Grafton Books, 1986 BRAN1GAN, K., ***The Foundation of the Palatial Crete,*** London, Chatham, 1969 CHARROUX, R., ***Le Livre du Mysterieux Inconnu,*** Paris, Robert Laffont, 1974 CLARK, G., ***World Prehistory,*** Cambridge, Cambridge University Press, 1977 DESBOROUGH, V. R., ***The Last Mycenaeans and their Succesors,*** Oxford, 1964 EVANS, Şir A., ***The Palace ofMinos at Knossos,*** voi. I-IV, London, 1921-1936 EVANS, J., ***Time and Chance. The Story ofArthur Evans and his Forebears,*** London, 1943
HIGGINS, R. A., ***The Greek Bronze Age,*** London, 1970
HUTCHINSON, R. W., ***Prehistoric Crete,*** London, Harmondsworth, 1962 KANTOR, H., ***The Aegean and the Orient in the Second Millenium BC,*** Bloomington, University of Indiana, 1947 MATZ, E, ***Kreta, Mykene, Troja,*** Stuttgart, J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachf. GmbH., 1957 MUCK, O., ***The Secret ofAtlantis,*** London, Collins, 1978 PALMER, Z. R., ***Mycenaeans and Minoans,*** London, 1961 PENDLEBURY, J. D. S., ***The Archaeology of Crete,*** London, 1939 SCRANTON, R. L., ***Aesthetic Aspects of Ancient Art,*** London, Avon, 1967

SNODGRASS, A., ***Early Greek Armour and Weapons,*** Edinburg,

1964 SNODGRASS, A., ***Arms and Armours of the Greeks,*** London,

Avon, 1967 VENTR1S, M., CHADWICK, J.,

Documents* m *Mycenaean Greek,

London, 1956, Cambridge, 1959

WEBSTER, T. B. L., ***Front Mycenae to Homer,*** London, 1958

WHITEHOUSE, D. and R., ***Atlas Archeologique Universel,*** Paris,

Tallandier, 1978

*** ***Grand Atlas Bordas,*** Paris, Editions Bordas, 1994

*** ***Chronique de l'humanite,*** Paris, Editions Jaques Legrand, 1986

*** ***L'Encyclopaedia Universalis,*** voi. 1-21, Paris, France

Publications, Editeur a Paris, 1968-1975, S.A. - 1980

*** ***The New Encyclopaedia Britannica,*** voi. 1-30, London, Benton

Publisher, 1943-1974

COLECŢII DE REVISTE:

NATIONAL GEOGRAPHIC (National Geographic Society, 17th and

M. Sts. N .W. Washington DC 20036 - U.S.A.).

SCIENCE *ET VIE* (Excelsior Publications, S.A.5, Rue de la Baume

-75 008 Paris-France).

' * i */*

CUPRINS

INTRODUCERE 3

dBLESTEMUL ZEILOR 4

S-a întîmplat în Cornwall 4
... Miracolul Minoic 6
Ţara Regelui Minos 10
Oameni, veştminte, podoabe 13
O artă fascinantă 18
Palatele-arbori şi obsesia luminii 20
Flota de război 27
... şi armamentul terestru 29
Civilizaţie sau decadenţă? 35
Femei-luptătoare şi prinţi efeminaţi 38

REGATELE RĂZBOIULUI VEŞNIC 45

Moarte în Cetatea Misterelor 45
Adevărata istorie a lumii lui Homer 47
„Cetăţile aurului" 49
Monumente ciclopice 57
Urmaşii lui Atreus 60
O civilizaţie făurită prin şi pentru arme 65
Imposibilul Război Troian 72
Legende... şi tezaure fabuloase 74
Un sfîrşit predictibil 77

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ .....